استاد زيارد پښتني فرهنګ

يو ځلاند ستورى

لیکوال : محمد اسمعیل یون

ډالۍ

پخپله استاد زیار ته
چې د پښتني مینې راکښون یې زما په
زړه کې د دغه اثر د کښلو هیله وروزله

WWW.SAMSOOR.COM

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتـــاب نـــوم:	اســـتاد زیـــار د پښــــتني فرهنګ یو ځلاند ستوری
لــــیکــــوال:	محمد اسمعیل یون
خــــپــــرنـــدوی:	یون کلتوري یون
چـــاپشمـــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لــومـــړی چاپ:	۱۳۷۸ل کال
دویـــم چـــاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لــیکـــوال پرله پسې نومره:	(۷)
د خـــپرنـــدوی پرله پسې نومره:	(۷)
کـــمـــپـــوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثر دویم چاپ	۱
سریزه	۳
ژوندلیک	۷
ژورنالیست زیار	۲۱
شاعر زیار	۲۹
څېړنیال زیار	۵۸
کره کتونکی زیار	۸۰
داستان لیکونی زیار	۸۸
ژبپوهاند زیار	۹۹
ځانګړي ژبني چاپي او ناچاپي اثار	۱۱۳
ژباړونکی زیار	۱۳۷
یادښت (سریزه) لیکونکی زیار	۱۴۹
راډیویي مرکې	۱۵۸
تر هېواده دباندې	۱۵۹
یادونه (مرکه)	۱۲۲
ځانپېښې	۱۸۳
اخځونه	۲۰۰
د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه	۲

ددې اثر دويم چاپ

دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی، ما د خپل تحصيل په بهير کې ليکلی دی. زه د پوهنځي د لومړي ټولګي محصل وم، چې دا کار مې پيل او تر څلورم ټولګي (۱۳۷۰ل کال) پورې مې بشپړ کړ، هغه وخت په کابل کې کتابتونو او ځينو نورو اخځونو ته لاسرسی څه ناڅه اسانه و، نو ځکه ما وکړای شول ګڼ شمېر اړتيا وړ مواد پيدا کړم. که هغه مهال مې دا کار نه وای کړی، نو په دې اثر کې، چې د کومو اخځونو يادونه شوې، تر جګړو وروسته يې پيدا کول ناشوني وو. ددې کتاب هر څپرکی چې ما بشپړاوه، نو استاد زيار ته مې د بيا کتنې او تدقيق لپاره سپاره، هغه په کې زياتون او سمون راوسته او په پای کې ترې دغه اثر جوړ شو. کله چې څوک دا اثر لولي، نو ليکني سبک کې به يې، د استاد زيار د ژبني سبک سيوری څه ناڅه حس کړي، ددې علت دا و، چې ددې اثر د کتنې پر وخت زيار صيب په کې ځينې کلمې اړولي را اړولي دي.

دا اثر بيا وروسته پر ۱۳۷۲ل کال په لاهور کې چاپ شو. ددې کتاب له ليکلو بيا تر اوسه (۱۳۸۷ل کال وروستۍ مياشت) پورې، نږدې شل کاله تېرېږي، د شلو کلونو په بهير کې استاد زيار ګڼ شمېر نور اثار هم ليکلي، لکه پښتو سيندګی، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پښتو ليکلارښود او ځينې نور څېړنيز او تخليقي اثار، دغه راز د استاد نورې ګڼ شمېر ليکنې هم په چاپي او برېښنايي خپرونو کې خپرې شوي دي، چې ددې کتاب د دويم چاپ پر وخت پر هغو بحث او بيا دلته ددې بحث

ځایونه ماته شونې نه وه، نو ځکه مې د دې کتاب د تېر شلکلن تاریخي اصالت لـه مخې، پـه خپلـه بڼه د هغـه بیـا چـاپ مناسب وګاڼه. زه دا یادښت نور نه غځوم، یوازې دومره یادونـه کـوم، چې ځوان لیکوال باید د خپلو مخورو او محسنو لیکوالـو زیـات قـدر وکړي او که غـواړي د هغـو پـه بـاب څـه ولیکـي، نـو ښـه بـه دا وي، چې د هغـوی د ژونـد پـر مهـال، پـر هغـوی څـه ولیکـي، ددې ډول لیکنو ګټه داده، چې یو خو به زموږ مشران پر ژوندوني، خپل قدر او ارزښت ووینې او بله دا چې دا ډول لیکنه یا لیکنې بـه لـه خپـل نظره تېرې کړي، د نیمګړتیـاوو او غلطیـو مخـه بـه یـې ونیسـي او تېروتنې به یې په خپله سمې کړي.

د مړو ستاینې د زړې عنعنې د بدلانـه، د ژونـدي سـتاینې د نـوي دود د پیل په هیله.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

ارګ، د جمهوري ریاست ودانۍ

کابل- افغانستان

د ۱۳۸۷ل کال د سلواغې، ۲۲مه

سریزه

د خوشال قدر که اوس پر هېچا نه شته
پس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم

نن راته د هغه چا د احساس تاو قلم په ګوتو کې راکړی، چې ډېر کلونه د مخه ورسره په نا اشنایۍ کې اشنا وم، زه لا کوچنی وم، چې د هغه نوم مې اورېدلی و. خلکو به یې ډېره ستاینه کوله. له همغه مهاله مې په زړه کې د هغه مینې او پښتني ولولو ځای نیولی و. په زړه کې به مې دا هیله څو ځلې د خیال او خوب په شان وګرځېده، چې ګوندې داسې وخت راشي چې استاد زیار مې ښوونکی شي او د هغه له اورنیو پښتني ولولو څخه مې زړه تودوخه او فکر روښانتیا ومومي.

ډېر وخت تېر شوی و، خو هیله مې لا نه وه زړه شوې. یو وخت ما په خوشال خان لېسه کې زده کړه کوله، له شعر او ادبیاتو سره مې زیاته مینه پیدا شوې وه، کله کله به زه هم هغو فرهنګي ځانګو، چې ادبي غونډې او مشاعرې یې جوړولې، خبرولم.

یوه ورځ د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا د کره کتنې یوه غونډه جوړه شوې وه او د یوه شاعر پر شعرونو خبرې کېدلې. زه هم هلته تللی وم، له نېکه مرغه مې هلته استاد زیار هم ولید، چې له بهر څخه تر یو اوږده سفر وروسته تازه راغلی و، دده عالمانه لوښې او کمینۍ زما هیله لا پیاوړې کړه.

ځو ورځې وروسته مې ورسره د لیکوالو انجمن د ځوانو شاعرانو او لیکوالو په کانون کې بیا وکتل، دا ځل ورسره پوره بلد شوم. خپله پته یې ماته راکړه، بیا نو زه ادبیاتو پوهنځي ته ډېر ورتللم او خپلې لیکنې او شعرونه به مې وراوړل او ده به په ډېره سړه سینه راته اصلاح کول. زما هیله خو پوره شوې وه، ځکه چې هغه زما ښوونکی شوی و، یو ډېر خوږ او مهربانه ښوونکی.

خو زما هیلې هغه وخت لا پسې د خوښۍ په اوبو ولامبل چې زه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي محصل شوم، لومړی ټولګی و او لومړی ساعت، کله چې ټولګي ته ننوتم، پر یوې څوکۍ کېناستم، څو شېبې لا نه وې تېرې شوې، چې استاد زیار ټولګي ته راننوت او تر پېژندګلوۍ وروسته یې پر لوست پیل وکړ.

اوس نو چې زما هیله پوره شوې ده، پرځای بولم، چې ددغه پیاوړي استاد د ژوند په باب د خپل توان په کچه یو څه ولیکم. سره له دې چې دا کار باید هغه لیکوال او څېړونکي کړی وای چې د ځواکمن قلم خاوند وای، خو هغه څه چې د استاد پر ما حق دی، باید ادا یې کړم. سره له دې چې دا کار زما لپاره ډېر ګران دی او نه شم کولای څنګه چې ښایي، د استاد د ژوند او اثارو د څرنګوالي په باب وړنده معلومات وړاندې کړم او د هغه پر ټولو ادبي، هنري او علمي کارونو باندې په ټول ټال او کره ډول خپل ځان او نور خبر کړم.

زه دا کار ددې لپاره سرته رسوم، یو دا چې د استاد حق مې ادا کړی وي او بل دا چې تراوسه پورې پرته له (استثناتو) په پښتو

ادب، فرهنګ او زموږ په ټولنه کې دا خبره باب ده، چې په ژوندوني د شاعر، ادیب او هنرمند درناوی نه شته. هغه د افغان سید جمال الدین خبره چې وایي: «په شرق کې ادیب د ژوند پر وخت مړ دی او تر مرګه وروسته ژوندی کېږي». بېخي پرځای خبره ده (دوکتور عبدالحکیم طبیبي: تلاش های سیاسی سید جمال الدین افغان، ۱۳۵۵ل کال ۲۰ مخ).

زما موخه داده، چې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند په لړ کې د هغه پر اثارو لیکنه او د هغه پر ژوند لیکنه به له څو اړخونو څخه غوره او مثبته پرېوځي.

یو دا چې شاعر یا لیکوال او یا هنرمند به په ژوندوني د خپل کار ثمره په خپلو سترګو ویني، دویم دا چې لیکوال به د خپلې دغې ثمرې د لیدلو په پایله کې لا نور هم ددې زغم او ځواک پیدا کړي، چې خپلې پنځونې او نوښتونه لا پسې زیات کړي، درېیم دا چې موږ به د لیکوال او هنرمند حق ادا کړی وي او څلورم دا چې موږ به په څېړنو او لیکنو کې له تېروتنو سره مخامخ نه شو او که مخامخ هم شو، هغه به ډېرې کمې وي.

خو اوس دا خبره باب ده، چې کله شاعر یا لیکوال له نړۍ څخه سترګې پټې کړي، بیا ټول د قلمونو څوکې تېرې کړي او متې راونغاړي او تر هغه چې یې له لاسه کېږي، زړونه تش کړي او داسې شیان ولیکي، چې ارواښاد په ګور کې نا ارامه کړي.

په ځینو ځایو کې خو لا داسې هم لیدل شوي دي، چې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند او مرګ نېټې دمعلومولو په باب کتابونه لیکل شوي، رسالې کښل شوي، خو بیا هم په بشپړ او جوت ډول د هغه د ژوند یا مرګ نېټه نه ده زباته «ثابته» شوې.

په دې توګه به ښه دا وي، چې په خپله د لیکوال په ژوندوني د هغه د ژوند او اثارو په باب څه ولیکل شي او د تېروتنو پر وخت په خپله له هغه څخه مرسته وغوښتل شي. بیا به نو ددې اړتیا نه وي، چې یوازې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند او مرګ نېټې د جوتیا لپاره کتابونه او رسالې ولیکو. بېخرته غونډې پرې جوړې کړو او له دې سره سره پرې بېځایه لګښتونه وکړو.

دا زما لومړنی کار دی، چې ښایي نیمګړتیاوې به ولري، خو زما هیله دا ده، چې نور لیکوال په دې برخه کې په پوره ځیرتیا کار وکړي او د خپلو مشرانو او نوښتګرو لیکوالو حق ادا کړي. زه په دې لیکنه کې د استاد زیار د ژوند او اثارو په باب غږېږم، هیله ده، هغه څه چې مې راټول کړي دي، څه ناڅه د استاد له اندو ژوند سره سمون ولرلای شي.

په پښتنه مینه

اسمعیل یون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي محصل

۱۳۶۸ل کال، پسرلی

ژوند لیک

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار د عجب ګل زوی پر ۱۳۱۴ل کال د سپین غر د مزینې رود پر غاړه د اخون کلي په یوه بېکوره او بې ځمکه بزګره کورنۍ کې وزېږېد. د ښوونځي په درېیم ټولګي کې یې د یوازیني ګټندوی پلار سیوری له سره پرېوت. پاتې درې ټولګي یې له کوچاني بېوزله ژوند سره د یو بل په مزدورۍ پای ته ورسول. تر څلور کلنې خوارۍ مزدورۍ وروسته ورته د کابل د لیلیه ښوونځي چانس برابر شو، له ۱۳۳۵ تر ۱۳۳۶ کال یې د زده کړې ترڅنګ د هلمند په ناوه کې کار کوه.

پر ۱۳۳۷ کال یې دولس کلنې زده کړې پای ته ورسولې او پر ۱۳۳۸ کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې پر زده کړه بوخت شو. پر ۱۳۴۱ل کال یې له دغې څانګې څخه لیسانس واخیست او د همدغه پوهنځي په کدر کې پر تدریس او ژبنیو څېړنو بوخت شو.

پنځه کاله یې د هېواد په غرو، رغو، ځنګلو، میرو، کلیو او بانډو کې د ۱۴ ژوندیو او نیم ژوندیو ژبو ۱۰۴ ټوکه ګړدودي څېړنې ترسره کړې. بیا سویس ته واستول شو او هلته یې د «برن»

پوهنتون د ژبپوهنې، ادب پوهنې او وګړپوهنې په څانګه کې د علومو دوکتورا واخيسته. پر ۱۳۵۱ل کال يې هېواد ته له راستنېدو سره خپلې استادۍ ته دوام ورکړ او ترڅنګه يې د څانګې ۲ مياشتنۍ مجله (وږمه) وچلوله.

پر ۱۳۵۷ل کال ورته د استادۍ ترڅنګ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز رياست دنده ورترغاړې شوه. څه مهال وروسته زنداني شو. بيا يې د سولې او پيوستون د سازمان د رئيس او مرستيال په توګه دنده ترسره کړه. څلور کاله د ژبو او ادبياتو پوهنځي رئيس پاتې شو. بيا يې د المان په هومبولت پوهنتون کې د مېلمه استاد په توګه د افغانستان پوهنې د تدريس دنده پرمخ يوړه او د ۱۳۶۵ ل کال له منې راهيسې بيا د ژبو او ادبياتو پوهنځي په پښتو څانګه کې د ژبپوهنې او ادب پوهنې پر تدريس بوخت شو.

دوکتور زيار له ننه اووه ويشت کاله دمخه واده کړی دی، يو زوی او يوه لور لري. زوی يې په المان کې د لوړو رياضياتو او لور يې دلته د طب په څانګه کې زده کړه کوي او مېرمن يې د ژبو او ادبياتو پوهنځي دالماني څانګې استاده ده.

استاد زيار يو ډېر کاري او څو اړخيز انسان دی. کله چې د ده د ژوند پاڼې اړوو را اړوو، ان له وړکينې څخه يې څو څو کاره پرمخ وړي دي، هم به يې له ځمکوالو سره مزدوري کوله او هم به يې ورسره د ښوونځي او جومات زده کړه غبرګه پرمخ وړله. لو او لور او نورې راز راز موسمي خوارۍ او ورځ مزدورۍ خو يې په هره

توګه د زيار کښې لوښې نه ښېلېدونکې ټوک و. د منځنيو زده کړو په دوره کې يې دغې بوختيا بيا نوې بڼه وموندله. د تعليمي کال په بهير کې يې د شعر ليکنې او ژباړنې له لارې مطبوعاتي فعاليت کاوه.

د ورزش په برخه کې له اووم ټولګي څخه د بېلابېلو ورزشي ډولونو لېوال و او د باسکټبالر په توګه د کابل او ان د برن پوهنتون د اړوندې لوبډلې (ټيم) رسمي غړی پاتې شوی دی. د ښوونځي په رخصتيو کې ددې پرځای چې کلي ته ستون شي او له خپلې کورنۍ سره په ارامه واوسېږي، د هېواد په ځينو پروژو، لکه د هلمند وادي په هغه کې پر کار بوخت شوی او په ګټلو پيسو يې هم د خپل تعليمي ژوند جيب خرڅ برابر کړی او هم يې له خپلې بېوزلې کورنۍ سره مرسته کړې ده.

د پوهنتون په دوره کې يې لړ تر لړه شپږ ډوله بوختياوې (مصروفيتونه) پرمخ وړل. د هېواد د ورځپاڼې خبريال، د اصلاح، انيس، ژوندون، عرفان او پوهنې او د مرکز او ولاياتو د خپرونو قلمي همکار، د پوهنې مطبعې مصحح، د رحمان بابا، بيهقي ښوونځي او پښتو کورسونو حق الزحمه يي ښوونکی، د پوهنځي د پښتو مجلې (وږمې) مرستيال، د پوهنتون د باسکټبال د ټيم غړی، په کابل کې د مصر سفارت د عربي کورس شاګرد او د ثقيله ورزش د کلوپ غړی او داسې نور.

استاد زیار په دې ګروهه دی، چې ژوند د زمانې د بهیر پر وړاندې ډېر لنډ او تنګ دی او هغه څه چې یو انسان یې باید په خپله ژوند کې ترسره کړي، نه ترسره کېږي، نو له همدې کبله تل په تلوار او منډو رامنډو کې دی او نه غواړي د ژوند یوه شېبه خوشې تېره کړي. هېڅکله یې په یاد نه دي، چې د زینې پوړۍ یې یو په بل پسې تر پښو لاندې کړې وي، بلکې تل یې کله یوه او کله دوه په منځ کې پرې ایښې دي. پلی تګ یې له نورو سره توپیر لري. پر پلیو لارو هم، چې هر څومره ګڼه ګوڼه وي، د شتۍ غوندې خپله لاره باسي او له ټولې پاملرنې سره سره یې له یو بل سره ټکر هم راځي، همداسې یې بایسکل ځغلول او موټرسایکل چلول هم درواخله.

په ژبنیو څېړنو کې یې پوره څلور کاله له دغو دوه ارابه یي وسیلو څخه تر وروستي بریده کار اخیستی او ډېر یې ژوبل کړی هم دی. له همدې کبله یې موټر اخیستو ته مېرمن نه پرېږدي. له دې ټولو منډو رامنډو او بېړندویۍ سره بیا هم یو روغتیایي اوډلې او مهالوېشي ژوندون لري او دا هم په دې موخه چې وخت یې هسې خوشې له لاسه ونه وځي. خوب و خوراک، کار، ورزش او هوساینه هر څه یې پر مهالوېش برابر دي.

په الکولي څښاک، څکاک، توندو، تورشو خوراکونو او نورو ناوړو عادتونو، نه خپل اقتصاد ویجاړوي او نه روغتیا. په ټولیز (کُلي) ډول یې ساده ژوند خوښ دی، خو دومره هم نه چې څوک

ورته ساده ووايي. سهارنی کړاو (جمناستيک) او تشناب تر وسې وسې، که پر کور وي که پر بيديا، نه قضا کوي.

شعر او شاعري او نور زېرندويه فعاليت يې له هوساييزو (تفريحي) بوختياوو څخه ګڼل کېږي، د سفر او ان د ناروغۍ د وخت بوختيا يې همدا ده. د يادښت کتابچه يې خو ټول عمر ملګرې ده.

استاد زيار له اوډلي، بيرڼدويه، ترور، خوځندويه (ډيناميک) او دوديال (اخلاقي) ژوند دود سره يو سرکښ، سرغړانده او ناړامه خوی خصلت لري او له هر راز دوديزو او ټولنيزو بنديزونو او اجبارونو سره نه پخلاکېدونکی دی. کله چې استاد زيار ته جوته شي، چې په يوه خبره کې د حق پر خوا دی، د دوست و دښمن ورم و پند او زور زاري پرې څه اغېزه نه لري. په سپين ويلو او ګوتې نيولو کې نه ډار پېژني او نه لورو وپاس اوزړه سوی او هغه هم زياتره بيا د خپلو نژدې اړوندانو او دوستانو پر وړاندې. استاد زيار له ټول کلکوالي، ناړاموالي او انتقادي او انتقامي لوښې سره سره بيا هم د لوی زغم او سپېڅلي احساس څښتن او په دوستۍ او اشنايۍ کې ډېر ټينګ دی.

له مېرمنې، زوی او لور سره که څه هم په ټولو چارو کې مرستندوی دی، خو بيا هم ترې دومره خوشاله نه برېښي، ځکه په بدل کې ترې دا سترګې لري، چې هغوی هم دده اوډلی بېرڼدويه ژوند دود ومني، د ساري په توګه يې مېرمن د کور په اوډون،

سمون، پاک کارۍ او لوښو پرېوللو کې د مرستې پاسلنه پرځان نه اخلي او هغه يې زياتره د سپېڅلتيايي او اوډلې لوښې او آر (اصل) يوه برخه بولي.

ان تر دې چې د نوي ازاد پښتو شعر او په ځانګړي ډول بيا د پښتو د ليکني معيار لپاره د استاد زيار دا شل کلني پرله پسې هلې ځلې يوازې دده له پښتونولۍ يا ځانګوالۍ څخه نه، بلکې زياتره د ده له اوډوني او ډيناميکي لوښې څخه سرچينه اخلي، دی وايي:

((هغه بې شمېره ځيلونه (وراينتونه) يا ګړدودونه، چې په ګړنۍ (ګفتاري) پښتو کې دود لري، بايد په ليکنۍ پښتو کې يووالی او کره والی ومومي. يا په بله وينا - جوړښتي او ګرامري وراينتونه توحيد کړ شي او لغوي وراينتونه تکثير کړ شي. په بله وينا خولې ډېرې او بې شمېره دي او کنټرول يې ناشونی، څه چې يو بې سرو بوله کار دی، مګر قلمونه هغومره ډېر نه دي، چې کنټرول نه شي)). دی لکه څنګه چې د ټولو پښتنو ټبرونو لپاره د يوه ملي يووالي يا (مليت) په بله وينا د يوه لوړ ټولنيز پرمختګ او بشپړتيا غوښتونکی دی. دغسې د ليکني ژبيووالي لپاره هم ټينګار کوي او څنګه چې لومړۍ موخه د يو واريز (اوښتون) له لارې کېدونکې ده، دغسې دغه ژبنۍ بشپړتيا هم يوې اګاهانه او ټينګر هاند او هڅې ته اړتيا لري.

د استاد دا خبره، چې ټولنیزه بشپړتیا او ژبنۍ بشپړتیا سره یو له بله نه شلېدونکي بهیرونه دي، یوه پرځای او په نوي علمي نړۍ لید کره شوې خبره ده. د نړۍ نورې یادې ژبې، لکه (انګلیسي، الماني، پرانسي، یا روسي هغه مهال معیاري بڼې پیدا کړې، چې بېلابېلو ټبرنیو او فیوډالي ډلو ټپلو یې پانګوالي اړیکو ته لوړتیا موندلې ده،یا په بله وینا (ملت) ته رسېدلی دي. استاد زیار پر دې ټینګار کوي، چې (له ټولنیز- اقتصادي انقلاب سره باید فرهنګي انقلاب هم له یاده ونه ایستل شي او ژبه خو د دواړو بیخبنایي- مخبنایي جوړښتونو یو ګډ آر او اړیکی بلل کېږي (د استاد زیار ژوند لیک چې د اکبر کرګر له خوا د استاد زیار د زېږېدنې د پنځوسمې کالیزې په غونډه کې اورول شوی و).

استاد زیار تراوسه ۱۳۷۰ پورې ۳۰ کاله د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او په علومو اکاډمۍ کې اکاډیمیک خدمت کړی دی. د سویس له برن پوهنتون څخه یې د ژبپوهنې، ادبپوهنې او وګړپوهنې لومړۍ درجه دوکتورا اخیستې ده. په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونو هندو اروپایي ژبو هېږي.

استاد زیار د ښوونځي له نهم ټولګي ۱۳۳۴ راهیسې د شاعرۍ او لیکوالۍ ډګر ته راوتلی دی، د ټولو ادبي، علمي او تحقیقي اثارو شمېر یې ۱۳۰ ټوکو (کتابونو) او ۱۱۰۰ لیکنو ته رسېږي. په دې کې د ګڼو علمي، تحقیقي لیکنو ترڅنګ هغه ژورنالستیکي لیکنې هم راځي چې له ۱۳۳۸ کال راهیسې یې د

هېواد، ننګرهار، وړانګې، اصلاح او د ثور انقلاب حقیقت (پیام) ورځپاڼو او د پوهنې مجلې د خبریال او د هېواد د نورو ټولو مهالنیو خپرونو او راډیو تلویزیون د همکار په توګه د هېواد په دننه او بهر کې په پښتو، دري، انګریزي او الماني ژبو خپرې کړې دي. د پوهاند زیار ادبي، علمي او تحقیقي اثار په لاندې ډول دي:

۱- نومترڼګونه یا اسمي ترکیبونه، په الماني ژبه د سویس د برن پوهنتون د ۱۹۷۴ کال خپرونه.

۲- پښتو پښویه (ګرامر) د کابل پوهنتون د ۱۳۶۲ کال خپرونه.

۳- پښتو لیکلار د ننګرهار د بایزید روښان پوهنتون د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۵- زنداني نغمې، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د ۱۳۵۹ کال خپرونه.

۶- سوزونه او سازونه (د شعرونو غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د ریاست د ۱۳۶۴ کال خپرونه.

۷- اور او وینې (د شعرونو غونډ) د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د خپرونو ریاست د ۱۳۶۵ کال خپرونه.

۸- وینه او مینه (د شعرونو غونډ) د ملي دفاع وزارت د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۹- نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون ګستنر چاپ، ۱۳۶۳ کال.

۱۰- پښتانه او ورونه ملیتونه (ژباړه) د چاپ او خپروني دولتي کومېټې د ۱۳۲۲ل کال خپرونه.

۱۱- مینه د زړه په وینه (رومان) تر چاپ لاندې.

۱۲- اندو ژوند (شعري طرحې او څلوریزې) د سرحدونو چارو وزارت د ۱۳۲۸ل کال خپرونه.

۱۳- پښتو- دري فرهنګ تر چاپ لاندې.

۱۴- ګلکڅونه (شعري غونډ) د افغانستان د لیکوالو د انجمن د ۱۳۲۷ل کال خپرونه.

۱۵- الماني- پښتو فرهنګ- د برلین پوهنتون په غوښتنه د ۱۳۲۷ل کال خپرونه.

۱۲- د پښتو الماني ژباړیز پرابلمونه (په الماني) ناچاپ.

۱۷- افغان- شوروي فرهنګي اړیکي، په دوستي مجله کې یې برخه برخه چاپ شوې ده.

۱۸- سپین غر (شعري غونډ) ناچاپ.

۱۹- کارپوهه (ارګولوژي) برخه برخه په فولکور مجله کې خپره شوې ده.

۲۰- ټولنوال ریالیزم برخه برخه په هنر او ژوندون مجلو کې خپور شوی دی.

۲۱- پښتو ګړدودونه (لهجې) په وږمې مجله کې چاپ شوي دي.

۲۲- پښتو آر پوهه (اتمولوژي) تر ((ژ)) پورې په وړمه مجله کې خپره شوې ده.

۲۳- پښتو بدلمېچ يا پښتو شعر څنګه جوړېږي؟ د اطلاعاتو او کلتور وزارت د ۱۳۶۹ ل کال خپرونه.

۲۴- ليکونه (په پښتو- دري- انګليسي او الماني) ناچاپ.

۲۵- ځان پېښنې (په پښتو- دري- انګليسي او الماني) ناچاپ.

۲۶- د هېواد پر ۱۴ ژبو (پښتو-دري، اوزبکي، ترکمني، بلوڅي، براهوي، واخي، پشه يي، پاراسوني، کتي ((نورستاني))، ګوجرو ((ګجراتي))، تيرو ((تيراهي))، شغني، کشمونډي ۱۰۴ ټوکه ګړدودودي (لهجوي) څېړنې، چې د سويس د ملي فونډ له خوا د يونسکو په سپارښتنه، د افغانستان (د ژبپوهنې اتلس) په نامه په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دي.

۲۷- پښتو، دري، پشه يي فولکوري څېړنې.

۲۸- تر ۱۱۰۰ زياتې علمي، ادبي، تحقيقي او ژورناليستيکي ليکنې يې په پښتو، دري، انګليسي او الماني، تر هېواد دننه او د باندې خپرې شوي دي. دغه راز يې يو لړ ادبي اثار د شوروي اتحاد په څو ژبو او مجاري، الماني، انګليسي، بلغاريايي او داسې نورو ژبو اړول شوي او په اړوندو هېوادو کې خپاره شوي دي.

د اثارو ټول شمېر يې له مقالو پرته:

ـ ادبي ۱۰ اثره.

ـ علمي ۱۲ اثره.
ـ تحقیقي ۱۰۴ اثره.
ـ مجموعي ۱۳۰ اثره.
(ژوندون مجله، ۱۳۲۷ کال د میزان او عقرب ګڼه).

استاد زیار د پورتنیو یاد شوو اثارو په درلودلو سره په ټول هېواد کې تر ټولو لوړ ملي ریکارډ ټینګ کړی دی. استاد د هېواد په نویو او زړو ژبو کې پوره تخصص لري. استاد د اروپايي او بین المللي ژبپوهانو د ټولنې، د کابل پوهنتون او د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د علمي شوراګانو او د علومو اکاډمۍ د ژبنیو او ادبي علومو د انسجام د کومېټې غړی دی او د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولنې مشر هم دی.

همدارنګه استاد زیار په ګڼو ملي او بین المللي علمي او سیاسي غونډو کې ګډون کړی او لیکنې او ویناوې یې په کې اورولې دي.

دا و د استاد زیار د اندو ژوند لنډ جاج. په دې ډول استاد زیار له زیاتو ناخوالو سره سره په خپل کارو زیار او هاند وهڅې نن دې ځای ته رارسېدلی دی، چې هېڅکله یې پښتانه او پښتانه لیکوال او ادیبان نه شي هېرولای.

استاد زیار ډېرې لیکنې کړې دي، د ژبې او ادب په هره برخه کې یې هر هر څه لیکلي دي، زیار یې کښلی دی، منډې یې وهلې دي، ستړی شوی او د پښتو ادب او پښتني فرهنګ هرې برخې ته یې یو څه ورکړي دي. فکر کوم، دی په خپل ټول عمر کې ډېر کم وخت او که

په زغرده وو ایو یوه ګړۍ هم بې قلمه او بې کاغذه نه دی پاتې شوی، خو دا ټول یې د چا لپاره او د څه لپاره؟ ځواب یې روښانه دی، چې دا هر څه یې د خپلې ژبې، ادب، فرهنګ او خپلو وګړو لپاره کړي دي.

زیار د خپل ژوند زیاته برخه د خپلو خلکو ادبیاتو ته ورکړې ده، دی وایي:

((لیکنه زما د ژوند نه جلاکېدونکی ټوک دی، له هغې راهیسې چې خپل ښي او کیڼ لاس مې پېژندلی دی، زه لیکنه کوم او لیکنه مې د ژوند ملګرې شوې ده)).

یو لیکوال دده په باب لیکي: ((زه استاد زیار د یو پرکاره خو دقیق لیکوال او محقق په توګه پېژنم. دی چې هر څه لیکي، په ژوره توګه یې لیکي، ښه یې لیکي، ښکلی یې لیکي او له یوه ژور احساس او پښتني احساس سره یې وړاندې کوي، دده هڅه په دې کې ده، چې په لیکنه کې د اړوندې موضوع ټولې پوښتنې اوارې او نه پرېږدي، چې لوستونکی په تیاره کې پاتې شي (د نورمحمد سهیم مقاله، د استاد زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپ).

د هند یو لیکوال ((سادهن مکرجي)) د خپل کتاب ((افغانستان زوال سی عروج تک)) ، چې پر ۱۹۸۴م کال د هند په نوي ډهلي کې چاپ شوی دی. په ۱۲۲ مخ کې د پوهاند زیار یادونه کوي او هغه د پښتو یو ستر عالم بولي. همدارنګه په ((تاریخ نوین افغانستان)) کې هم د یوه ستر فرهنګي او ټولنیز شخصیت په نامه یاد شوی دی، نو باید د داسې ستر انسان درناوی وشي او په درنه سترګه ورته وکتل

شي، چې د خپل زړه په وينو خپل فرهنګ او ادب ته د زماني له ناخوالو سره سره کار کوي او پرمخ ځي. لکه څنګه چې د استاد زيار له لنډ نوم (تخلص) څخه څرګندېږي، دی يو زيارکښ انسان دی، له همدې امله خو يې نن تر دې ځايه ځان رارسولی دی او پر موږ پښتو مينانو باندې يې د احسان سيوری پروت دی. زه دلته د استاد په باب له زياتو خبرو تېرېږم، ځکه که هر څومره خبرې ورباندې وکړم، بيا به هم کمې وي. هغه د شاعر خبره دلته سمه راځي چې وايي:

کتاب وصف ترا آب بحر کافی نيست
که ترکنم سر انگشت و صفحه بشمارم

او يا دا پښتو لنډۍ:

ستا د ښايست ګلونه ډېر دي
ځولۍ مې تنګه زه به کوم کوم ټولومه

تر دې وروسته راځو، د پوهاند زيار ليکوالۍ، اثارو او دده اثارو څرنګوالي ته.

لکه څنګه چې دمخه مو وويل، پوهاند زيار د خپلې ليکوالۍ له پيل نه، ياني له هغه وخت نه، چې دی لا پنځلس کلن و، بيا تر ننه پورې د ادبياتو په بېلابېلو برخو کې يې خپل قلم ازمويلی او د پښتو ادب په بڼ په هر ګوټ کې يې زرغون نيالګي ايښي دي. د يوه ليکوال خبره ده چې وايي:

«استاد زيار د خپلې هغې مينې له مخې چې د خپل فرهنګ له غوړېدا او سمسورتيا سره يې لري، د پوهې او ادب هېڅ يوه خوا بې

برخې نه ده پرېښې او د هغې هر نيالگى يې د زړه په وينو خړوب کړی دی، روزلی يې دی، پاللی يې دی او ثمر ته يې د رسېدو په هيله پر خپل ځان باندې کړاوونه گاللي دي او اوس هم لگيا دی، کړاوونه گالي، پر ځان سختۍ تېروي او بې خوبۍ زغمي، چې په دې توگه دغه نيالگی زموږ راتلونکو پښتونو (نسلونو) ته له خوږو او په زړه پورې مېوو سره وسپاري)).

لکه څنگه چې ښکاره ده، استاد زيار د ژبې، ادب او فرهنگ په بېلابېلو برخو کې ډېر گټور او ارزښتمن کارونه کړي دي. نو که موږ اوس د استاد ټولې ليکنې او اثار په ځير سره وگورو، ويې څېړو او مطالعه يې کړو، نو د هغو څرنگوالی او شننه به موږ ته استاد زيار په لاندې نومونو راوپېژني:

۱- ژورناليست زيار ۲- شاعر زيار ۳- څېړنيال زيار ۴- کره کتونکی زيار –۵- داستان ليکونکی زيار ۶- ژبپوهاند زيار ۷- ژباړونکی زيار.

دا ډلبندي ما له خپل فکره کړې ده، ښايي نور يې پر نورو برخو وویشي، خو له دې سره سره بيا هم د استاد نورې ليکنې شته، چې د څرنگوالي له مخې د استاد په پورتنيو نومونو کې نه راځي، خو په ټوليز (عمومي) ډول يې زياتې ليکنې په پورتني نومونو کې په يوه نه يوه کې راځي.

ژورنالیست زیار

استاد زیار د خپلې وینا له مخې لومړی ژورنالیستیکي کارونه پرمخ وړل او ژورنالیستیکي لیکنې به یې کولې، هغه هم په ډېره زیاته کچه. دې کار بېلابېل لاملونه (عوامل) درلودل، یو دا چې استاد زیار د هغه وخت د ځینو لیکوالو، چې دا کارونه یې پرمخ وړل، تر اغېزې لاندې و او بل دا چې د خپلو اقتصادي ستونزو له کبله دې ته اړ و، چې له ورځپاڼو سره همکاري وکړي، د هغوی د خوښې مطالب وربرابر کړي او ورسره ورسره خپله پښتني مینه څرګنده کړي.

یوه بله د یادولو وړ خبره داده، چې پر یوه مهال د ژورنالیستیکي لیکنو ترڅنګه د ده شعرونه هم چاپېدل او له راډیو خپرېدل او ځینې لا تر ژورنالیستیکي لیکنو دمخه چاپ شوي دي، یانې استاد زیار مخکې تر هغه چې ژورنالیست شي، شاعر و، خو اصلي خبره چې موږ ورباندې ټینګار کوو، هغه داده چې استاد زیار له ۱۳۳۵ کال راهیسې د هېواد اخبارو او مجلو ته بې کچه ژورنالیستیکي مطالب کښلي او تیار کړي دي او له ۱۳۳۸ کال څخه یې د (هېواد) د ورځپاڼې د لومړي خبریال په توګه دنده ترسره کړې ده.

استاد زیار پر ۱۳۳۵ - ۱۳۴۵ کلونو له انیس ورځپاڼې سره قلمي همکاري لرله او همدارنګه به یې اصلاح ورځپاڼې ته مطالب برابرول. له ۱۳۳۷ - ۱۳۴۳ کلونو پورې د عرفان او پوهنې مجلو خبریال او قلمي همکار و. هغه وخت او راوروسته یې د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، جریدو او مجلو کې زیاتره مرکې، راپورتاژونه، لیدنې کتنې، هنري او ورزشي لیکنې، خبرونه، ګزارشونه، یونلیکونه او داسې نورې ژورنالیستیکي لیکنې خپرې شوې دي.

سره له دې چې استاد زیار تراوسه پورې کوم ځانګړی تیوریک ژورنالیستیکي اثر نه لري، خو د ژورنالیستیکي لیکنو شمېر یې خورا زیات دی. زه یې دلته د ځینو لاسته راغلو ژورنالیستیکي لیکنو سرلیکونه له اخځونو سره راوړم او پر ځرنګوالي یې غږېږم. چې استاد زیار د خپلې لیکوالۍ له پیل څخه تراوسه پورې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړې دي. خو د یوه ټکي یادول یې ضرور دي، چې استاد زیار ډېرې زیاتې ژورنالیستیکي لیکنې چاپ کړې دي او د ټولو راټولول یې لا ډېر ګران کار دی او لا بېخي کېدون (امکان) نه لري، په خپله وایي: ((ما به خپل ژورنالیستیکي مطالب په خپله د مرکز ورځپاڼو او مجلو ته ورکول، چې همکاري مې ورسره لرله همدا راز مې په ۱۳۳۵ او ۱۳۳۶ کلونو کې یو زیات شمېر ژورنالیستیکي لیکنې د مطبوعاتو مستقلې ادارې ته ورکولې چې کریم ((روهینا)) یې

مسوول او سلیمان لایق یې مرستیال و. هغو زما دا لیکنې د هېواد زیاترو ولایتونو او مهالنیو او ورځپاڼو ته لېږلې او ماته به یې ځای پرځای حق الزحمه راکوله، په دې ډول زما یو زیات شمېر ژورنالیستیک مطالب د هېواد د ټولو خپرني ارګانونو له خوا چاپ شوي دي». خو زما هیله دا وه، چې زه د استاد ټولې لیکنې راټولې کړم، خو پر دې کار بریالی نه شوم. زه لومړی عامه کتابتون ته ولاړم هلته مې پر کار پیل وکړ، ځینې مطالب مې پیدا کړل زیاتره کلکسینونه نیمګړي وو او د ځینو کلونو خو لا هېڅ نه شته او د ولایتونو د ځینو خپرونو خو لا هېڅ پته نه لګي. بیا مې د علومو اکاډمۍ کتابتون ته مخه وکړه، هلته مې هم دا حال ولید، په خپله له استاد زیار سره هم د هغو ورځپاڼو، مجلو او جریدو ګڼې، چې د ده لیکنې په کې چاپ شوي، نه شته او له دې کبله یې د ټولو لیکنو راټولول او د هغو اخځ ورکول یو ناشونی کار دی، نو زما دلته هماغه ورځپاڼې، مجلې او جریدې چې په ځینو کتابونو کې او یا له ځینو کسانو سره خوندي دي، تر څېړنې لاندې ونیولې او پر همدې مې بسنه وکړه.

۱- د میدان کتنه:

دا د استاد زیار د هغه ژورنالیستیکي لیکنې نوم دی، چې د وردګو ولایت د یوه راپور تاژ په بڼه لیکل شوی دی. په دې لیکنه کې د وردګو ولایت د میدان د خلکو دود دستور په باب معلومات ورکړ شوي دي. همدارنګه له دې لیکنې سره یوځای د

کرکيلې پر وخت ځينې عکسونه چاپ شوي، چې په خپله يې اخيستې دي. دا ليکنه د وږمې مجلې د ۱۳۴۲ل کال د ۵-۲ ګڼې په ۳۵-۴۳ مخونو کې خپره شوې ده.

۲- د سږ کال د ښوونکي د ورځې ګزارشونه:

د پوهاند زيار د هغه ژورناليستيکي ليکنې نوم دی چې د يوه خورا اوږد ګزارش په بڼه برابر شوی، په دې ليکنه کې يې د ۱۷ غونډو ګزارشونه راغلي، چې د ښوونکي دورځې په وياړ جوړې شوې وې. دا ليکنه د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د ۹ ګڼې په ۶۷-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

۳- د ازموينو ګزارشونه:

دا د استاد زيار د يوې ژورناليستيکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې له ۹ تعليمي موسسو څخه د نهايي ازموينو د اخيستلو ګزارشونه برابر شوي دي. دا ليکنه د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لسمې ګڼې په ۵۷-۶۲ مخونو کې چاپ شوې ده.

۴- د خوښۍ او سوله ييز ژوند يوه بېلګه:

دغه ليکنه د المان په ديموکراتيک جمهوريت کې پر فاشيزم باندې د برې د څلوېښتمې کاليزې په وياړ د جوړو شوو خوشاليو او جشنونو يو لنډ راپورتاژ دی، چې د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې د ۱۳۶۴ کال د ۲۵۵مې ګڼې په ۵ مخ کې چاپ شوی دی.

۵- اګاهانه هرکلی:

دا لیکنه چې د اساسي قانون د طرحې د اعلان په اړوند تیا له ننګرهار ولایت څخه د یوه راپورتاژ په بڼه کښل شوې ده. په دې راپورتاژ کې د اساسي قانون په باب خبرې شوي دي. دا راپورتاژ د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې د ۱۴-۷-۶۲ نېټې په لومړي او دریم مخ کې چاپ شوی دی.

۶- د استاد میوندي ویرمن شهادت:

دا د پوهاند زیار بله ژورنالیستیکي لیکنه ده، چې د پوهاند میوندي د شهادت په باره کې لیکل شوې ده او په هغه کې د میوندي د ژوند او شخصیت په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ ګڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

۷- د سویس له برن څخه لیک:

د پوهاند زیار یو لیک دی، چې د سویس له برن پوهنتون څخه یې کابل مجلې ته رالېږلی دی، دا لیک د کابل مجلې د ۱۳۴۹ کال د ۴ ګڼې په ۵۷-۵۸ مخونو کې چاپ شوی دی.

۸- د وړمې اتلسم خپرنی کال:

د استاد زیار یوه سرلیکنه (سرمقاله) ده چې د وړمې مجلې په باب یې کښلې ده. دا لیکنه د وړمې مجلې د ۱۳۵۳کال د لومړۍ ګڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

۹- زموږ ملي واکمني بل الترناتيف نه لري:

دا د هغه ژورناليستيکي ليکنې نوم دی، چې د يوې مرکې په ترڅ کې وړاندې شوی او د کابل پوهنتون اوونيزې د ۱۳۶۷ کال ۱۲ گڼې په ۲ مخ کې چاپ شوې ده.

۱۰- د ثـور انقـلاب لسـمه کـاليزه د افغانـانو د نېکمرغۍ کاليزه:

دا هم يو ډول ژورناليستيکي ليکنه ده، چې د کابل پوهنتون د اوونيزې د ۱۳۶۷ د ثور د اوومې نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

۱۱- جنگيالي ځوانان بايد د پوهې او زده کړې په ډگر کې هم مخکښ اوسي:

يوه ژورناليستيکي ليکنه ده، چې د ‹ درفش جوانان› جريدې د ۱۳۶۰کال د ۱۱مې مياشتې په گڼه کې خپره شوې ده.

۱۲- د ثور انقلاب او افغاني مېرمنې:

يوه ژورناليستيکي او څېړنيزه ليکنه ده، چې د ‹‹زنان›› مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۲ گڼې په ۱۹ او ۲۰ مخ کې خپره شوې ده.

۱۳- ټول ملي او هېوادپال ځواکونه دې د يوې نوې نېکمرغې ټولنې د جوړولو لپاره سره يو موټی شي:

دا هم د پوهاند زيار يوه ژورناليستيکي ليکنه ده، چې د هېواد

ورځپاڼې د ۱۳۵۹ کال د ۱۰ مياشتې د ۲۳نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

۱۴- پراخه پلار وطنه ملي جبهه:

د ملي جبهې په باب د پوهاند زيار يوه ژورناليستيکي ليکنه ده، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۶۰ کال د درېيمې مياشتې د ۱۹مې نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

۱۵- د شوروي ليدنه کتنه:

د استاد زيار په وينا تر ياد شوي سرليک لاندې يې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال په يوه ګڼه کې يو راپورتاژ خپور کړی دی. خو ددغه کال د اړتيا وړ ګڼه زما لاس ته رانغله. همدارنګه استاد زيار وايي: د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۵۹ کال په يوه ګڼه کې يې د هند سفر په نامه يو راپورتاژ خپور کړی دی.

ديموکراتيک المان د سولې او سوسياليزم په سنګر کې:

دا هم د پوهاند زيار يو بل راپورتاژ دی، چې د المان له ديموکراتيک جمهوريت څخه برابر شوی دی او د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه کې چاپ شوی دی.

دیموکراتیک المان د تېرو تاریخي خوږو ترخو د پاتوړي (وارث) په توګه:

د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۲۱ کال په یوه ګڼه کې خپور شوی دی.

ټولنیزه هوساینه:

د استاد زیار یو بل راپورتاژ دی، چې له ختیز المان څخه یې برابر کړی او د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۲۱ کال په یوه ګڼه کې خپور شوی دی.

هیتلري وژنځایونه:

د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د المان له ختیځ جمهوریت څخه برابر شوی دی او د هېواد ورځپاڼې د هماغه کال په یوه ګڼه کې خپور شوی دی.

شاعر زیار

شعر زموږ د ادب یوه غوره برخه ده او ځانګړې ځپرکی تراوسه پورې په پښتو ادب کې تر نورو ټولو ادبي ژانرونو او برخو د شعر برخه زیاته ده، زیات مینه وال لري، زیات لیکونکي لري او زیات لوستونکي. استاد زیار زموږ د ادب په دغه برخه کې نه هېرېدونکي کارونه کړي دي او کوي یې. ده زیات شعرونه لیکلي، د وخت حالات یې په کې ښه ترا انځور کړي دي او تل ترتله د پښتو شعر د بهیر د مخکښانو په ډله کې پاتې شوی او لا کله ترې دمخه شوی هم دی.

استاد زیار د اوسني لیکوال لیکونکي استاد «بېنوا» په غوښته پر ۱۳۴۱ کال خپل ژوند لیک داسې کښلی و:

« له لسم ټولګي څخه نوی بریالی شوی وم، چې د تېر با مشقته کړکېچن یا له خوارېه سوزه ډک ژوند خاطراتو مې د تحت الشعور له پردو څخه د شعور صحنې ته پرله پسې په راوتلو پیل وکړ، چې ورو ورو یې زما له معصومانه عشقي احساساتو سره اړخونه بدل کړل. دې احساساتو زما له فطري او کسبي انکشاف څخه الهام واخیست، لومړی یې زما ژبه وخوځوله او بیا د قلم په ژبه د «شعر

په نوم راڅرګند شول)). (عبدالروف بېنوا: اوسني ليكوال ۳ ټوک، ۱۳۴۲ كال، ۱۱۰۸ مخ).

استاد زيار په زياته كچه شعرونه ليكلي او وخت پر وخت يې د هېواد په مطبوعاتو كې چاپ كړي دي. د ده لومړنی شعر پر ۱۳۳۵ كال د زيري جريدې له خوا خپور شوی او وروسته يې بيا د هېواد، انيس، اصلاح، ننګرهار... ورځپاڼو او د پوهنې، كابل، عرفان په مجلو كې په زياته كچه شعرونه چاپ كړي او له راډيو څخه يې خپاره كړي دي او په دې توګه د څومره والي (كميت) له پلوه هم له خپلو هم مهالو څخه وروسته نه دی پاتې شوی. په دې ډول استاد له پښتو شاعرۍ سره يوځای- پارسي شاعري هم كړې ده، خو راوروسته يې پرې ايښې ده.

استاد لومړی پارسي شعر د ۱۳۳۳ كال د كب پر مياشت ويلی او د ۱۳۳۴ كال د نوروز پر ورځ يې د ابن سينا منځني ښوونځي له خوا په جوړه شوې غونډه كې اورولی دی. د سر مصرع يې په دې ډول ده:

اوان وقت گل رسيد بشگفت گلها تازه تر

استاد زيار په بېلابېلو برخو كې خپل قلم ازمويلی دی او د پښتو شعر په زياتو برخو او زياتو فورمونو كې يې شعرونه ليكلي دي. څلوريزې يې كښلې دي، نظمونه يې ليكلي او اوس خو يې په زياته كچه د ازاد شعر د مخكښې دنده پر غاړه اخيستې ده.

دلته د ده د شعر پر ټولو اړخونو باندې غږېدل او خبرې کول ډېر کار غواړي او زما غوندې د کم منګي او کم ازمېښتي کار هم نه دی او غټو غټو لیکوالو او کره کتونکو ته اړتیا لیدل کېږي، چې د استاد زیار د شاعرۍ د اړخونو د څرنګوالي په باب څېړنې او لیکنې وکړي، خو زه دلته یوازې دومره څه لیکم، چې نورو ته یې لږ تر لږه د شاعرانه هلو ځلو د پرله پسې بهیر یو لنډ انځور هومره وړاندې کړم.

استاد زیار له ډېر پخوا راهیسې، یانې له **۳۲** کلونو راهیسې شعرونه لیکي، خو بیا هم تر ډېره وخته پورې یې د شعرونو ځانګړې مجموعه نه وه چاپ شوې. متې یې پر **۱۳۵۹** کال لومړۍ شعري غونډه ((زنداني نغمې)) چاپ شو. دغه کار البته ځینې عوامل لري، چې زه یې دلته له څېړلو ډډه کوم، یوازې د ده پر شاعرانه فعالیتونو رڼا اچوم او هغه شعري غونډونه یې درپېژنم، چې تر اوسه پورې چاپ یا چاپ ته چمتو دي.

یو بل ټکی هم د یادولو وړ دی او هغه دا چې استاد زیار یو زیات شمېر شعرونه په بېلابېلو وختو کې د بېلابېلو جریدو، مجلو او ورځپاڼو او راډیو له لارې خپاره کړي دي، د هغو ټولو راټولول یو ناشونی کار دی، خو یو زیات شمېر یې په شعري غونډو کې راغلي دي. له همدې کبله یې یوازې د شعري غونډونو پر پېژندنه بسنه کوو. خو تر دې مخکې، چې د هغه شعري

غونډونه وښيو ، ښه به وي چې د پښتو شعر او شاعرۍ په برخه کې يې ستر نوښت ياني د ازاد شعر مساله هم له ياده ونه باسو.

زيار د هغو مخکښو شاعرانو سرلاری دی، چې په پښتو کې د شعر نويوالي او نړيوالي لپاره سرسخته مبارزه، هاند او هڅه کوي، کله خو دی د خپلې دغې سرسختې مبارزې او د هغې بې کچه ميني له مخې، چې د شعر له دې ځانګړي فورم سره يې لري، د ادبي چاپېريال د ځينو لنډ اندو او لنډ پارو دود پالو (عنعنه پسندانو) له ناوړه چلند او د ځينو نورو له ګونګسيو سره مخامخېږي. خو زيار هغه دومره ستر خنډ نه بولي، لکه څنګه چې د ده په پېژندنه کې مو وويل، دی په ډېره ګڼه ګونه کې هم خپله لار باسي او همدا راز په دې برخه کې هم د هېڅ راز خنډونو خيال نه ساتي.

دی په ځانګړې توګه زياتره ځوان شاعران دې ته هڅوي، چې ازاد شعرونو ته مخه وکړي، خو دا په دې مانا نه ده، چې ګڼې زيار زموږ د ادب او په ځانګړي ډول د شعر له پخوانيو فورمونو سره دښمني ښيي، بلکې دی وايي:

((موږ بايد د شعر په نورو پخوانيو جولو (فورمونو) کې داسې شعرونه وليکو ، چې تر مخکنيو غوره وي او قافيه او رديف زموږ فکر او سوژې ته ضرر پېښ نه کړي. خو که چېرې د غزل غوندې د شعر په نورو پخوانيو چوکاټونو کې مو شعر ليکنه زموږ ترمخه شاعرانو ته نه شي رسېدی، نو ښه به دا وي، داسې يوه لاره

وسنجوو، چې هم تر پخوانیو شاعرانو دمخه شو او هم زموږ لپاره نوی وي او هم په کې خپل فکر او خیال په ښه ډول ځای کړو)).

د استاد زیار پورتنۍ خبرې که ځینې غزل بول او دودیزوال شاعران راباندې راونه پاریږي، تر ډېره ځایه درستې دي. همدا اوس زه د یوه غزل بول شاعر، چې تر ټولو زیات ازاد شعر د رامنځته کېدو مخالف دی، تر ۸ ټوټو څخه زیات تش په نامه غزلې وړاندې کولای شم، چې په یوه قافیه، یوه ردیف په یوه محتوا او مانا او هغه هم په لا ډېره زړه او سولېدلې بڼه چې په سلګونو پلا زموږ په ادب کې تکرار شوې خپرې شوې دي.

خو له دې سره جوخت موږ له ښه مرغه داسې شاعران هم لرو، چې د غزل په فورم کې یې ډېر پیاوړې اندو خیال رانغښتی دی او داسې شاعران بیا د ازاد شعر د رامنځته کېدو خنډ کېږي هم نه او د هر ادبي ژانر رامنځته کېدو ته په درنه سترګه ګوري. په هره توګه هر څوک چې د شعر په هر چوکاټ کې څه لیکي، باید ښه یې ولیکي او تر پخوانیو یې ډېر ښه ولیکي.

ازاد شعر په پښتو ژبه کې یوه نوې پدیده ده، نوې پدیده که هر څومره د خلکو په ګټه هم وي، په پیل کې بیا هم له مخالفتونو سره مخامخېږي. په هر ډول استاد زیار په پښتو کې د ازاد شعر د یوه مخکښ او زړور مبلغ په توګه باید له مخالفتونو سره مخامخ شي. خو راتلونکې یې روښانه ده او د پښتو ازاد شعر د لومړۍ مستقلې چاپي مجموعې د چاپوونکي او درلودونکي په توګه دا

حق لري، چې د خپلې تاکلې لارې دفاع وکړي او پر مخ ولاړ شي.
لوی استاد ((حبيبي)) لا هغه وخت د استاد زيار په باب کښلي وو:
((د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ يو بل غوړېدلی ګل دوکتور زيار دی. په زړو قالبونو کې نوي موضوعات ځايوي، خو په دې وروستيو کې يې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومې نوی والی لري...)). (د اصف بهاند مقاله- د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه.)

اوس راځو د استاد زيار شعري غونډونو ته:

خو تر دې مخکې چې د هغه د شعري غونډونو پر پېژندنه پيل وکړم، خپله ياده شوې خبره بيا راغبرګوم، هغه دا چې استاد ګڼ شمېر شعرونه پخوا په ورځپاڼو، مجلو او جريدو کې خپاره کړي دي. د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، ځکه چې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو کلکسيونونه نيمګړي دي، دا دی دلته بيا يو ځل د هغو خپرونو نومونه اخلم، چې د استاد شعرونه په کې په زياته کچه په انفرادي ډول خپاره شوي دي:

د هېواد، انيس، پيام ورځپاڼې، د پوهنې او عرفان مجلې، د ننګرهار، کندهار او پکتيا مجلې، زيري جريده او نورې زياتې خپرونې، چې له دېرشو کلونو راهيسې يې خپرونې کړې دي. اوس يې دلته يوازې پر هغه شعري غونډونو، چې تر اوسه پورې چاپ او يا ناچاپ دي، رڼا اچوو:

تر ټولو مخکې یې د لومړي شعر لومړۍ او وروستۍ مسره چې د زیري اوونیزې د ۱۳۳۵ کال په مني کې خپور شوی، راوړو:

ځو به یو موړه له کاروانه پاتې

(لومړۍ مسره)

د وطن غم کې شه کوشانه پاتې

(وروستۍ مسره)

زنداني نغمې:

زنداني نغمې د استاد زیار د شعرونو لومړی چاپي غونډ دی چې پر ۱۳۵۹ کال د بیهقي موسسې له خوا په ښکلې کچه او سکښت چاپ شوی دی. په دغه شعري غونډ کې، چې ټول ۱۰۰ مخونه لري ۳۵ ټوټې شعرونه راغلي دي. د دې مجموعې په شعرونو کې هم د استاد زیار د نورو شعرونو په شان د ده سیاسي کرښلاره او سیاسي مفکوره له ورایه ښکاري. د دې مجموعې شعرونه د فورم له مخې ازاد او ځینې نیمه ازاد او ځینې یې په نورو فورمونو کې راغلي دي. پر دغه شعري غونډ باندې د (زنداني نغمې) تر سرلیک لاندې د اکبر کرګر له خوا په ۴ مخونو کې یوه سریزه کښل شوې ده.

همدارنګه دمجموعې په پیل کې په ۲ مخونو کې د (زنداني نغمې) په نوم په خپله د استاد زیار یادښت راغلی دی. د ا دی دلته له دغه شعري غونډ څخه یو دوه بېلګې را اخلو:

ازاده مینه

ستا له خوا نه بېلېدی نه شمه زه
ستا له مینې صبرېدی نه شمه زه
چې نیولې مې ده ستا د وفا لاره
له دې لارې کږېدی نه شمه زه
نا امیده ستا د سترګو له ککونه
لکه اوښکه څڅېدی نه شمه زه
یم رنځور ستا د پېغلوټو کرشمو زه
بې وصال دې رغېدی نه شمه زه
له خپل ځانه تېرېدل ماته اسان دي
خو له تانه تېرېدی نه شمه زه
زه یم ستا هغه ازاده مینه زیاره
چې په جېل کې ځایېدی نه شمه زه!

د زندان پسرلی

راغله مې خواته غلې غلې ورېمه
د تور زندان له وسپنیزو پنجرو

د ننګرهـــــار د ســـــــپرلنیو ګلـــــو
دلمـــــر دوړانګـــــو پـــــر زرینـــــو وزرو
دلتــــه پراتــــه ډېــــر د فاشـــیزم دښـــنه
د مېنـــــې مینـــــې پــــه ګنــــاه بنــــدیان
د یــــو ولــــس د یرغملـــــو پــــه نـــوم
د ســـتر بـــري پــــه هیلــــه ګـــالي زنــدان
دلتــــه بنــــدیان د هغــــو زړو څښـــتنان
چـــې د وطـــن پــــه عشـــق ټوپونــــه وهـــي
چـــې ســـر ترپایــــه یـــې پــــه رګ رګ کـــې
انســـــاني مینــــه غورځونګونــــه وهــــي.

وینه او مینه

وینـه او مینـه د پوهانـد زیـار دشعرونو هغـه غونډ دی، چې پـر ۱۳۶۰ کال د ملي دفاع وزارت پـه چاپ خونـه کې د ۱۰۰۰ ټوکو پـه تیراژ پـه ښکلې کچه او سکښت چاپ شوی دی.

پـه دغـه شعري غونډ کې د استاد ځینې هغه شعرونه راغلي دي، چـې د ۱۳۳۹- ۱۳۶۰ کلونـو پـه اوږدو کـې یـې ویلـې دي. دا مجموعـه پـه ښـکلې ډیـزاین او انځـور ښـکلې شـوې ده او د نـورو کتابونو پـه پرتله پـه وړوکي (جیبي) کچه له چاپه راوتلې ده.

ددې غونډ پـه پیل کې د (سخن کوتـاهی در بـاره وینـه او مینـه) د دوکتور اسدالله حبیب له خوا پـه درې مخونو کې د شاعر او د دې

مجموعې د شعرونو د څرنګوالي په باب یوه سریزه کښل شوې ده.
په دې شعري غونډ کې چې ټول ۱۳۲ مخونه لري، ۱۱۹ ټوټې شعرونه ځای شوي دي، چې زیات شمېر یې څلوریزې او ځینې یې ازاد شعرونه او اډانې یا سپین شعرونه دي.

دا شعرونه د استاد زیار د اندو ژوند د څو اړخونو هنداري بلل کېږي. په تېره یې بیا د سیاسي ژوند ، لکه چې وایي:

((زما دغه وینه او مینه زما د ۲۲ کلن ژوند او اند د بشپړتیایي بهیر یو نیمګړی غونډي انځور دی. له یوه لنډ تنګ ولسوال نړۍ لیده نیولې تر ټولنوال او پرګنوال هغه پورې...)).

دلته به له دغه شعري غونډ سره د لا بلدتیا په موخه دوه ټوټې شعرونه را واخلو:

سم هوډ

ســـازېدل لـــه زمـــانې ســـره اســـان دي
زمانـــه ســـازول ځـــان ســـره زه غـــواړم
ســـاز ناســـازې زمـــانې ســـره بـــه نـــه شـــم
څـــه پـــروا کـــه راغلـــم راغلـــم، لاړم لاړم.

چپه زمانه

زمانـــه راتـــه چپـــه غونـــدې ښـــکارېږي
چـپ تـه ښـي او ښـي تـه چـپ چې ویـل کېـږي

سوزونه او سازونه:

د پوهاند زیار د شعرونو یو بل ښکلی غونډ دی، چې پر ۱۳۶۴ کـال د چـاپ او خپرونـې د دولتـي کـومېټې لـه خـوا پـه دولتـي چاپخونـه کې پـه افسېټ ډول د ۲۰۰۰ ټوکونـو پـه تیـراژ لـه چاپـه راوتلی دی. د استاد دا شعري غونډ د کمیت او کیفیت لـه پلـوه پوره بډایه دی. په دې شعري غونډ کې ۷۳ ټوټې شعرونه راغلي دي، چې د فـورم لـه مخـې ازاد- نیمـه ازاد او یـو شـمېر یـې پـه پخوانیو شعري فورمونو کې ویل شوي دي.

د دغـه شـعري غونـډ پـه پیـل کـې د پیلامـې پـه توګـه د ((زمـا سوزونه او سازونه)) تـر نامـه لاندې پـه درو مخونـو کـې پـه خپلـه د استاد زیار یو یادښت راغلی دی، چې د دغه شعري غونډ پـه بـاب وایي:

((هسې خو د مانا او محتوا له مخې دغه شعري انځورونه د یـوه ربړېـدلي او کړېـدلي انسـان د ژونـد یـو داسـتان دی، چـې د رنګارنګو مهالونو او چاپېریالونو رنګارنګیو په کې اړخونـه بـدل کـړي، هـر سـوز یـې د یـوه مهـال او هـر سـاز یـې د یـو چاپېریـال ښکارندویي کوي، د هر هغه مهال او چاپېریال چې زه یې ستاسې

او نورو ملیونونو همځېلو (همنوعانو) د یوه استازي په توګه یو نه جلا کېدونکی ټوک یم او له همدې کبله یې اوس د همدغه رنګین داستان آر لوبغاړی او اتل یم)).

پر دې شعري غونډ باندې په شپږو مخونو کې د ((زیار شاعري)) په نوم د اجمل خټک له خوا یوه سریزه کښل شوې او همدارنګه (د سوزونه او سازونه په باره کې څو خبرې) تر سرلیک لاندې په درېو مخونو کې د دوست شینواري له خوا هم یوه سریزه کښل شوې ده.

اجمل خټک د استاد زیار په باب وایي:

((زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مینې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي.)) دی همدارنګه زیاتوي: ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي...)).

يوه بله خبره چې د دغه شعري غونډ په باب د يادولو وړ ده، هغه دا ده چې په دغه شعري غونډ کې راغلي دوه سريزې د کتاب په پای کې راغلې دي، يانې د شعرونو تر پای ته رسېدو وروسته. که چېرې له دود سره سم دا سريزې د کتاب په پيل کې راغلی وای، ښه به وای او له لوستونکو سره به يې ډېره مرسته کړې وای. داستاد زيار دا ياد شوی شعري غونډ د خپل هغه دروند ارزښت له مخې چې لري يې، پر ۱۳۵۸ کال دخوشال خان لومړۍ درجه جايزه وګټله.

دا شعري غونډ له سريزو او ويي پانګې پرته ۲۷۵ مخونه لري. د کتاب پای ته په شعري غونډ کې د راغلو وييونو ۲۲ مخه ويي پانګه هم راغلې ده، چې له لوستونکو سره د ستونزو په حل کې پوره مرسته کولای شي. دلته ترې يو ښکلی شعر را اخلو:

مين ارمانونه

دا مې اوښکې ورتې ورتې...
راخوټکېږي او بهېږي
د ليمو له سرچينو نه
پر باړخو باندې مخ کښته...
که بهير دی رانه لېږدي د نيمګړو ارزوګانو.
دا زما بېلتون ځپلې
ارمانژلې، ځوربدلې
سرترپای ناکامه مينه

اوبو وړې شانې هیله...
په ارمان د یوه څرک د چا د مخ د رڼاګانو.
په دې زړه د تورې شپې کې
په تورتم تورو تیارو کې
د مینو ارمانونو...
برېښنا نه شته، ځلا نه شته
ورک را ورک او راورکي
نه بنډاو د سونګ د شمعې نه کړاو د پتنګانو
ګوري ګوري تورې وربځې
چې دهسک مخ یې نیولی
پنا کړي یې له سترګو
دي د ستورو سترګکونه
پلوشې د وړمکۍ...
یا که سیوري دي چې ښوري د شهیدو ارواګانو!
لار لودن راځنې ورک دی
غورځم، پرځم، ټپربړم...
لاربښودنه لرم د مینې
چې مې بوځي تر درشله
د زړه سواندي خواږه یار...
پخسوي مې، ځوروي مې یاد د تېرو پېرزوګانو!

اور او وینې

د پوهاند زيار د ازادو شعرونو يو ښکلی غونډ دی، چې پر ۱۳۶۵ کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په تيراژ په دولتي چاپخونه کې په ښکلې کچه او سکښت چاپ شوی دی. په دې غونډ کې ټول ۴۳ ټوټې شعرونه راغلي او ټول يې ازاد دي.

دا غونډ ۱۹۱ مخونه لري. د شاعر دې شعرونو هم د نورو شعرونو په څېر د ده اندو خيال په ښه ډول ځرګند کړی دی، چې دا يې په شعرونو کې د بريالیتوب يوه ستره نښه ده. په پيل کې د سريزې پرځای (ازاد شعر ته رابلنه) په نوم يو ښکلی ازاد شعر راغلی دی. د اور او وينې غونډ د ازاد نوي پښتو شعر لومړۍ بېلګه ده، چې د ځوانو زېږندويانو لپاره يو ګټور لارښود ګڼل کېږي.

دا غونډ د ژبني سبک له پلوه د (يوې نړه، خوږې، لنډې، رواني او بشپړې کره) پښتو تر ټولو غوره بېلګه ګڼل کېږي او نوي رغوني او ترکيبونه په کې زيات راغلي دي.

د هنري پرداز، ايماژونو او انځورونو او په تېره د اساتيرو له پلوه ډېر لوړ او د فکري محتوا له مخې ډېر ژور دی په دې توګه دلته په ټوله مانا د ژوند ((شعار)) پر ((شعر)) بدل شوی دی. دلته د هنري ارمان او ټولنيز ارمان، يا په لنډ ډول د شکل او محتوا ترمنځ ډيالتيک په رښتيني ((ډياليکتيکي)) مانا ټينګ دی. د

ترخه ټولنیز واقعیت لـه ځلونې سره سره پـه کې پـر ارمـان بـری او ایمان هم یوځای انځورل کېږي.

استاد زیار په دغـه شعري غونډ کې زیـار کښلی، چې (ادب د ادب یـا هنـر د هنـر لپـاره) او بـل (ادب یـا هنـر د ژونـد لپـاره) دواړو بهیرونـو تـه پیونـد ورکـړي او پـه دې توګـه د ښـوونکي او کـره کتونکي په توګه یوه نوې لاره پرانیزي. د استاد دا شعرونه د کـوم اروپایي یا شرقي ازادو شعرونو پېښې نه دي، بلکې زېږندوی او نوښتګر یې پـه دې ګروهـه دی، چې دلتـه د فولکـور او منظومـو ادبي دواړو ډولو شعرونو لـه تونیـک سیلابیک خصوصیت څخه ګټه اخیستل شوې، له قافیې پرتـه چې د نړۍ دهېڅ کومې ژبې د شـعر بنیـادي شـرط نـه دی، نـور ازاد شـعر لـه منظـوم ادبـي او فولکـوري هغـه سره کـوم تـوپیر نـه لـري، پـه دې مانـا چې وزن او سېلاب د نړیوال بنسټیز شرط په توګه تـر دا منځ یو شان واکمني لري.

دلتـه د شعر د څرمې (فرعـي) ځانګړتیـا پـه توګـه قـافیې قیـد و بندیز نه شته او نـه د مسـرو د لنډوالي او اوږدوالـي قیـد. د ساري پـه توګـه قافیـه وال (یـا بې قافیـه ولسـي شـعرونه) پـه اوو څپـېزو مسرو پیلېږي. حال دا چې په نـوي ازاد شعر کې لـه څلورو څپـېزو مسـرو څخـه پیـل مـومي او ان تـر ۳۹ څپـېزو رسېږي. تـر دې البتـه زیات (جمله) او (سـا) نـه شي اوږدېدلای، پـه تېـره سـا ایسـتنه چې مسره سره ځای پرځای دروي.

استاد زیار د دې مجموعې د نوم په باب وايي:

دا چې ما بیا هم د دې دفتر نوم شعار ډوله ټاکلی، زما د سر صفحې شعر یې ځواب وايي:

ټول دفتر مې شو د مینې اور و وینې
ستا د سرو سکروټو شونډو له غزله!

د دغه غونډ ستر نوښت په دې کې دی، چې په پښتو ژبه کې د ازادو شعرونو لومړنۍ، ځانګړې بشپړه چاپي مجموعه ده چې شعرونو یې د پوخوالي زیاتې پوړۍ وهلې دي. یو شاعر د دې مجموعې په باب لیکي: ((د شعرونو سبک یې عاطفي او روښانفکرانه دی او د هنري ارمان او ټولنیز ارمان ترمنځ یانې د شعري شکل او مضمون ترمنځ ژور ډیالیکتیکي اړیکي شتوالی لري. د رسالت دقیق او استادانه رعایت، شاعرانه مسوولیتونو (زماني مسوولیت)، (مکاني مسوولیت)، (ټولنیز مسوولیت) او (ادبي مسوولیت) د محترم زیار شعرونه لا شتمن کړي دي)). (د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۱/۳/۱۳۶۲ ګڼه، ن. سیوری، اسحق ننګیال).

په هر حال دا غونډ پښتو ژبې ته د نوي فورم او نوې محتوا په درلودلو سره د پوره ارزښت لرونکی دی. باید زموږ ژبې داسې یوه مجموعه لرلای، خو ښه ده چې لري یې.

ددغه غونډ په باب ډېر څه ویلو ته اړتیا شته او موږ ترې د خپلې لیکنې د ډېر اوږدوالي له کبله ډډه کوو. د زیاتو معلوماتو

لپاره وګورئ: کابل مجله ۱۳۶۲کال لومړۍ ګڼه (اور او وينې تـه يوه کتنه) د نورمحمد سهيم کره کتنه.

يوه بله خبره، چې د دې غونډ په باب د يادولو وړده، هغه داده، چې په پای کې يې له ۱۲۷-۱۸۴ مخ پورې د هغو وييونو پانګه راغلې ده، چې د دې شعري غونډ په شعرونو کې کارول شوي دي، چې بې له شکه د شعرونو په ځينو پېچلو برخو کې لـه لوستونکو سره مرسته کوي. دا دی، دلته لـه دې ښکلي شعري غونډ څخه د طلايي شګې په نامه يوه ټوټه ښکلی شعر را اخلو:

طلايي شګې

په وزرو د مينه وړو
او خوږو خوږو شپېو
کړم ګليون د سرو ګلونو
ګلکڅونو
دنګو دنګو چنارونو د وارنا...
د الواک نيلی مې ځغلي او راځغلي
کښته پورته
د شنه هسک و شنه درياب په همغاړې او همبرېدې
ارتې ارتې
او ناپايې شنې ورشو کې

سپینې سپینې ښکلې ښکلې
او جوړه جوړه کوترې
سره خاندې او مستي کړي
خوله پر خوله غاړه پر غاړه
پر پستو ((طلايي شګو))
تر تودو زرینو وړانګو
د لمر لاندې...
او زه ناست ورته پر غاړه
جوړوم د طلايي شګو کورونه
په پر غز، غر ځپه راشي
ببړی ډوبه مې د اند شي
کړي را وران خيالي کورونه.

ګلکځونه:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د شعرونو هغه ښکلی غونډ دی، چې د افغانستان دليکوالو د انجمن له خوا په دولتي مطبعه کې په ښکلي کچه او سکښت د ۲۰۰۰ ټوکونو په تيراژ له چاپه راوتلی دی. دا غونډ ټول ۱۳۲ مخونه لري او د شاعر ۶۰ ټوټې شعرونه په کې راغلي دي. ددغه غونډ زياتره شعرونه غزل دي. يو شمېر نيمه ازاد او يو لړ يې په نورو پخوانيو فورمونو کې

لیکل شوي دي. پر دې غونډه باندې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا په څلورو مخونو کې یوه سریزه کښل شوې ده، چې په هغه کې د استاد زیار د ژوند او د ده د شاعرۍ په هکله رڼا اچول شوې ده او په خپله د همدې غونډه په باب خبرې شوې دي. په دغه غونډه کې د استاد زیار د زلمیتوب د وخت ځینې شعرونه راغلي دي، چې استاد بېنوا په دې باب لیکي:

((ده دا خپل ګلکځونه یوازې د زلمیتوب د مینې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد ، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنیزو نابرابریو هغه نارې سورې او کوکې یې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف یې لړزولي او بشري احساسات یې راپارولي دي)).

دا دی، دلته یې یو ښکلی غزل را اخلو:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پربکړې د جرګو په ژبه
نن دې هر څه د ولولو په ژبه
درنه پښتو ده هېره شوې که څه
چې اوس غږېږي د وسلو په ژبه
څو به په څو یې زما وینو ته ناست
څو به مې وژنې د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته یو وو
ولې پردي شو د پردو په ژبه
له ولس وځه خوله نرخ مه وځه
درته یم سر د پښتنو په ژبه
خیر دی که کړم درته د زړه خبرې
د اوښکو وینو د سلګو په ژبه
وایم رښتیا درته، ترخه که هم وي
د اوسمهال د اسویلو په ژبه
پرې چې پیغام د ژوند درواستومه
د انقلاب د پلوشو په ژبه
ځم د استاد حمزه په لار درسره
ګوندې شې پوه مې د شعرو په ژبه.

ګډه نړۍ:

دا د یوې درې کسیزې مشاعرې بېلګه ده، چې له **۱۳۴۰-۱۳۴۴** پورې د زیار، ممنون او فنا له خوا پرله پسې تر سره شوې او پر خپل وخت د مېرمن مجلې او هېواد ورځپاڼې له خوا خپره شوې ده او په راوروسته کلونو کې سېلاب ساپي او نصرالله حافظ هم په کې برخه اخیستې ده.

دلته له دغو درې کسیزو مشاعرو څخه لومړۍ مشاعره، چې د استاد زیار د شعرونو په دې طرحې جوړه شوې، راوړم.

بیا مې ښکلی یار په زړه وربېږي نن
ګاټې مې د سترګو پسې لوبېږي نن

د محمد جان فنا شعر په دې ډول دی:

اندېښنه

ساز د محبت راته غږېږي نن
پېغله د هنر راته نڅېږي نن
یو نظر مې ستا د مخ ښایست ولید
یو جهان رڼا پر ما وربېږي نن
تش چې تصور دې د بشر وکړم
ټول جهان مې خیال کې نه ځايېږي نن
خوب کې چې مې ستا سترګې لیدلې دي
څاڅکی دماتم پر ما تویېږي نن
ویې کتل په ناز راته ښو لاندې
ځکه مې اغزي په سترګو کېږي نن
ښکل مې کړی خوږې سرې خندنۍ شونډې
زړه مې اور د مینې کې سوځېږي نن
مرګ او ژوند ((فنا)) راته جنون ښکاري
خیال چې د لیلی راته پسخېږي نن

دا هم د ممنون شعر:

ناکامه هیله

غم مې بیا د خیال په کور ګډېږي نن
هیله مې ناکامه شوه ژړېږي نن
ما د زړه په وینو چې اباده کړه
دا د محبت ماڼۍ نړېږي نن
مسته ښه ورشو د اسماني مینې
زړه لکه هوسۍ ورنه تېرېږي نن
ستا د تصور درشل به پالمه
تېرې زماني راته غږېږي نن
ستا د مکېزونو رڼاګانو کې
پرېږده دا ((ممنون)) چې وسوځېږي نن

اندو ژوند:

اندو ژوند د استاد زیار د کوچنیو ټوټو د لړۍ دویمه شعري مجموعه ده، چې په هغه کې د جولې له مخې زیاتره ځلوریزې او ((سپین)) شعرونه راغلي دي او انتقادي، طنزي او حماسي رنګ

لري. دغه غونډ پر ۱۳۲۸ کال د سرحدونو چارو وزارت له خوا په اریانا چاپخونه کې چاپ شوی دی. دلته یې دوه بېلګې راوړو:

بلهاري

ما په مینه کې زده کړې		له پتنګه بلهاري ده
ولــولــه مــې پــښتنه او		اراده مې منصوري ده

لړم، ۴۳ کال

نکریزې او رانجه

دزړه وینـــــې مـــــې نکریـــــزې
شـــوې د پېغلــو هیلـــو پښــو تــه
شــــو رانجــــه راتــــه ګرومونــــه
غــــږ مــــې نــــه رســـي غــــوږو تــــه

۲۲ -۹-۱۸

ګلو ییو نه:

د استاد زیـار یـو ناچاپ غونـډ دی، چې پـه هغـه کې د فـورم لـه مخې د ګلکځونو شعري غونډ تـه ورتـه شعرونه راغلي، دي چې زیاتره یې غزلیز رنګ لري.

سپین غر:

د استاد زیار هغه شعري غونډ دی، چې په هغه کې د ده له ۱۳۳۸-۱۳۴۵ کلونو پورې ځینې شعرونه راغلي دي، چې د «پښتونستان» او ټولنيزو موضوعاتو په باب يې ويلي دي. په دې شعري غونډ کې اوږده نظمونه راغلي دي، چې يو شمېر يې په راډيويي مشاعرو کې ويل شوي او يو شمېر يې په بېلابېلو خپرونو کې خپاره شوي دي. دلته له دغه شعري غونډ څخه يوه بېلګه را اخلو:

پښتني غمونه

زه پښتون د پښتونخوا يم
پښتونخوا کې پښتون غواړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

***

بيا مې ويني راخوټېږي
د زخمي زړه له پرهاره
څورېدلې تلوسې مې
له درد سوزه وهي څړيکې..

په خــوګلن کــې د ګوګــــل مـــې
د مـــــړو ژوانــــدو ارمـــانونو
آواره واره بخرکـــــــــــــــي
پــــه ورو ورو راتـــــازه کېــــږي
اســـوېلي مــــې لمبـــه اخلــــي..
د پلرونـــــــو او نیکونــــــــو
د آتېــــــــرو پرتمونـــــــــو
هغـــــه تېـــرې خـــاطرې بیـــا
هغـــــه هېـــرې خـــاطرې بیـــا
زمـــــا زړه بانــــدې وربېــــږي
دا لمبـــې بـــــه پټــــې پټــــې
نـــور پـــه زړه کـــې څنګــــه نغـــاړم
پښــــــتني دردونــــــــه ژاړم
افغـــــــاني غمونــــــــه ژاړم
✵✵✵
پــــه ترپکـــو مـــې شـــي زړه کـــې
پښـــــتني ســـــپېڅلې مینــــــه
لېـــونی شــــانې احســـاس مـــې
کـــومې لـــور تــــه لېـــږدوي بیـــا
د هوښـــیارو پـــــه نـــړۍ کـــې
لېونتــــوب راتــــه پیغـــور شـــي

چېرتـــه ښـــه هلتـــه بـــه ځمـــه
کـــه وي ســـمې او کـــه غرونـــه
کـــور و کلـــی بـــه پرېږدمـــه
وایـــم ځـــان مـــې کـــړای ازاد
لـــه هـــر قیـــد او لـــه جنجالـــه
خپـــل غـــم چـــې د ځـــان مـــل کـــړم
پـــرې بـــه پـــام غلطومـــه
مـــرګ تـــه شـــپې بـــه تېرومـــه
څـــوک بـــه نـــه نیســـي مـــې ستونی
پـــه خپـــل واک اختیـــار بـــه ژاړم
ښـــــتني دردونـــــه ژاړم
افغـــــاني غمونـــــه ژاړم

***

چېـــرې مینـــه چـــې ګنـــاه ده
چېـــرې زړونـــه چـــې ســـاړه دي
چېـــرې ژبـــه او قلـــم چـــې
ښـــورول دار تـــه ختـــل دي
چـــې پـــه نـــوم انســـان یـــاد یږم
او انســـان نـــه بلـــل کیـــږم
یـــو موجـــود ددې د جهـــان یـــم
او جهـــان کـــې بـــې اختیـــاره

د شمال په يوه ربړه
لکه پاڼه هسې رپم
د نانځکې غوندې هسې
له هوس سره لوبېږم
ټول کار زيار مې بل لپاره
هېڅ مې واک د خپل ځان نه شته
څومره شرم و څومره ننګ دی
که پر دې ژوندانه وياړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

✲✲✲

چې يو ځل په حقه مينه
دار په خپلو سترګو ښکل کړم
د خپل سر او مال په بيه
پښتونواله کړم ترسره
د خوشال له سپينې تورې
د ايمل، دريا له ننګه
د تيارو ګوګل شي څيرې
د خيبر له دنګې څوکې
د شمشاد له هسکه سره

پلوشـــې د ژونـــد خـــورې شـــي
د بـــاړې او ســـوات ســـیندونه
اباســـین لـــره بیـــا یوســـي
د خپلـــواک ژوندانـــه زیـــری
لـــه خپلـــواک پښتونســـتانه
څـــه ارمـــان بـــه مـــې بیـــا نـــه وي
لـــه دنیـــا کـــه زیـــاره ولاړم
پښـــــتنې دردونـــــه ژاړم
افغـــــانې غمونـــــه ژاړم.

استاد زیار د پورتني شعر په باب وايي: ((د ۴۴/۲/۹ کال د پښتونستان په راډیويي مشاعره کې وار راونه رسېد. همدا سې مې د موسی شفیق په غوښتنه په سټډیو کې واوراوه. یو کال وروسته ۴۵/۲/۹ قدیر، فهیم اورولی و. په دغه کال سویس ته تللی وم. له دې سره سره دا زما تر ژباړلي شعر ((بلنه)) ۱۳۴۰ وروسته لومړی نیم ازاد شعر دی او تر دې راوروسته مې دغې خواته ورو ورو هڅه زیاتېږي. دغه راز د ((ګلولې)) په نوم د استاد زیار د ازادو شعرونو دویم غونډ هم چاپ شوی دی.
دا شعري غونډ پر ۱۳۲۹ل کال د افغانستان د لیکوالو د ټولنې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په شمېر خور شوی دی، چې د استاد ۲۰ ټوټې په شاوخوا کې ازاد شعرونه په کې خوندي دي. دغه راز یې د ازادو شعرونو د لړۍ درېیم غونډ ((د سبرونو نڅا)) او د کوچنیو ټوټو د لړۍ درېیم غونډ چاپ ته چمتو دي.

څېړنيال زيار

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د خپلې هر اړخيزې ليکوالۍ په ترڅ کې علمي څېړنې او پلټنې هم له ياده نه دي ايستلې او په دې برخه کې يې زياتې مقالې کښلې او ليکنې يې کړې دي. په حقيقت کې څېړنه د استاد د ليکوالۍ يوه زياته برخه را اخلي. موږ به دلته له ګړدودي څېړنو پرته د ده نورې ژبنۍ څېړنې دده په ژبپوهنيزه برخه کې راوړو او دلته به يې هغه تحقيقي ليکنې له اخځ او څرنګوالي سره يادې کړو، چې په بېلابېلو برخو کې يې کړې دي او بيا به يې پر خپلواکو څېړنيزو اثارو رڼا واچوو:

په پښتو کې ازاد وګړنی او ليکنی شعر پر سېلابي تونيکو آرونو او ويونو ولاړ دی:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې د پښتو شعر او په ځانګړي ډول د پښتو ازاد شعر او د هغه جوړښت د څرنګوالي په باب په کې هر اړخيز او په زړه پورې معلومات وړاندې شوي دي. فکر کوم دا په پښتو کې د لومړي ځل لپاره د ازاد شعر په باب يوه ژوره علمي ليکنه ده.

دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۷ل کال د لومړۍ ګڼې په ۲۲مخونو کې خپره شوې ده، دغه راز يې د همدغې مجلې د همدغه کال په پنځمه ګڼه کې دغې لړۍ ته دوام ورکړی دی او

ترڅنګه یې د همدغه کال په کابل مجله کې یو لړ نورې ورته لیکنې هم خپرې کړې دي (دغه لیکنه را وروسته د کتاب بڼې (پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) ته لوړتیا موندلې ده.

راورټي او پښتو ګرامر یې:

دا یوه څېړنیزه لیکنه او ژباړنه ده، چې د مستر راورټي د ژوند او د هغه د پښتو ګرامر په باب معلومات په کې ورکړ شوي دي. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۶ کال د ۴ ګڼې په ۵۰-۵۷ مخونو کې خپره شوې ده او بیا پر ۱۳۵۷ کال د (پښتو چاپي اثار په دوو تېرو پېړیو کې) د اطلاعاتو او کلتور وزارت د مقالو په غونډ کې هم راغلې ده.

د امیر شېرعلي خان د پښتو بولیو یوه قلمي نسخه:

دا په متنپوهنه کې د استاد زیار یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د امیر شېرعلي خان د فرهنګ پالنې او پښتو پالنې په برخه کې په کې زیات معلومات وړاندې شوي دي، دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۱ل کال د ۱۱ ګڼې په ۳۴-۴۲مخونو کې چاپ شوې ده.

پټه خزانه د پښتو د تاریخي ګړدود څېړنې د یوه غوره اخځ په توګه:

دغه څېړنیزه لیکنه په ((د محمد هوتک یاد)) نومي کتاب کې د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۶۲ کال خپره شوې ده.

د ملا درمحمد ځاځي شاعري:

د يوې بلې څېړنيزې ليکنې نوم دی، چې د ياد شوي شاعر د شاعرۍ په باب په کې معلومات راټول شوي دي. دا ليکنه دکابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۷-۸ ګڼې په ۲۳-۳۲مخونو کې خپره شوې ده.

نوميالی نورسيب:

دا يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې له ګڼو بېلګو سره په کې د نورسيب د شاعرۍ په باب هر اړخيز معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۹ ګڼې په ۱۴-۳۲ مخونو کې راغلې ده.

د لال پورې شريف:

په دې تحقيقي ليکنه کې له لاسته راوړو بېلګو سره د لال پورې شريف د ژوند او شاعرۍ په باب پوره معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۳ل کال د ۴ ګڼې په ۷-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

الفت (۱۲۸۸-۱۳۵۲) د پښتو ادب د نوي ادبي سنتيز پر پېچومي:

په دې ليکنه کې د استاد ګل پاچا الفت د ليکوالۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۲ ګڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې راغلې ده.

د سید راحت الله راحت زاخیلي مهال او چاپېریال:

دا د سید راحت زاخیلي په باب د استاد زیار یوه تحقیقي لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۲۳ل کال د لومړۍ ګڼې په ۲۹-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنګه نوموړې لیکنه ((د راحت یاد)) نومي کتاب په ۵۷-۲۵ مخونو کې هم راغلې ده. چې د کابل پوهنتون د فرهنګي شورا له خوا په ۱۳۲۳ کال کې خپور شوی دی.

په افغانستان کې پښتو داستان لیکنه:

په دې څېړنیزه لیکنه کې په افغانستان کې د پښتو داستان لیکنې د څرنګوالي په باب معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۱۲ ګڼې په ۱-۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

د انقلابي شاعر نورمحمد غمجن د شهادت د لومړي تلین په درناوي:

په دې تحقیقي لیکنه کې د پوهندوی نورمحمد غمجن د لیکوالۍ او ژوند په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د لومړۍ ګڼې په ۹-۱۲ مخونو کې خپره شوې ده.

مایاکوفسکي په هاوانا کې:

د مایاکوفسکي په باب د استاد زیار یوه څېړنیزه لیکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۲ګڼې په ۵۵-۶۲ مخونو کې خپره شوې ده.

مایاکوفسکي د ستر سوسیالیستي انقلاب د شاعر په توګه:

دمایاکوفسکي په باب د استاد زیار دویمه څېړنیزه لیکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۴ ګڼې په ۹-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول دا لیکنه د دوستي مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۳ ګڼې په ۸۰-۸۴ مخونو کې هم را اخیستل شوې ده.

نومیالۍ انقلابي لیکواله انازیګر به خپل ادبي شاهکارونه ژوندي وساتي:

دا د یوې څېړنیزې او ژباړیزې لیکنې نوم دی، چې د یادې شوې لیکوالې د مړینې له کبله لیکل شوې ده. دا لیکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۲ ګڼې په ۷۲-۸۰ مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال ریالیزم په رڼا کې د میتود او موضوع ډیالکتیک:

یوه بله علمي لیکنه ده چې په یوې اوږدې لړۍ پورې اړه لري او د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د ۳ ګڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه (Ergology):

دا د پوهاند زیار د یوې بلې څېړنیزې لیکنې نوم دی، چې په هغې کې د فولکور او وګړنۍ تکنالوژۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي او په دې لړ کې د کټ اوبدنې په باب څېړنه شوې ده. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ل کال د ۱۱ګڼې په ۱۵۷-۱۶۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د کرنې لوښي او سامان او د هغوی د کارونې چمونه:

دا هم یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د کرنې سامان الاتو په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ل کال د ۳ ګڼې په ۲۵-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه (اوبدنې او رغاونې):

په دې لیکنه کې د ولسي کارونو د یو ډول (اوبدنو او رغونو) په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۲ ګڼې په ۳۹-۴۳ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لومړۍ لارې چارې او ډولونه:

د فولکور په برخه کې يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې په هغې کې د لاسي کارونو د ځينو ډولونو په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ل کال د ۴ګڼې په ۳۲-۳۵مخونو کې خپره شوې ده.

پسته انځورګري يا رنګونه (رنګريزي):

په ولسي لاسرغاوې (لاسي صنعت) کې يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۳ګڼې په ۲۸-۲۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

کارپوهه (Ergology):

يوه بله ليکنه ده، چې په هغې کې د ولسي جامو (څادر) په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۶ ګڼې په ۲۲-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لارې چارې او ډولونه:

دا د تېرې يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۵ ګڼې په ۲۹-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه:

يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د (فرهنګ خلق) جريدې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې خپره شوې ده.

په پاټکیزه (طبقاتي) جګړه کې د هنر ونډه:

د هنر په باب یوه علمي تحقیقي لیکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ ګڼې په ۲۴-۲۵ مخونو کې خپره شوې ده.

ټولنوال ریالیزم د رښتینې ټولنیز هنر استازي (رسالت) پرځای کولای شي:

یوه علمي تحقیقي لیکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د لومړۍ ګڼې په ۵-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

رښتینی ټولنیز هنر د وګړو زېږونه ده او د همدوی د غوښتنو او اړتیاوو څرګندونه:

د هنر په باب یوه علمي تحقیقي لیکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۸ل کال د ۴-۵ ګڼې په ۱۸ او ۸۴ مخ کې خپره شوې ده.

د ټولنې په ژغورتیایي بهیر کې د ټولنوال ریالیزم اغېزه او ونډه:

یوه علمي او تحقیقي لیکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د ۵-۲ ګڼې په ۱۷-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظام تحليل او څېړنه د روحياتو له مخې:

د پورتني يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پوهنې مجلې د ۱۳۴۱ل کال د ۴ گڼې په ۳-۲مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظم تحليل او څېړنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پوهنې مجلې د ۱۳۴۱ کال د ۵ گڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

سپيتامه زره توشتره يا سپين ځواکي زردښت د بامي بلخ ستر نوميالی بچی:

د ياد شوي شخص په باب يوه تحقيقي ليکنه ده، چې د بلخ مجلې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۱۴-۱۵ او پاڼې په ۵۱ او ۵۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال رياليزم په رڼا کې د ميتود او موضوع ديالتيک:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۳ گڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره شوې ده.

پرده پوښي او سپېڅلتيا له ټولنوال رياليزم او ژمنتيا څخه تېښته ده:

دا هم يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۱ کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

د واقعيت تشې پېښې په وزن او قافيه شعر کېدی نه شي:

يوه تحقيقي او علمي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۱ ل کال د ۳ ګڼې په ۱۱-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

دمعياري ليکنې پښتو اړتيا ، پرنسيپونه او لارې چارې:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۲۱ل کال د ۴ ګڼې په ۴۴-۴۷مخونو کې خپره شوې ده.

د ګويتې پر پلونو:

ګويتې په باب يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د ((اجتماعي علوم)) مجلې د ۱۳۲۱ کال د ۳ ګڼې په ۱۲۳-۱۷۲) مخونو کې خپره شوې ده.

کوشاني د يوې آرې (اصلي) باختري ژبې په توګه:

يوه تحقيقي او علمي ليکنه ده، چې د (تحقيقات کوشاني) مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۲ ګڼې په ۱۱-۱۱۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان- شوروي ګډ فرهنګي ميراثونه:

يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د شوروي اتحاد او افغانستان د ګډ فرهنګ په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د دوستي مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۲-۳ ګڼې په ۴-۳۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

د ملي سپورتونو په لړ کې (هله داد):

د ورزش په باب يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې په هغې کې د (هله داد) لوبه بيان شوې ده. دا ليکنه د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۳۹ ل کال د ۳ ګڼې په ۱۲-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

د کبډۍ لوبه:

دا هم د کبډې ورزش په باب د استاد يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د بدني روزنې مجلې د ۱۳۳۹ ل کال د لومړۍ ګڼې په ۱۱-۱۳مخونو کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اجباري او اختياري ودونو کړکېچونه:

دا په ټولنه کې په اجباري او اختياري توګه واده کول او د هغه د راتلونکې د څرنګوالي په باب يوه څېړنيزه او تحليلي ليکنه ده. د استاد دا ليکنه د هغه د مېرمنې په نوم ((سکينه زيار)) د مېرمن

مجلې د ۱۳۴۴ کال د اسد ګڼې په ۱۱ مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اختیاري او اجباري ودونو کړکیچونه:

د پورتنۍ یادې شوې لیکنې دویمه برخه ده، چې د مېرمن مجلې د ۱۳۴۴ کال د سنبلې او میزان ګڼې په ۲۳ مخ او پاتې یې په ۵۳ مخ کې خپره شوې ده.

دغه ډول یې د هنر په باب یوه بله علمي څېړنیزه لیکنه د اجتماعي علوم مجلې په لومړۍ ګڼه کې هم خپره شوې ده.

د افغان- شوروي ګډه فرهنګي اړیکي د موسیقۍ په برخه کې:

یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۳ل کال د ۴ ګڼې په ۲۷-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان- شوروي ګډه فرهنګي اړیکي، د فلم او سینما په برخه کې:

یوه بله تحقیقي لیکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۸ ګڼې په ۴۴-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان-شوروي فرهنګي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

د يادې شوې ليکنې دويمه برخه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۲ کال د لومړۍ ګڼې په **۵۱-۵۷** مخونو کې خپره شوې ده.

د شوروي اتحاد په شپېته کلن پېر کې د افغان-شوروي د دوستۍ پرمختيا:

دا هم د پوهاند زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د ۱۱ګڼې په **۵۷-۶۳** مخونو کې خپره شوې ده.

۷۶کلن مصري ليکوال نجيب محفوظ د نوبل سړنۍ جايزه وګټله:

د استاد يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د مصري ليکوال نجيب محفوظ د اثارو او ژوند د څرنګوالي په باب په کې معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۷ کال د ميزان او عقرب مياشتو د ګڼې په **۵۳-۵۴** مخونو کې خپره شوې ده او همغه مهال په دري ايډيشن کې د همده له خوا په دري ژبه هم خپره شوې ده.

ارتوګرافیک ریفورم (الفبایي سمون) زموږ له ملي انقلابي هیلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

دا یوه پیشنهادي ډوله څېړنیزه لیکنه ده. دلته استاد زیار د اوښتون په پلمه خپلو هغو الواکونو (نظریاتو) ته یوه ټولنیزه بڼه ورکړې، چې له کلونو راهیسې یې د پښتو د اوسنۍ لیکنې یا الفبایي سیستم د ریفورم یا سمون په برخه کې خپاره کړي وو. ده په دغه وېړه څېړنیزه لیکنه کې د عربي سیستم ټولې نیمګړتیاوې په ګوته کړي او دا یې زیاته کړې ده چې یو یوازینی فونیمیک الفبایي سیستم کولای شي د ټولو افغاني ژبو لپاره رامنځته شي او دود ومومي. ده د همدې موخې لپاره پر بېلابېلو لارو چارو رڼا اچولې او د دغه الفبایي اوښتون د ترسره کولو لپاره یې یو لړپلانونه په ګوته کړي دي. دغه لیکنه د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ل کال د سرطان-اسد او عقرب-قوس په ګڼو کې له یوه الفبایي جدول سره خپره شوې او ۱۲ مخه یې نیولي دي.

د حمید مومند لیکلار:

دا یوه شپاړس مخیزه څېړنیزه لیکنه ده چې استاد زیار د عبدالحمید مومند د شاه و ګدا د ترجمې د دوه سوه اویایمې کالیزې په سیمینار کې اورولې وه او بیا پر ۱۳۶۲ کال په اړوند غونډه کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوې ده.

د حمزه ژب- ښکلاییز سبک:

دا د پوهاند زیار یوه پنځه ویشت مخیزه علمي څېړنه ده چې د حمزه شینواري د اتیایمې کالیزې په سیمینار کې یې اورولې او بیا په ((د حمزه یاد)) غونډ کې پر ۱۳۶۶ل کال د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو له خوا خپره شوې ده.

د رحمان بابا لیکلار:

دا یوه پنځلس مخیزه څېړنه ده، چې د کابل پوهنتون له خوا د رحمان بابا د دوه سوه اتیایم تلین له کبله په جوړ شوي سیمینار کې اورول شوې او بیا وروسته ۱۳۶۹ل کال په اړوند غونډ کې د نوموړي پوهنتون له خوا چاپ شوې ده.

د تاریخ مرصع لیکلار:

په دې نامه هم د استاد زیار یوه مقاله خپره شوې ده چې په هغې کې د تاریخ مرصع د لیکلار او لیکدود په باب خبرې شوي دي.

هغه انقلابي لیکوال او پوهاند چې اندو ژوند یې د انسان ژغورتیا ته وبښل:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې استاد زیار د الماني لیکوال ګیورک بیوخنر د یو سلو پنځوسم تلین له کبله ترسره کړې ده او د بیوخنر د لیکوالۍ په باب په کې خبرې شوي دي. دا لیکنه د

ژوندون مجلې د ۱۳۲۲ کال د لومړۍ ګڼې په ۴۷-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

ژباړه د پښتو پښتنۍ ماتوي او نامعیاریتوب یې کوپړي:

یوه علمي لیکنه ده، چې د (پښتو په ټولیزو رسنیو کې) د سیمینار په غونډه کې چې د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۲۷ کال چاپ شو یدی راغلې ده. همدارنګه دېته ورته مقاله د ژورنالیستانو د ټولنې له خوا دهمداسې یوه سیمینار په غونډه کې راغلې ده.

وګړپوهنه (اتنولوژي):

دیوې نیم څېړنیزې او نیم ژباړیزې لیکنې سرلیک دی چې د فرهنګ مجلې د ۱۳۲۸ل کال په لومړۍ (وري-غويي) ګڼه کې خپره شوې ده.

د ډګریزې څېړنې لارې چارې:

دا هم د استاد زیار دیوې علمي لیکنې نوم دی چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز د ۱۳۲۷ل کال په سمپوزیم کې وړاندې شوې او په اړوند غونډه کې چاپ ته سپارل شوې ده.

Jams Darmesteter:

د استاد زیار لیکنه ده، چې په پښتو مجله کې په انګلیسي ژبه د ۱۳۲۲ کال د ۳ ګڼې په ۴۵-۵۰ مخونو کې خپره شوې ده.

لویه جرګه:

په الماني ژبه ((Der Rat des Jirgas)) د استاد یوه لیکنه ده چې د دیموکراتیک المان د ((ویلت بیونې)) نومي مجلې په ۱۷-۲-۱۹۸۲ ګڼه کې خپره شوې ده.

" The Ethno – Linguistic Composition of Afghanistan"

د افغانستان وګړ- ژبیز جوړښت:

دا لیکنه استاد زیار په انګلیسي ژبه د هند ((انجمن فارسي)) اورګان ((بیاض)) د ۱۹۸۳م په لومړۍ ګڼه کې خپره کړې ده او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو مجلې د همدغه کال د دریمې ګڼې په ۲۵-۲۷ مخونو کې هم خپره شوې ده.

نوي ازاد شعر پر وړاندې:

یوه علمي تحقیقي لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۲۷ل کال د ۵ ګڼې په ۳۵-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدارنګه یې د نوي ازاد شعر په باب د همدې کال په یوه بله ګڼه کې هم یوه مخ لیکنه خپره شوې ده.

دغه راز یې دوه نورې لیکنې، یوه د سید حسن حسن په باب او بله د سعدالله جان برق د شاعرۍ په باب د جرګې په مجله کې خپره شوې ده. همدارنګه یې د استاد خادم په باب یوه لیکنه په ژوندون مجله کې خپره شوې ده.

ځانګړي څېړنيز چاپي او ناچاپي اثار

کارپوهه:

يو علمي تحقيقي اثر دی، چې په پنځوسمو کلونو کې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د فولکور مجلې او ((فرهنګ خلق)) له خوا برخه برخه خپور شوی دی. مګر د خپلواک یوځايي چاپ پر وخت يې ښايي دغه اوسنی نوم په ((د افغانانو وګړنۍ تخنيکپوهنه)) په نوم سمون ومومي.

ټولنوال رياليزم:

يو علمي څېړنيز اثر دی، چې د ټولنوال يا اجتماعي (سوسياليستي) رياليزم په باب په کې يو لړ تيوريکي څېړنې شوي دي. د دغه اثر يوه زياته برخه د شپېتمو کلونو له پيل سره د هنر او ژوندون په مجلو کې خپره شوې ده.

د افغان – شوروي فرهنګي اړيکي:

د پوهاند زيار يو بل څېړنيز اثر دی، چې د دوستۍ په مجله کې يې ځينې برخې خپرې شوي دي.

د پښتو ، دري، پشه يي فولکوري څېړنې:

د استاد زيار يو څېړنيز علمي اثر دی، چې په هغه کې د يادو شويو ژبو فولکوري څېړنې شوې دي.

ګړدودي (لهجوي) څېړنې:

د پوهاند زیار تر ټولو ستر تحقیقي علمي اثر دی چې د څلورو کلو په موده کې يې کښلی دی. دا اثر ۱۰۴ ټوکه لري چې په هغه کې د افغانستان د ۱۴ ژبو د ګړدودونو په باب هر اړخیز معلومات ورکړ شوي دي او له څو کلونو راهیسې د سویس د ملي فونډ له خوا د یونسکو په سپارښتنه ((د افغانستان د ژبپوهنې اتلس)) لپاره په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دی.

لیکونه:

لیکونه د استاد زیار یو بل اثر دی، چې په هغه کې په پښتو، دري، الماني او انګلیسي ژبو هغه لیکونه راغلي دي چې استاد ځینو کسانو ته د بېلابېلو ادبي، هنري او سیاسي موضوعاتو په باب لېږلي دي. دا اثر تراوسه چاپ ته نه دی ورکړ شوی.

پښتو بدلمیچ یا پښتو شعر څنګه جوړېږي؟

دا کتاب د استاد زیار له خورا نوښتګرانه علمي- تحقیقي اثارو څخه دی. په دغه کتاب کې د پښتو شعر ((سېلابوتونیک)) قواعد وړاندې شوي چې د لومړي ځل لپاره د همده له خوا را ایستل شوي او پر درې ګونو پښتو وګړنیو (فولکوریکو) لکینیو یا دیواني او اوسنیو ازادو شعرو باندې تطبیق شو یدي.دغه کتاب چې له یادښت، ویی پانګې، سمونلیک او نیولیک پرته ۱۷۸ مخونه او یو لړ کلیشې، یوه ټېرۍ او د اوستربلونو جدول

لري، د اطلاعاتو او کلتور وزارت د خپرونو له خوا د ۱۳۶۹ پر اوړي په ښکلې کچه او سکښت له چاپه راوتلی دی.

ددغه کتاب د ټټرۍ (واسکټ) پر يوه پيڅکه داسې کښل شوي دي: ((پوهاند زيار د يوه ژبپوهاند ، ادبپوهاند او ۳۳ کلن شاعر او ليکوال په توګه تر خپلو اوږدو څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسېد ، چې د هرې ژبې او بيا پښتو پويټيکس او فونيټيکس (شعر پوهه او غږ پوهه) سره نه شلېدونکي اړيکي لري او په دې توګه د پښتو شعر رغښت سپلابوتونيک (څپيز- خجيز) دی، نو دا دی د لومړي ځل لپاره د همدغه سيستم د دودونو او د ويونو (قواعد او قوانينو) پر را ايستنه برى مومي او زړو ببولالو ته د پای ټکی ږدي. څنګه چې دی شعر ((موزونه او مقفی)) نه بلکې ((موزونه او مخيله)) وينا بولي، نو ((نوی ازاد شعر)) رښتيني شعر ګڼي او د رغښت مخبيلګه يې ولسي ازاد شعر دی (لنډۍ، سروکي...) نه اروپايي هغه. دغه کتاب د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ادبي فنونو ، عروضو او قافيې او څه ناڅه متنپوهنې د ټکسبوکونو ځای نيولای شي)).

پوهندوی عبدالحکيم د يوې کره کتنې (کابل مجله د ۱۳۷۰ دويمه ګڼه) په ترڅ کې داسې ليکي: ((... د ژبپوهنې او ادبپوهنې د ګڼ شمېر خپرو شوو ليکنو ، څېړنو او تدريس په لړ کې په همدې وروستيوو ختو کې د ادبپوهنې د تيورۍ د شعر پوهنې په برخه کې د محترم پوهاند دوکتور زيار يو نوی اثر چې په هغه کې د

پښتو شعر جوړوني تیوري وړاندې شوې ده... پوهاند دوکتور زیار د «پښتو شعر څنګه جوړېږي؟» د اثر په لیکلو سره د ادب تیورۍ د شعر پوهنې او شعر جوړونې په برخه کې لومړنۍ ژوره او جامع څېړنه وړاندې کړه، چې دا څېړنه د نړیوالو ادبي څېړنو په شان یوازې د پښتو ژبې د ځانګړنو او قواعدو پر بنسټ ولاړه ده...».

کره کتونکی زیار

وایـي چـې: «ادبـي کـره کتنـه د ادبیـاتو روح دی، کـره کتنـه د ادبیـاتو د ودې او تکامـل اساسي او عمـده عامـل دی.»[1] او «پـه حقیقت کې د ټولنیز نظارت یوه مهذبه بڼه ده چې د صمیمیت او خواخوږۍ له مخې روشنفکره ایجاد ګرانه لارښوونه کوي.»[2]

«دا د ادبي کره کتونکي وظیفه ده، چې د یوه ادبي اثـر محتوا، تکنیکي اړخونه او بدیعي پرابلمونه او ځانګړنې وڅېړي، په ادبي اثـر کې ژور ټولنیز پرابلمونـه راوسپړي، د هغـه لیکـوال یـا شـاعر ملاتـړ وکـړي، چـې پـه خپـل خلاقیـت سـره د ژونـد واقعیتونـو او بشري لوړ ارمانونه یې په ښکلې او عاطفي بڼه انځور کړي دي او ددې خلاف هغو کسانو ته چې اشتباه کوي د منطقي استدلال لـه لارې قناعت ورکړي.»[3]

استاد زیار هم زموږ د ادب دغـه ارزښتناکه برخه لـه خپـل زیـاره بې برخې نه ده پرې ایښې. سره لـه دې چې ده تراوسه پـورې پـه دې برخه کې کوم ځانګړی اثر نه دی خپور کړی، خو زیات کار یې پـرې کړی دی، پـه لسګونو مقالې یې لیکلې دي، دکـره کتنـو پـه زیـاتو

---

(1) ژوندون مجله، ۱۳۲۵ل کال، ۵-۶ ګڼه، د پښتۍ شلورم مخ.

(2) محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۲۳ل کال، ۵ګڼه، ۸مخ.

(3) محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۲۳ل کال، ۵ ګڼه، ۱۳مخ.

غونډو کې يې برخه اخيستې او زياتې ادبي غونډې او مشاعرې يې تر کره کتنې لاندې نيولې دي.

دلته به يې هغه ليکنې راوړم، چې په دې باب يې په بېلابېلو وختونو کې ليکلي او په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوې دي:

ځوان ژمن (متعهد) پښتو ادب ته يوه کره کتنه:

د استاد د هغې ليکنې نوم دی، چې د پښتو ادب بېلابېل فورمونه، چوکاټونه او ليکنې په کې تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي. دا ليکنه د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۹-۱۰ ګڼې په ۲۵-۳۷ مخونو کې خپره شوې ده.

کره کتنه:

د پوهاند زيار د هغې کره کتنې نوم دی، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۱-۲ ګڼې په ۱۷۴-۱۸۰ مخونو کې خپره شوې ده.

په دې ليکنه کې درې کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

لومړی د ((فردي او اجتماعي ژوند لارښوونکی)) د سيد حکيم کمال شينواري اثر دی.

دويم د چار ګل په نوم د همېش خليل د لنډو کيسو مجموعه ده.

درېيم روسي- پښتو قاموس دی چې (نژدې ۳۲۰۰۰ لغتونه) لري.

د پښتو غزل مشاعرې ته يوه کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار د يوې ليکنې نوم دی چې په هغې کې د پښتو ژبې يوه مشاعره تر کره کتنې او ارزونې لاندې نيول شوې. دغه مشاعره د همده په هڅه د سعدالله جان برق په يوه شعر:

((بيا مې په تيارو کې ستا د خيال لمنه ونيوه
بيا يو سېلاب وړي د يو جال لمنه ونيوه))

د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو رياست له خوا جوړه شوې وه او د کابل مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۸ گڼې په ۱۵-۴۱ مخونو کې خپره شوې ده.

نوی قاموس او نوې لار:

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۴۹ل کال د ۸ گڼې په ۴۴-۵۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ليکنې که ژباړنې! ولې زموږ ليکنې د پرديو ژبو رنگ لري!؟

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د حوت گڼې په ۱۰ مخ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده. دغلته تر پورتنۍ کليشې لاندې استاد د کره کتنې په برخه کې نورې ليکنې هم کړې دي.

لیکنې که ژباړنې! ولې زموږ لیکنې د پردو ژبو یو رنګ لري!؟

د کره کتنې په برخه کې یوه بله لیکنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د سلواغې د ګڼې په ۱۵ او ۳۹ مخ کې خپره شوې ده.

ټولنپوهنه یا د پښتو علمي کېدو یوه غوره بېلګه:

دا هم د کره کتنې په برخه کې یوه علمي لیکنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي او سلواغې د ګڼې په ۲۷ او ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنیو آرونو (اصولو) په رڼا کې د لیکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زیار یوه علمي لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۳ ګڼې په ۴ مخ کې خپره شوې ده. دلته تر پورتنۍ کلیشې لاندې د کره کتنې په برخه کې د استاد زیاتې لیکنې راغلي دي.

د ژبنیو آرونو (اصولو) په رڼا کې د لیکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې یوه علمي لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۴ ګڼې په ۲۲-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو ارونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۲ ګڼې په ۱۲ مخ کې چاپ شوې ده.

کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار د يوې بلې ليکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۴ کال د ۳ ګڼې په ۱۷۳-۱۷۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۷ ګڼې په ۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ ګڼې په ۱۲ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ گڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۷ گڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۴ گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د ليکنۍ او خپرنۍ پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۶ل کال د ۵ گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

ټولپوهنه يا د پښتو د علمي کېدو يوه غوره بېلگه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار يوه علمي ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په ۲۷ مخ او ۳۰ کې خپره شوې ده.

کره کتنه:

بیا هم تر دغې کلیشې لاندې د پوهاند زیار درې لیکنې راغلي، چې په هغو کې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۳ گڼې په ۱۱۱-۱۱۶ مخونو کې د پښتو لیکونه، مطبوعاتو ته یوه کتنه او برشنا کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

دغه راز یې د کره کتنې په برخه کې ځو بېلابېلې لیکنې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ گڼې په ۱۲۴-۱۷۸ مخونو کې چاپ شوي، چې په هغو کې د عصبي جهاز توصیفي تشریح، ننني ادبي پښتو، دویې پوهنې یادښتونه، د توري شرنگ، مظلومه دنیا، د ملگرو ملتو منشور او مرغلرې کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

دا راز د کره کتنې په برخه کې د استاد زیار دوه لیکنې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ل کال د ۶گڼې په ۱۷۶-۱۷۶مخونو کې خپره شوې ده، چې دلته هم دوه کتابونه (کندهار او کاکړي سندرې) تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

همدا راز د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۳-۴ گڼې په ۱۵۲-۱۲۴ مخونو کې بیا هم د کره کتنې په برخه کې د استاد زیار دوه لیکنې خپرې شوي، چې په هغې کې ابدالۍ توره او غورځنگ کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

د کره کتنې په برخه کې یې دوه لیکنې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۵ گڼې په ۱۲۱-۱۲۹ مخونو کې خپرې شوي، چې په هغې کې د ((مزارات)) او بلې کې د((تلوسې)) کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

د کره کتنې په لړ کې یې د نجیب دېوان او زما سندرې کتابونه هم تر کره کتنې لاندې نیولي دي، دا لیکنه یې د ورمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال په ۲ ګڼه کې خپره شوې ده.

نصر الله حافظ دودیزوال وګړنی شاعر:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زیار یوه بله علمي لیکنه ده، چې په هغې کې د نصرالله حافظ د شعرونو د څرنګوالي په باب خبرې شوي دي. دا لیکنه د سباوون مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۵ ګڼې په ۳۵ او ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

پیوند د اسطورو او تلمیحو شاعر:

دا د استاد زیار هغه کره کتنه او ارزونه ده، چې پر ۱۳۲۸ل کال یې د علي ګل پیوند پر شعرونو او بیا پر ((سیلۍ)) نومي شعري غونډ باندې کړې وه او د لیکوالو د انجمن په کلوپ کې یې یوې غونډې ته اورولې وه. دا چې ولې ژوندون له چاپه لرې کړه او تري تم یې له منځه یوړه، تراوسه یې کومه پته ونه لګېده.

داستان لیکونکی زیار

وایي چې: ((کیسه ژوند دی او ژوند کیسه. په ژوند کې کیسې جوړېږي او کیسې له ژونده جوړېږي. ژوند د پېښو یو بهیر دی او پېښې د کیسو اساسي شرط. ژوند پېښې جوړوي او پېښې کیسې. کیسې د ژوند یو تصویر دی او د تصویر یو اړخ په کیسو کې ژوندی کېږي او کیسې هستېږي. یون د ژوند یو نوم دی او که یون نه وي کیسه هم حرکت نه شي کولای او نه شي جوړېدلای.

ژوند او د ژوند هره شېبه تنظیم او برابرۍ ته سخت ضرورت لري او کیسه د همدغسې یو تنظیم لپاره تلاش دی او باید وي.

ژوند د خپل وړاندې تګ په سلسلو کې قهرمانان خلقوي، قهرمانان بیا کیسې جوړوي او په کیسو کې قهرمانان باید خلق شي. ژوند د غورځو پرځو یو نوم دی او کیسې له همدغو حالاتو څخه ایجادېږي.)) [1]

نو استاد زیار هم د کیسې دغومره ستر ازرښت په پام کې نیولو سره کیسه هېڅکله له یاده نه ده کښلې، تل یې په دې برخه کې کار کړی دی، د کیسو په باب یې علمي او تحقیقي لیکنې کړې، د هغو پر شکل او محتوا پوره غږېدلی دی او ان که وو ایو پوره

---

(1) زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۴۲ کال، لومړۍ ګڼه، ۱ مخ.

استادي په کې لري، زياته به مې نه وي ويلي، نو ځکه يې کيسې ليکلي دي، ډېرې يې ليکلي دي او ښې يې ليکلي دي.

دلته په لنډ ډول د ده پر چاپي او نا چاپي کيسو رڼا اچوو:

د يوولسم پوړ کوټې (مينه د زړه په وينه):

دا يو رومان دی، چې استاد زيار په ديموکراتيک المان کې پر ۱۳۶۴ل کال کښلی دی. په دغه رومان کې له يوې الماني پېغلې سره د يوه مېلمه افغاني استاد مينه انځور شوې او په دې ترڅ کې د هيټلري فاشيستي جنګ ناخوالو او پايلو ته ګوته نيول شوې ده. له دې سره سره په کې د افغاني ټولنې جنګ ځپلی اکر هم رانغښتل شوی او په دې توګه په کې د ((ولسيتوب)) او ((ژمنتوب)) توګه له ورايه ځلېږي.

دغه رومان څه دپاسه (۲۰۰) ټاپيي مخه او (۱۲) څېرکي لري چې د سرحدونو چارو وزارت له خوا چاپ ته وړاندې شوی دی.

او خندا يې راوينښ کړم:

د استاد زيار يوه لنډه کيسه ده، چې د سباوون مجلې د ۱۳۶۷ل کال د ۲ ګڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنګه همدغه کيسه د مېرمن مجلې د ۱۳۶۴ ل کال په ۵ ګڼه کې هم خپره شوې ده.

د غرونو او ځنګلونو شپه:

د غرونو او ځنګلونو شپه د استاد زیار یوه داستاني اډانه (طرحه) یا تکل دی، چې په ښکلو الفاظو کې رانغاړل شوی دی. دا داستاني طرح د کتاب مجلې د ۱۳۶۵ کال د ۷-۸ ګڼې په ۷۱-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدا ډول یې یوه بله اډانه د زېري جریدې د ۱۳۶۵ل کال په یوه ګڼه کې هم خپره کړې ده.

پټه پلوشه:

پټه پلوشه یو منځنی داستان دی، چې استاد د څرخي پله زندان تر اغېزې لاندې لیکلی دی. دا داستان شل مخه لري او تراوسه پورې خپور شوی نه دی.

د سترګو دروړ:

د سترګو دروړ د هغې منځنۍ کیسې نوم دی، چې د هېواد د ځوان شاعر باقي بریال ژوند په کې بیان شوی دی. دا کیسه پر ۱۳۶۵ل کال د بریال په ویاړ لیکل شوې ده او د ژباړندوی مجلې د ۱۳۶۷ل کال د لسمې ګڼې په ۲۸-۷۲ مخونو کې له چاپه راوتلې ده.

په همدې ډول یې د ۳۹-۱۳۴۰ کلونو په اوږدو کې یو شمېر نورې لنډې کیسې لیکلې او په هېواد او اصلاح ورځپاڼو کې

خپرې شوي دي. دا دی، دلته يې يوه لنډه کيسه د بېلګې په توګه وړاندې کوو:

او خندا يې راوېښ کړم

د يوه لرې سفر په تکل د برلين ښار د «رڼا غر» لوی تمځي ته ورسېدم. بار بستره مې ښه پوره درانه وو. شاکځوړې مې دواړې اوږې سره ټينګې کېښکلې وې، ملا مې ورسره کړوپه کړوپه کېده او سم مې پورته نېغ کتلای نه شول.

لويو او وړو کځوړو مې لاسونه هم خورا بې دمې کړي وو. په پښو کې مې متره پاتې نه وه او په ډېره خوارۍ مې په ځان پسې راکښلې. دا اندېښنه هم راسره وه، چې که لږ دمه ونيسم او سا هومره واخلم، نو خپل ټاکلی اورګاډی به راڅخه وخوځېږي. په دې کې مې ناڅاپه پر يوې ښکلې نجلۍ سترګې ولګېدې، چې زما غوندې دا هم له يوه ښاري ګاډي څخه نوې پلې شوې وه او د اورګاډي په هڅه لېږداوه غبرګ بکسونه د تمځي پر وچې کانکريټي ډيوډۍ ورو ورو کښوي او پاپې پاپې پلونه ورسره اخلي، په هغه ګړنه ګونه کې يو زړه سواند لاروی نه پيدا کېده، چې د بکسونو په لېږد کې ورسره مرسته وکړي او تر يوې بلې ډيوډۍ يې ورسره ورسوي.

ما په دغه ښار او ټول هېواد کې وخت ډېر تېر کړی و، ډېرې رنګيزې خبرې مې ليدلې وې، مګر د دغې ښکلې پېغلې سره

سپینه او زړه راکښونکې څېره یوازې ماته نه، بلکې ټولو ښاریانو ته نوې برېښېده، دومره چې تا به ویل له ارمه کومه ښاپېرۍ راغلې او یا له اسمانه کوهم پرښته راکښته شوې ده.

زما غوندې پرې د هر چا دا اټکل راته، چې یا خو د کوم بل هېواد ګرځندویه ده او ښایي د کوم یار اشنا یا خپل خپلوان تر لیدنې وروسته بېرته خپل ټاټوبي ته ځي. زړه مې ډېر غوښتل ورسره مرسته وکړم، نه یوازې د هغې د بې سارې ښکلا او بې کچه پېغلتوب په پار، بلکې د یوې پردېسې ښځمنې په توګه، مګر خپل درانه پېټي له دغه ویاړه بې برخې کړې وم. خو نورو تش لاسو او هوسا لارویانو ته مې له پخساکه یینګۍ ایشیده چې ولې پر هغې ښلکې پردېسې زړه نه سېزي او پېټې ورسره نه سپکوي.

زه هله پوه شوم، چې لودیځیان له پرمختللي کولتور سره سره بیا هم کلک زړي دي. خپلې پردېسۍ ته مې زړه خټه شو چې نه چېرې زه هم له داسې تنګسې سره لاس و ګرېوان شم او خپل بار پر خپلو اوږو تر منزله ونه شم رسولای. سره له دې مې هم خپل پېټی دومره نه ژاړه او ځانته مې ډاډ ورکاوه، مګر د هغې ښکلې پردېسې او بېوسۍ مې یوه شېبه هم له زړه نه وته او همدا سودا راسره وه، چې کېږي خپل ګاډی لاندې نه کړي او بل ورپسې ګاډي ته یوه ګړۍ دوه سترګې پر لار پاتې شي.

زما ګاډی پر خپلې ټاکلې شېبه له تمځي وخوځېد او زړه مې له هغې پردېسې سره په تمځي کې تم پاتې شو. اورګاډی لکه د ژوند

بهیر ډېر ګړندی او ببړندی له ښکلو غرونو، سیندونو او ګلکڅونو څخه تېرېده. ځنې و ځنې یې نه پېژندل او د سیمه ییزو ګاډو غوندې هر کلي او بانډې ته نه ودرېده په ښکاره د نورو سپرلیو غوندې ما هم پر ښکلو شا او خوا منظرو سترګې ښخې کړې وې، خو له زړه مې یو خدای خبر و. د پاتې نیمې ورځې له تېرېدو سره د کوربه هېواد تر پولو واوښتو، مګر د «ایلبې» ښکلی سیند مو له خپل ښکلي چاپېریال سره هماغسې ملګری و. تر څو یې د دو ناو په څپانده سیند او د الپ په ننداریزو ځنګلي ګلکڅونو وسپارلو. لمر راڅخه خپلې تودې طلایي وړانګې ورو ورو لېږدولې او د اسمانڅکو غرنیو ونو د څوکو په ښکلولو یې له موږ سره هم مخه ښه کوله او بېرته راڅخه مخ پر لویدیځ ستنېده، تر څو د سکنې ماښام تیاره ولګېده، توري تروږمۍ شپې رانه هر څه له سترګو پنا کړل، سپرلۍ هم په خپلو څوکیو او سفري کټونو کې ځای پر ځای شوې. ما په خپل کټ کې هسې پښې غځولې وې او کمپله مې نیمکښه غوندې پر ځان راکښلې وه. هرڅه چې مې ځان تلقیناوه، د خوب نړۍ ته پناه یوسم، خو خوب چېرې و. یوازې د ګاډي د ګړب ګړوب له کبله نه، بلکې د پردېسې پېغلې اندېښنې مې هم لکه ماران په زړه کې کښته پورته ځغلېدې راځغلېدې.

شپه به نیمایي ته رسېدلې وه او سترګې مې سره سمې نه وې ورغلې، چې ناڅاپه د ګاډي یوې بوږنوونکې کړیکې بېرته راویښ

کړم. کوم همخوني مې د کړکۍ پرده یوې خواته کړه او سترګې مې د پراګ د ښکلي ښار په څراغان تمځي ولګېدې. له تمځي او بیا له ټول ښار څخه له وتو سره مې چې هر څو هڅه وکړه، تښتېدلی خوب مې سترګو ته بېرته کډه راوکړي، خو بریالی نه شوم او هسې مې له نیمکښې کړکۍ څخه د تور مخي اسمان په ناپایه ورشو کې د یونیم ستوري ننداره کوله. په همدې همدې کې ورو ورو د ختیځ له خوا د شلمې یا دوه ویشتمې سپوږمۍ نیمزالې غونډې رڼا د کړکیو ښیښې راوبرېښولې او له یوه اوږده تورتم تونل څخه له وتلو سره بیا د شپې نوراني پېغله د اسمان نیمایي ته رانېغه شوې وه او د هسک په ارته ورشو کې یې راسره تېز تېز ځغاستل. زما لپاره دا رومانتیکه شاعرانه او شپېنۍ ننداره تر ورځنۍ هغې هم ډېره په زړه پورې وه، ځکه له کومه راهیسې چې د یو ګڼ مېشتي اروپایي ښار په اسمانڅکو کې مېشت شوی وم. سپوږمۍ ته مې هېڅ پام شوی نه و او د چا خبره بېخي یې راڅخه ونګه هېره شوې وه.

شپه به متې پار نیمه پاتې وه، چې سخت خوب راغلی و، یو له ډېرو رنګینو ډک خوب چې له ډېرو خوږو خوږو خوبونو سره ملګری و. له زړه مې هغه ټولې ورځینۍ اندېښنې او ستړیاوې لښېدلې وې او د یوه زړه راکښونکي روښان سباوون هیله منو ولولو مې په زړه کې غځونې کولې. خدایزده چې نور به مې څه خوارږه خوبونه کتل او خپلې مرورې او تمبېدلې هیلې او

اسرې مې پرې غولولې او پخلا کولې، چې يو ناڅاپه يوې مستې زړه وړونکې خندا راويښ کړم.

له کټه مې ورو ورو ځان راښوی کړ، د کړکۍ هنداره مې په بيړه بيړه راکښي ايسته او د باندې مې سر وکيښ. ګورم چې لمر نوی څرک راوهلی او د پسرلني سباوون خوشبويه او پسته وږمه د غرنيو ګلانو عطرونو زموږ پر ګاڼې راشيندي.

ترور ترور مې ګاونډيو کړکيو ته غلچکي غلچکي وکتل او سم مې په هماغسې پرونۍ پېغلې سترګې ولګېدې، چې سپينه نرۍ غاړه يې له کړکۍ راکښلې وه او اوږدې ورېښمينې طلايي څڼې او اوربل يې د اورګاډي د توند باد له څپو سره شيند پر شيند اخوا دېخوا اوښتل را اوښتل.

همدا چې يې هوسۍ وږمه ترندې او برندې سترګې پر ما ولګېدې، نو ما پرې هم بېواکه غږ وکړ: سهار مو نېکمرغه! هغې هم لکه ټول عمر چې ليدلی او کتلی اوسم، په يوه پېژندويه او مينه وړې شان ګړدود زما د سلام غبرګون وکړ او بېرته د لمر څرک په ښکلې ننداره بوخته شوه، زه هم ترې را شا کوچ شوم. يخ پخ پرځای کېناستم، تندي ته مې يو ټس ورکړ او په زړه کې مې له ځان سره وويل: «هغه مې چې پر اسمان غوښتله، خدای پر ځمکه راکړه!».

هو، ما نوره خپله ورکه او د لارې مله موندلې وه، داسې مې انګېرله چې د لمر وړانګې او د سباوون زړه راکښونکې وږمه او

بیا شاوخوا غرونه، ځنګلونه، سیندونه او ګلکڅونه طلایي کورونه او پرتمین ښارونه راسره یوځای ځغلي او د لمرین ختیځ پر لور زما د پردېسو هیلو بدرګه کوي. نور مې نو د ارمانونو غوټۍ باغ باغ غوړېدلې وې او ټوله نړۍ راته د ګل په څېر موسکۍ موسکۍ کېده.

✲✲✲

له کیسه لیکنې پرته استاد زیار یو زیات شمېر ادبي ټوټې هم لیکلي چې ځینې د تکلونو بڼه لري او چاپ کړي یې دي. دلته یې د لاسته راغلو ټوټو یادونه کوم.

د توبې ورونه:

د توبې ورونه د استاد زیار د هغې ادبي ټوټې نوم دی، چې (افراطینو ته) تر سرلیک لاندې د کابل پوهنتون اوونیزې د ۱۳۲۲ کال د ۵ میاشتې د ۲۱ نېټې په ګڼه کې خپره شوې ده.

تلک:

د پوهاند زیار یوه بله ادبي ټوټه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ ګڼې په ۶۹-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول د ژبې جریدې د ۲۵- ۲۲ کلونو په ګڼو کې د استاد زیار ځینې نورې ادبي ټوټې هم خپرې شوې دي.

خوب کالي:

خوب کالي د پوهاند زیار د یوې بلې ادبي ټوټې نوم دی چې لاندې به یې متن په بشپړ ډول راوړو:

زه په ختیځ کې وم،
ته په لویدیځ کې
لومړی
پر ما ورځ راغله
او بیا پر تا
خو ته،
تر ما دمخه راویښ شوې
او دمخه ولښېدې
او زه
ځای پر ځای ویده پاتې شوم
ستا د کاروان د غړو غوړ
زما په غوږو کې
هسې خوبولې انګازې شوې
او زما خوب یې نور هم پسې لا درون کړ
تا
زما له خوبولتیا ناوړه ګټه واخیسته
ببرته راپسې راستون شوې
په خوب کې دې رانه هر څه ولجه کړل
او زه دې
پر وچ ډاګ

میرات او کور ګډی
ویده پرېښودم...
هو
تر څو چې زما د راویښېدو وار راسېده
او عقل مې سرته راته
بیا پېړۍ اوښتې وې
او پړاوونه پړاوونه
تر تا لرې پاتې وم
اوس نو
که یو خوا
له ډېرې بېوسۍ او نهیلۍ نه
زما د پښو سپینې غوټې شوې
نو بل خوا
تا هم راباندې داسې کوډې کړې دي
چې په سپېره خاورینه کنډواله کې
پر سپینه رڼا ورځ
په غړېدلو سترګو
خوب وړی یم
له کار او ژوند سره هماغسې مرور یم
او خوب کالي مې لا
پر کار کالیو نه دي بدل کړي!!؟

ژبپوهاند زیار

وایي چې ((ژبپوهنه هغه علم دی، چې د یوې ژبې داخلي ساختمان او جوړښت تر څېړنې لاندې نیسي)). [1] پوهاند زیار هم په دې برخه کې دومره زیات کار کړی دی، چې کله په هېواد کې څوک د ژبې یا ژبنیو مسایلو په باب غږېږي، نو د استاد زیار نوم به یې تر ټولو لومړی په خوله کې وي.

ده تراوسه پورې په سلګونو علمي او تحقیقي مقالې د ژبپوهنې په برخه کې په ملي او هم بین المللي کچه لیکلې دي او څکه خو یې باید لیکلی وای، چې د ده رسمي څانګه او مسلک همدا ژبه ده او په دې برخه کې یې لومړۍ درجې او علمي رتبې هم اخیستې دي.

ده د ژبپوهنې په برخه کې دومره زیات کار کړی دی، چې ګرد یې د ده پر نورو ادبي کارونو او نوښتونو هم پرېوتی دی. ټول خلک لومړی دا فکر کوي، چې د یو ستر ژبپوهاند نوم اخلي او د هغه په باب خبرې کوي، خو څینې خلک لا په دې پوه نه دي، چې استاد زیار نه یوازې په ژبپوهنه کې استاد دی، بلکې په شعروشاعرۍ او داستان لیکنه کې هم استادي لري. مونږ دلته دده په باب له زیاتو خبرو څخه تېرېږو. د ده کار ټولو ته ښکار او

---

(1) پوهندوی نوراحمد شاکر، ژبنۍ څېړنې، ۱۳۵۰ کال، مخ.

څرګند دی، زموږ ډېرو خبرو او نه خبرو ته حاجت او اړتیا نه شته، هغه د خوشال بابا خبره:

لمر په ګوته پټاوه نه شي خوشاله
هېڅ منکر مه شه له خپلې عاشقۍ

اوس به دلته لومړی د پوهاند زیار هغه ژبنۍ لیکنې چې پر بېلابېلو وختو یې په بېلابېلو جریدو، مجلو او ورځپاڼو کې خپرې کړې دي له اخځ سره یادې کړو او د هغو پر څرنګوالي به لنډه رڼا واچوو او بیا د هغه په ځانګړو ژبنیو اثارو وغږېږو.

د ژبپوهنې نومونې:

د ژبپوهنې نومونې د استاد زیار د یوې اوږدې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په بېلابېلو ګڼو کې خپره شوې ده. استاد زیار د دې لیکنې د لومړۍ برخې په پیل کې وایي:

((د لوی ښښتن په نامه د ژبپوهنې په نومونو لاس پورې کوم او په دې توګه په پښتو کې لومړی پلا د نومونپوهنې (Terminology) بنسټ ږدم دا ځکه یوه اړتیا ګڼم، چې زموږ ژبه نن سبا د نړۍ له سترو ژبو سره سیالۍ ته ملا تړلې ده.)).[1]

په دې لیکنه کې د ژبپوهنې نومونې (اصطلاحات) په پښتو، دري، الماني او انګلیسي ژبو کښل شوي دي. د دې اوږدې ژبنۍ

(۱) دوکتور زیار، د وږمې مجله، ۱۳۵۰ ل کال، ۵-۶ ګڼه، ۱۱۲ مخ.

ليکنې لومړۍ برخه د وږمې مجلې د ۱۳۵۰ کال د ۵-۶ ګڼې په ۱۱۲-۱۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

ترکيبات اسمی در زبان دری:

ترکيبات اسمی در زبان دري د هغې ژبنۍ ليکنې نوم دی چې په دري ژبه کښل شوې ده. په دې ليکنه کې د دري ژبې د نومونو د جوړښت او څرنګوالي په باب ګڼور معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه د خراسان مجلې د ۱۳۶۰ل کال د ۵ ګڼې په ۱۵۰-۱۵۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د پورتنۍ يادې شوې لړۍ بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۶ ګڼې په ۴۷-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۶ ګڼې په ۵۵-۵۶ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ګړدودونه ((لهجې)):

پښتو ګړدودونه د هغې اوږدې ليکنې نوم دی چې د پښتو ژبې د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) په باب په کې ګڼور معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه چې تر ۷۰ څخه زيات مخونه لري، د

پښتو څېړنو د نړیوال مرکز د نړۍ وال سیمینار د مقالو په مجموعه کې، چې پر ۱۳۵۴ کال جوړ شوی و، راغلې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۵ گڼې په ۵۷- ۵۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۱-۲ گڼې په ۱۳۹- ۱۴۰ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

پښتو آرپوهه د استاد زیار د هغې ژبنۍ علمي څېړنېزې اوږدې لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په زیاتو گڼو کې په پرله پسې توگه خپره شوې ده. په دې لیکنه کې د هغو لغتونو ریښې له نورو ژبو، لکه هندي، پارسي، بلوڅي، مونجي، سوغدي... سره څېړل شوي دي، چې اوس په پښتو کې کارول کېږي. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۱-۲ گڼې په ۹۸-۱۰۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې څلورمه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال په ۶ گڼه کې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې اوومه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۵ گڼې په ۲۳-۷۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

دیادې شوې لیکنې اتمه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۶ گڼې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ل کال د ۱-۲ گڼې په ۸۹-۹۶ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۶ گڼې په ۴۷-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۴-۵ گڼې په ۱۱۷-۱۲۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د زیات پیاوړتوب په هیله یوه نوې هڅه:

دا د استاد زیار د هغې لیکنې نوم دی، چې هغې کې ده پر خپلې نوې وظیفې باندې د ټاکل کېدو له امله خپل هوډ ښوولی او د لیکلار په برخه کې یې لږ و ډېر معلومات وړاندې کړي دي.

دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۳ ګڼې په ۱-۳ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې یوه بله برخه ده چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۳ ګڼې په ۸۲-۸۸ مخونو کې خپره شوې ده.

ارتوګرافیک ریفورم (الفبايي سمون) زموږ له ملي انقلابي هیلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

د ژبپوهنې په برخه کې د پوهاند زیار یوه علمي لیکنه ده چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۴-۵ ګڼې په ۲۱-۲۷مخونو کې یې یوه یوه برخه خپره شوې ده. همدا سې یې یوه وړه لیکنه کال دوه دمخه په جمهوري پلوشه کې هم وړاندې شوې ده (زیاته څرګندونه: د لومړي څپرکي وروستۍ برخه).

د تذکرة الاولیا ژبنۍ خوا :

دتذکرة الاولیا ژبنۍ خوا د پوهاند زیار د یوې بلې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې په ((د امیر کروړ یاد)) نومي کتاب کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۴۲ل کال خپور شوی، په ۳۹۰-۳۹۹ مخونو کې راغلې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د **۱۳۵۲**ل کال د **۳-۴** ګڼې په **۱۲۵-۱۳۲** مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ځنګه په پښو ودرېږي او ځنګه پل واخلي:

يوه ژبنۍ علمي ليکنه ده چې د کابل مجلې د **۱۳۴۲**ل کال د **۹** ګڼې په **۲۰-۳۰** مخونو کې خپره شوې ده.

ژبپوهنه د پښتو په چوپړ کې:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې **۱۳۵۷**ل کال د **۲** ګڼې په **۱۲۰-۱۷۰** مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ويي پوهنې ته يوه لنډه کتنه:

يوه علمي ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د **۱۳۵۹**ل کال د **۳** ګڼې په **۱۳-۱۸** مخونو کې خپره شوې ده.

لنډون د ليکنۍ پښتو د يوه معيار په توګه:

يوه علمي ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د **۱۳۵۵-۱۳۵۶** کال د **۲** ګڼې په **۱-۵** مخونو کې چاپ شوې ده. همدارنګه د زېري جريدې د **۱۳۵۵-۱۳۵۶** کال په ګڼو کې هم خپره شوې ده.

مختصری پیرامون و جه تسمیهٔ خراسان:

دا یوه علمي ژبنۍ څېړنه ده، چې په پارسي ژبه کښل شوې او د خراسان مجلې د ۱۳۲۲ل کال د ۱۲ گڼې په ۵۴-۸۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د ویي پانگې په پراختیا کې د کړ نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

یوه ژبنۍ مقاله ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ل کال د لومړۍ گڼې په ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ویي پانگې په پراختیا کې د کړ نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

د یادې شوې لیکنې یوه بله برخه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د غويي میاشتې د گڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

په ویي پانگه کې د ستاینومونو (صفتونو) ونډه:

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د غبرگولي د گڼې په ۳۷-۳۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پکتیا گړدودونه:

په دې لیکنه کې د پکتیا گړدودونه تر څېړنې لاندې نیول شوي دي دا ژبنۍ لیکنه د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۵ د وږي میاشتې گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانګې په پراختيا کې د بيا ځلي ترڅګونو (تکراري ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د لړم د مياشتې د ګڼې په ۲۹ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده.

د ګډې ليکنۍ معياري پښتو پرېکړه د نوې تاريخي اړتيا په توګه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ليندۍ د ګڼې په ۱۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانګې په پراختيا کې د جوړه ترڅګونو (جفتو ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د ليندۍ د ګڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويي پانګې په پراختيا کې د ټاکنترڅګونو (تعيني ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ خېړنه ده چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي او سلواغې د ګڼې په ۴۸ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو دایرة المعارف بشپړېدل:

یوه علمي او ژبنۍ لیکنه ده، چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۲ل کال د لومړۍ ګڼې په ۱۴۱-۱۴۲مخونو کې خپره شوې ده.

راځئ کلیو، باندړو او غرو رغو ته ووځو او خپله هېره کړې پښتو بېرته یاده کړو:

یوه ژبنۍ مقاله ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۲ کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲ او ۳۷ مخ کې خپره شوې ده.

ګړدودونه (لهجې):

د استاد زیار د ګړدودونو د مقالې دویمه برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۲ ګڼې په ۲ مخ کې خپره شوې ده.

اسمي مشتقات (نوم بېلنګونه) زموږ د لیکنۍ پښتو ستره برخه ده:

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۲ ګڼې په ۱۸ مخ کې خپره شوې ده.

موږ او ژبه:

دا یوه بله ژبنۍ څېړنه ده، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۲ل کال د وږي د ګڼې په ۳۷-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده.

خپلسرې معیارې پښتو به څنګه وي؟ پښتو که ناپښتو؟

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۳ل کال د لومړۍ ګڼې په ۱۲۲-۱۲۴ مخونو کې خپره شوې ده.

له ثور انقلاب راهیسې په پښتو کې نوې ویې رغاونه (نیولوګیزم):

دا یوه بله ژبنۍ لیکنه ده، چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په یوه جوړ شوي سیمینار کې اورول شوې او بیا په (پښتو څېړنې) نومي غونډ کې پر ۱۳۶۷ل کال په ۴۱۲-۴۵۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د سویس له برنه رالېږل شوی لیک:

کابل مجلې ته د پوهاند زیار رالېږل شوی لیک دی، چې په هغه کې د ژبپوهنې د اصطلاحاتو په باب خبرې شوې دي. دا لیک د کابل مجلې د ۱۳۴۷ل کال د ۱۱-۱۲ ګڼې په ۱۰۹ مخ کې خپور شوی دی.

د پښتو پرمختګ د هغې د پرابلمونو په حل کې نغښتی دی:

دا د هغې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د ننګرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د وږي د میاشتې د ګڼې په ۲۳مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.

سم يې ليکئ او سم يې لولئ، (په) او (پر) يو د بل پر ځای مه کاروئ:

دا هم يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د دوو سربلونو (په) او (پر) د کارولو د څرنګوالي په باب په کې څرګندونې شوې دي. دا ليکنه د هېواد ورځپاڼې د وري په ۱۳ ګڼه کې خپره شوې ده. دا لکينه د هغې لړۍ يو ټوک دی چې په نومورې ورځپاڼه کې کله نا کله خپرېده.

سربلونه او ستربلونه:

دا هم د استاد زيار د يوې ژبنۍ ليکنې نوم دی، چې د پښتو ژبې د ليکلار په باب ليکل شوې ده. دا ليکنه د يوې مرکې په ترځ کې د ((جوانان امروز)) مجلې د ۱۳۶۲ل کال په ګڼه کې راغلې ده او هم په ځانګړي ډول په يوه جلا پاڼه کې هم چاپ شوې ده.

((په اوسنۍ ليکنۍ پښتو کې د نوې ويې رغاونې اړتيا)):

د استاد يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ل کال د ۱ ګڼې په ۴۵-۴۷ مخونو کې په الماني ژبه خپره شوې ده.

((پښتو ژبې او ادب ته يوه لنډه کتنه)):

د استاد زيار ليکنه ده، چې د ۱۳۵۸ل کال په کالنۍ کې خپره شوې، په الماني ژبه عبدالغفار ژباړلې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۴ ګڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

(پښتو ژبې او ادب ته يوه کتنه):

دا هغه ليکنه ده، چې د عطار له خوا په الماني ژباړل شوې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال لومړۍ ګڼې په ۹۲-۱۰۵ مخونو کې خپره شوې ده.

نومترڼګونه- د پښتو ويي رغاونې يو خورا ډېر زېږې ډول:

د استاد زيار يوه بله ليکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۳ ګڼې په ۶۵-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ويي پانګه (لغوي ذخيره):

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۳ ګڼې په ۱۳- ۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ ګڼې په ۲۴-۲۶ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ ګڼې په ۳۳-۳۵ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو لیکلار:

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۴ گڼې په ۲۹-۳۲مخونو کې خپره شوې ده.

زموږ لیکنې او جمله رغاونې:

دا یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۲۱ل کال د ۱۰-۱۲ گڼې په ۷۵-۸۰مخونو کې خپره شوې ده.

له اساطیري ضحاکه تر ربښتیني تاریخي سهاکه:

دا یوه ژپنۍ او تاریخي څېړنه ده، چې استاد د ابوالقاسم فردوسي تلین په ویاړ د جرگې مجلې د ۱۳۷۰ل کال په لومړۍ گڼه کې خپره کړې ده.

افغاني فرهنگ د پلورالیزم په رڼا کې:

دغه لیکنه د وخت د فرهنگي او په تېره د هنري زېږونو د یوې ارزونې په توگه د وطن میاشتنۍ د ۱۳۷۰ل کال په دویمه گڼه کې خپره شوې ده.

زموږ په هنري زېږندویۍ کې د نویو هڅو یو لنډ جاج:

دغه لیکنه هم پاسنۍ لیکنې ته ورته منځپانگه را اخلي او د وطن مجلې د ۱۳۷۰ل کال په څلورمه گڼه کې چاپ شوې ده.

ځانګړي ژبني چاپي او ناچاپي اثار

ويي رغاونه:

ويي رغاونه د پوهاند زيار يو ژبنی اثر دی چې په هغه کې ځينې ژبني مسايل په ځانګړي ډول پښتو وييونه (لغتونه) څېړل شوي دي. دا اثر د کابل پوهنتون له خوا په ۱۳۵۵ کال کې په ګستتنر ډول خپور شوی او په ادبياتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توګه ورڅخه ګټه اخيستل شوې ده.

د ژبپوهنې بنسټونه:

دا هم د استاد يو ژبنی اثر دی، چې د کابل پوهنتون له خوا په ۱۳۵۳ل کال کې په ګستتنر ډول چاپ شوی دی. له دغه اثر څخه د ژبو او ادبياتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توګه ګټه اخيستل شوې ده.

نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی:

((نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی)) د پوهاند زيار يو بل ژبنی اثر دی، چې پر ۱۳۵۲ل کال د کابل پوهنتون له خوا په ګستينر ډول په دري ژبه کښل شوی، په عمومي ډول په کې د ژبې او ژبنيو مسايلو او ژبنيو کورنيو په باب معلومات راغونډ شوي دي او د

فلسفې څانګې شاګردانو ترې د درسي مضمون په توګه ګټه اخیستې ده.

پښتو - دري فرهنګ:

پښتو دري فرهنګ یو علمي او سیستماتیک فرهنګ دی که څه هم دغه فرهنګ د دولس زرو (۱۲۰۰۰) پښتو ویيو په درلودلو سره منځنۍ کچه لري، خو نژدې ټوله پښتو ویي پانګه په بنستیزه او کلیدي توګه را اخلي. دا اثر ټایپستي ۱۵۰۰ مخونه لري.

دغه فرهنګ له **۱۳۵۳**ل کال راهیسې حروفي چاپ ته چمتو دی، خو استاد زیار نه غواړي، د چاپي تېروتنو بلهاري شي او داسې کښاند (خطاط) هم ډېر کم پیدا کېږي، چې د غږیزې (فونیمیکي) ابېڅې له توغه یې ووتلای شي.

ویي پوهنه:

ویي پوهنه یا علم اللغت د پوهاند زیار د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا د لوړو او مسلکي ښوونو د وزارت په چاپخونه کې د شوکت حسیني په خطاطۍ په افیست ډول او په ښکلې کچه او ډیزاین د ۱۰۰۰ ټوکونو په تیراژ له چاپه راوتلی دی. دا کتاب د استاد زیار له خوا د پښتو ویي پوهنې او ملي ژغورنې د لارې شهید عبدالرحمن لودین ته ډالۍ شوی دی.

نوموړی کتاب ټول **۳۵۱** مخونه لري او د استاد د څو کلونو د کار ییبره (ثمره) ده. په دې کتاب کې د پښتو ژبې یو ګڼ شمېر وییونه (لغتونه) له پارسي انډول سره یوځای راغلي دي. په یاد شوي اثر کې د پښتو ژبې د لغتونو د جوړښت او څرنګوالي په باب پوره پوره معلومات وړاندې شوي دي. ددغه کتاب په پیل کې په درېو مخونو کې د دوکتور زیار یو یادښت راغلی او وروسته بیا په دوو مخونو کې د پوهندوی نوراحمد شاکر یوه کتنه راغلې ده.

پوهندوی شاکر د دغه اثر په باب لیکي:

((دغه کتاب د دوکتور زیار د څو کلونو د څېړنو او پلټنو محصول دی او د پښتو ویي پوهنې (لیکزیکولوژی) په برخه کې یو لومړی جامع او سیستماتیک اثر دی. نوموړی همدارنګه زیاتوي: ((زیار دا عیني مساله په خورا ښه توګه دلته څېړلې او شرح کړې ده چې پښتو غوندې د یوې نوې علمي کېدونکې ژبې کار باید د لغوي زېرمې له برسېرونې، ټولونې او پر کار اچونې څخه بېل شي او په دې توګه د محاوري، د متني، مصنوعي او مستعارو برخو ترمنځ یو انډول ټینګ شي)).

د نور احمد شاکر تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د هغه وخت د انګلیسي ژبې او ادبیاتو د رشتې استاد پوهندوی محمد عمر زاهدي تقریظ راغلی دی، چې ددې کتاب د څرنګوالي په

باب یې رڼا اچولې ده. ښه به وي چې د دغه ارزښتمن کتاب د زیاتې پېژندنې په هڅه د هغه نیولیک (فهرست) راوړو:

د وییونو ډولونه:

- وییي پانګه (لغوي ذخیره)
- وییي پیدا ایښت، وییي جوړښت، وییي جوړونه
- د پښتو کولتوري کولو لیار...
- پلټنه، ټاکنه، پورونه
- نیولوګیزم یا لغت جوړونه
- د لیکنۍ پښتو یوه تاریخي اړتیا
- د خپلې پانګې ترویج، تصفیه نه ګڼل کېږي.
- هممانیز (مترادف) وییونه
- پور وییونه (مستعار لغات)
- وییکي (ادوات)
- ګړنې یا اصطلاحات
- د وییي رغاونې له مخې د کړ ډولونه
(کړ نومونه (فعلي مشتقات)
- ننوم بېلنګونه (اسمي مشتقات)
- ستاینومونه (صفتونه)
- چار نومونه
- اړیکنومونه (نسبتي اسماء
- لوښنومونه

ـ ځاینومونه
ـ مانا نومونه
ـ ووړنومونه
ـووړ نوم ډوله، څیزنومونه
ـ ډېر ګړي (جمع) څیز نومونه
ـ ترڼګونه
ـ ستاینوم ترڼګونه
ـ جوړه ترڼګونه (بشپړاند ، هممانیز، کړول، څیزنوم، ستاینوم)
ـ ټاکنترڼګونه (لوښنوم،څیزنوم، ستاینوم، څیزنوم)
ـ بیاڅلي ترڼګونه
ـ یومخیز
ـ بر خیز
ـ برخیز سمغږي
ـ ورته مانیز- مقفی
ـ ورته مانیز- مقفی
ـ مقفی- مهمل
ـ نوې نومونې (اصطلاحات)
ـ راز راز ترڼګونه.

د یادونې بل ټکی دا دی، چې ځینې خلک داسې فکر کوي چې ګنې دکتور زیار یوازې داسې سوچه پښتو غواړي، چې بېخي د

بلې ژبې یوه کلمه هم په کې راغلې نه وي، خو په حقیقت کې داسې نه ده. دا دی ددغه ټکي د روښانیتا په موخه د یاد شوي کتاب څو مخونه را اخلو:

د خپلې پانګې ترویج تصفیه نه بلل کېږي:

زموږ غوندې په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر نوی ګام زوړ عنعني ذهنیت پاروي، که څه هم دا نوی ګام د نوي ژوند زېری وي او د نړۍ والې سیالۍ سریزه. دلته د نوي ګام اخیستونکي ته یوازې زغمنه نه، چې سربښندنه او قرباني په کار ده چې یې د خپلې ټولنې د نوي کولو په خاطر د بري شرط او آړ وګڼي، دلیل او منطق په دلیل او منطق ځواب کړي او هسې بې منطقي او سر زوري په «قالو سلاما»، نو ځکه مو دغه د تخنیکي خبرو پرځای د پښتو لیکلار په برخه کې د نوي ګام دفاع غوره وګڼله.

لیکونکي په ژبپوهنه کې لوړو زده کړو او په هېواد کې د پښتو ګړدودونو (لهجو) اوږدو څېړنو تر هر څه لومړی د ټه ځیر کړي چې پښتو بڼه نوي علمي او کلتوري ژوند ته ورتمبول کېږي او ګړۍ پر ګړۍ او ورځ پر ورځ د بې کچه عربیزم په منګولو کې په لوی لاس ورښکېل کېږي، تر دې چې یې کور ته هستي له ډار سره مخامخوي او په ډېره لنډه موده کې یې د ګډوله کېدو او بیا د بېخي پردي کېدو کېدون رامنځته کوي.

ددغه ستر خطر د مخنیوي لپاره د څو نورو خواخوږو پښتو لیکوال په ننګه او ملاتړ مې وپتېیله چې په همدې (نوي علمي او

کلتوري ژوند) پیل کې چې په منځوال (اوسط ډول) لا د شلمې پېړۍ په یوه پوهنه او فن کې هم یو لیکلی یا ژباړلی اثر نه لري او د چا خبره کار له کاره تېر نه دی، په ډېره چټکۍ او هر اړخیزه توګه د پښتو آره او اصیله پانګه رابرسېره خوندي او جوته شي او د دودولو او کارولو لپاره یې سیخه شي.

د نورې علمي او کلتوري نړۍ ازمېښتونه او چمونه هم په واک کې وو، هغه دا چې دلته له مونږ سره د نوي ژبپوهنې د بنسټونو او څېړندودونو ترڅنګه لکه څنګه چې انګرېزي، جرمني، پرانسي، روسي او نورو یادو ژبو د خپل علمي ژوند په پیل او اغاز کې له درو، په بله وینا څلورو لارو څخه خپله پانګه رابشپړه کړې او هغه دا چې لومړی خپله آره پانګه له ګړدودو (لهجو) څخه راټولاسه کړي، بیا یوازې په علمي تخنیکي او مدني ډګر کې د پښتو د ویې پوهنې او ویې رغاونې بنسټونو له مخې نوې ټاکنې وکړي او تر ټولو وروسته بیا پردیو ژبنیو (وارداتو) ته غېږ پرانیځي.

په دې هڅه مو تر دا منځ د یوه انډول او تناسب د ټینګولو لپاره سمدلاسه د (یوې- نګه بشپړې- کره لیکنۍ یا علمي پښتو) د رامنځته کولو لپاره د فیصدي آر او معیار وټاکه:

ـ په سلو کې (۲۵) له اوسنیو ګړدودو (لهجو)، (۲۵) له زړو ادبي متنو، (۲۵) له ټاکنو او (۲۵) له نورو ژبو څخه د پورونو په توګه. هو، د هرې عصري ژبې پانګه پر دغو څلورګونو بنسټونو ولاړه ده. (لهجوي، متني، مصنوعي، عاریتي).

پښتو هم حق لري له نړیوال دود سره سم د پردۍ پانګې ترڅنګه خپله پانګه په کار واچوي او د نورو ژبو غوندې علمي او مدني اصطلاحات وټاکي.

ـ پښتو د خپلې پانګې ترویج غواړي، نه تصفیه او د نورو ژبو غوندې د علمي اصطلاحاتو ټاکنه.

ژبنۍ خبرې په ژبپوهانو پورې اړه لري. یو ژبپوهاند پوهېږي چې کوم اړخ ولسي دی او کوم علمي.

ـ د پښتو پانګې تثبیت د نوي علمي ژوند لپاره د وخت اړتیا ده، ټولونه او پکار اچونه.

ـ پښتو هم حق لري، همدومره د غربیزم او عربیزم مخنیوی وکړي چې له خپلې ټولنې پردۍ نه شي.

او تر ټولو وروسته پښتو پردۍ پانګې ته په سلو کې (۲۵) زیاته اړه نه ده او د خپلې پانګې ترویج تصفیه نه ګڼل کېږي.

دا شعارونه د هغو بې منطقیو او بې ځایه تورونو غبرګون دی، چې له علمي، عیني او افاقي حقایقو څخه سترګې پټې کړي او څه یې چې پر خوله ورځي، هغه وو ایي:

له تنګ نظرو، ځان ساتو او ځان ښکارو سره لومړۍ درسته او حربه داده، چې ګوندي زموږ دغه کار تصفیه او پیوریزم دی او دا یو زوړ رټلی او فاشیستي مسلک دی.

یوه ډله داسې پوهېدلې ده، چې موږ ګوندې د خلکو (ګړنۍ) پښتو سمو و، نه د لیک او علم پښتو، ځینې دا سپسته رامنځته

کوي، چې د نړۍ ژبې او بیا زموږ د ګاونډ دا دغه کار نه کوي، نوي څیزونه نه دودوي، موږ یې ولې دود کړو؟ او له دې ناخبره چې که نورو ژبو یو څو پېړۍ مخکې دا هڅه کړې او زموږ ګاونډیانو (تورکې او ایران) که پخوا دومره نه وه کړې، همدا اوس یې کوي او روان دي او حق هم لري، ځکه یو هېواد چې هر څومره ځان نړیوال او بشروال ګڼي، خپله ژبه او کلتور سل په سلو کې پردي کول نه غواړي، ځینو دا اوربدلي دي چې ژبه په دې ډول سوچه کول د ژبې عامه استفاده راټیټوي او زموږ په راډیویي او اخباري پښتو باید هر سړی پوه شي. حال دا چې دلته د هر سړي پوهېدل په یوې داسې بې لیک لوسته ټولنه کې بې له هغې کوم امکان نه لري، نه د لهجوي لغاتو له پلوه او نه د علمي لغاتو له پلوه او یو څه لږ پراخ الواکي بیا په داسې حال کې چې د آرو وییونو او ټاکنو دودول د یوه آر (اصل) په توګه مني، مګر ټوکونه او جزئیات یې نه. دا نو په رښتیا هماغه ډله ده چې دلیل او منطق ته غوږ نیسي او سړی ورسره یوې روغې ته رسېدای شي.

پښتو نومترنګونه (اسمي ترکیبونه):

پښتو نومترنګونه یا (اسمي ترکیبونه) د استاد زیار د دوکتورا تیزس دی، چې د سویس د برن پوهنتون له خوا پر ۱۹۷۴ کال خپور شوی دی. دغه علمي ژبنی اثر چې په الماني ژبه کښل شوی او ۱۱۲ مخونه لري، د هند و اروپایي زړو او نویو ژبو د ویي رغاونې (لغوي ساختمان) په رڼا کې د پښتو ویي رغاونه او بیا

نومترنګونه تر څېړنې لاندې نیسي او بېلابېل ډولونه یې په بېلابېلو څپرکو او لښتلیکونو (جدولونو) کې وړاندې کوي پر دغه کتاب باندې د سویسي، الماني، فرانسي او امریکایي پوهانو له خوا ارزونې او کره کتنې شوې دي، چې یو لړ یې زموږ په خپرونو کې هم انګازه موندلې ده.

الماني- پښتو فرهنګ:

دغه فرهنګ د استاد زیار د یوه شپږ ژبیز فرهنګ یوه برخه ده چې په ختیز المان کې د برلین د هومبولت پوهنتون د ایرانپوهنې او افغانپوهنې د څانګې له خوا د څو کلونو راهیسې تر کار لاندې دی او تراوسه لا چاپ ته استول شوی نه دی. دا اثر څه د پاسه ۱۵۰ مخونه لري.

پښتو لیکلار:

پښتو لیکلار د دوکتور مجاور احمدزیار یو بل درونډ ژبنی اثر دی، چې د ۱۳۶۰ ل کال د کب پر میاشت د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي له خوا په ښکلې کچه او صحافت له چاپه راوتلی دی.

دا اثر ټول ۲۲۷ مخونه لري او د پښتو ژبې د لیکنې لپاره یو ګټور اثر دی. په دې اثر کې د پښتو ژبې د معیاري لیکنې لارې چارې په مفصله توګه څېړل شوې دي. دغه اثر ((د یوې یوازینۍ کره (معیاري) لیکنۍ پښتو)) ((مانیفیست)) بلل شوی دی (د هیله

من د ماسټرۍ تیزس). د کتاب په پیل کې په درو مخونو کې په خپله د پوهاند زیار یادښت راغلی دی. نوموړی اثر د غلام محی الدین افغان د شپېتم تلین په ویاړ خپور شوی دی.

د کتاب له ۱۷۹-۲۰۲ مخونو پورې هغه لغتونه راغلي دي، چې په پارسي او پښتو کې کارول کېږي او د پارسي مانا ترڅنګ یې د پښتو درسته او نادرسته مانا هم راغلې ده.

له ۲۰۳-۲۱۰ مخونو پورې ځینې هغه لغتونه راغلي دي چې د دري او پښتو ژبې ترمنځ ګډ دي او په پښتو کې یې سمه او ناسمه کارونه ښوول شوې ده.

تر دې وروسته بیا له ۲۳۷-۲۷۲ مخونو پورې د ځینو لغتونو ویي پانګه راغلې، چې په پارسي ژبه هم مانا شوي، دلته له دغه با ارزښته اثر سره د زیاتې بلدتیا په هڅه د هغه نیولیک او یو مطلب را اخلو:

- څو نومونې (ترنومونه)
- یوه نګه، بشپړه او کره لیکنی پښتو.
- معیاري کېدنه د پښتو لومړنی ربړه
- لنډون د لیکنی پښتو د یو معیار په توګه
- پښتو پردی پانګې ته په سلو کې...
- نیولوګیزم (ویي رغاونه)
- هممانیز (مترادف) وییونه
- همجولیز او ډېر مانیز وییونه

ـ وييکي (ادوات)
ـ ګړنې (اصطلاحات)
ـ (څو) يا (تر څو)
ـ له (چې) سره (کوم، چا...، مه ملګري کوئ!
ـ سم، سوچه، لنډه، روانه او اسانه پښتو
ـ د معياري ليکنۍ پښتو اړتيا
ـ ټکي پر ټکي يې مه راژباړئ!
ـويي پانګه (لغتنامه)
دا دی، ددې کتاب له ۲۱-۲۴مخونو پورې يو مطلب را اخلو:

له (چې) سره (کوم-څوک- چېرې...) بې ځايه مه يوځای کوئ!

لکه څنګه چې په کابلۍ پښتو کې د دري ژبې ((تا)) تر اغېزې لاندې (څو) او (ترڅو) يا (څو چې) او (تر څو چې) بې ځايه دود مونـدلی، دغه راز پـه پېښـورۍ پښتو کې د اردو ژبې لـه لـوري د انګرېزي اړيکنومځرو (ارتباطي ضميرو) تـر اغېـز لانـدې (کـوم چې)، (څوک چې)، (څومره چې)، (کله چې)... هسې بې ځايه کارېدنه موندلې ده. ښايي دلته له انګرېزي پرته د نورو اروپايي ژبو مخامخ اغېزه هم بې څه نه وي او کوم پښتانه ليکوال، چې تر زده کړې وروسته خپل هېواد ته راستنېږي او تازه پـه پښـتو ليکنـه يا ژباړنه پيل کوي، نو پـه ناځانخبري (غير شعوري) ډول د خپلې

زده کړې ژبې په پېښو د پښتو له آر (اصیل) او ساده ارتباطي ضمیر (چې) سره (کوم)، (څوک)، (چا)، (چېرې) او داسې نور استفهامیه ضمیرونه ملګري کوي او په دې توګه خپله پښتو کړکېچنوي، لکه په دې وروسته جملو کې:

۱- ما هغه نجلۍ ولیده (څوک) چې په کابل ننداري کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی ولید ، (چا) چې له ما سره مرسته کړې وه.

۳- زه په داسې کور کې اوسېږم، (کوم) چې دوه ورونه لري.

په سمه پښتو:

۱- ما هغه نجلۍ ولیده چې په کابل ننداري کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی ولید چې له ما سره یې مرسته کړې وه.

۳- ما یو کتاب واخیست چې له چاپه نوی راوتلی دی.

۴- زه په داسې کور کې اوسېږم چې دوه ورونه لري.

د پورتنیو تقلیدي مرکبو ارتباطي ضمیرونو داسې نورې بېلګې له پېښور، مسکو او بي بي سي راډیو څخه اورېدل کېږي چې دوی خپلواکې جملې سره په وچ زور یوځای کوي، لکه په دې وروسته بېلګو کې:

۱- د هند د بهرنیو چارو وزیر شوروي اتحاد ته ولاړ، څوک چې د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې کوي.

۲- ما پښتو ګرامر ولیکه، کوم چې اوس تر چاپ لاندې دی.

۳- زه ژمی په ننګرهار کې تېروم، چېرې چې هوا ډېره په زړه پورې وي.

۴- زه ماښام کورته راغلم، کله چې هوا خرابه وه.

په سمه پښتو:

۱- د هند د بهرنیو چارو وزیر شوروي اتحاد ته ولاړ، دی به هلته د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې اترې وکړي.

۲- ما پښتو ګرامر ولیکه، دغه کتاب اوس تر چاپ لاندې دی.

۳- زه ژمی په ننګرهار کې تېروم، هلته ژمی ډېر په زړه پورې وي.

۴- زه ماښام کورته راغلم، دغه مهال هوا خرابه وه.

له ښه مرغه دغه ډول جملو لا زموږ لیکنو او خپرونو ته لاره نه ده پیدا کړې او هیله ده پښتو لیکونکي ترې مخکې له مخکې ډډه وکړي.

ددې بې ځایه پېښو په لړ کې دا وروسته بېلګې هم د پاملرنې وړ دي:

۱- ما هغه سړی ولید د چا په باره کې چې ما ډېر څه اورېدلي وو.

۲- د نړۍ پرمختللي ځواکونه به د نړیوال امپرالیزم هغه ټولې دسیسې شنډې کړي د کومو له مخې چې د اتومي جنګ خطر رامنځته کېږي.

۳- توريالی له کندهاره په هغه الوتکه کې راغی، په کومه کې چې ځلمی هم و.

۴- زه له لغمانه راغلم، له کوم ځایه چې ډېرې ښې وريجې راځي.

۵- زه په کابل کې اوسېږم، له کله راهيسې چې په کار ګومارل شوی یم.

په دې توګه پښتو (چې) پر بيانيه، علنيه، ارتباطيه او داسې نورو دندو سربېره لکه د (ترڅو) په برخه کې يې چې يادونه شوې، د اروپايي ژبو د ټولو ارتباطي ضميرونو دنده هم پرځای کوي، هغه هم په دې شرط چې په ملګرې جمله کې ورسره بل ارتباطي ادات (اړيکوييکي) هم راغلی وي، لکه (يو ، هغه، داسې...). لکه په پورتنيو پنځو لومړيو جملو کې. که نه، (چې) په ځانته ډول د نورو ژبو غوندې هېڅکله د دوو خپلواکو جملو د يوځای کولو لپاره د ارتباطي ضميرونو په توګه کارېدلای نه شي، لکه په تېرو دويم ډول پنځه ګونو جملو کې. همدا خبره ده چې په پښتو کې ډېرې جملې سره لرې کول يا په بله وينا ډېرې پېچلې مرکبې او مختلطې (ګډې او ګډلې) جملې جوړول سم نه دي او که څوک يې له نورو ژبو نه په پېښو جوړې هم کړي، يو نادوده کار به وي، لکه د (څو)، (ترڅو) ، (کوم چې)، (چا چې) او داسې نورو څيزونو بې ځايه کارونه.

که کوم لیکوال نه غواړي یو مطلب په بېلابېلو خپلواکو جملو کې څرګند کړي، بلکې د دوو یا زیاتو جملو ته سره اړیکې ورکړي، نو ورته په کار دي چې پورتني ارتباطي شرطونه پرځای کړي او که وغواړي، ګرد سره د دوو یا زیاتو خپلواکو مطلبونو لپاره سره دوې یا زیاتې خپلواکې جملې وتړي هم کولای شي، د پښتو د ګرامري جوړښت دننه له راز راز ارتباطي وییکو (صله او موصول) څخه کار واخلي، بې له دې چې د اروپایي ژبو تقلید وکړي، لکه په دې وروسته جملو کې:

((زه د سپین غر په لمن کې زېږېدلی یم (چېرې چې) څپاند رودونه بهېږي او سمسور کڅونه څړوبوي)). دلته ګران لوستونکي ښه قضاوت کولای شي چې کومه بېلګه له پښتو رغاوني سیستم سره ښه ترا اړخ لګوي؟ د اجمل خټک په دې لاندې شعر کې که څه هم د (څوک چې) د کارونې یو شرط پرځای شوی نه دی او هغه دا چې د هغې فرعي جملې په سر کې یې ځای نیولی دی چې تر اصلي جملې وروسته راغلې ده، مګر د شعري اړتیا له مخې دومره نادوده نه برېښي، که نه په نثر کې باید د پښتو ګرامر له دود سره سم دغسې څرمه جملې تل تر آرې دمخه راشي.

ځئ هغو خوارو ته جنت وګټو
څوک چې له موره دوزخیان پیدا دي

د پښتو الماني ژباړيز پرابلمونه:

دا هم د پوهاند زیار یو علمي ژبنی اثر دی، چې استاد زیار له ۱۳۲۳ل کاله تر ۱۳۲۲ل کال پورې د برلین په هومبولت پوهنتون کې د استادی د دندې د ترسره کولو پر وخت لیکلی دی او اوس چاپ ته تیار دی، په دې اثر کې د پښتو او الماني ژبې پرتله شوې ده. دا اثر په الماني ژبه کښل شوی او تر ۱۰۰ زیات مخونه لري.

پښتو پښویه (ګرامر):

پښتو پښویه (ګرامر) د استاد زیار یو ژبنی اثر دی، چې په ۱۳۲۲ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا په ښه ډیزاین او کچه د لوړو او مسلکي ښوونو په چاپخونه کې چاپ شوی دی. دا اثر د نوې علمي ژبپوهنې پر بنسټ لیکل شوی دی او په پښتو ژبه کې دګرامر په برخه کې یو نوی او ستر اثر ګڼل کېږي.

دا اثر له یوه یادښت او دوو کتنو پرته ټول ۲۷۴مخونه لري. دا اثر د پښتو ګرامر بنسټ ایښودونکي پیرمحمد کاکړ ته اهدا شوی دی. د کتاب په پیل کې د استاد زیار خپل څلور مخیز یادښت راغلی دی، چې یوځای لیکي: «ما د ژبپوهنې د یوه نوي زده کوونکي او پښتو ګړدود څېړونکي په توګه د سویس له زده کړو نه له بېرته راستنېدو سره له زړې ژبپوهنې او زړې ژبښودنې سره یو مخیز نه پخلاکېدونکي سر غړاوي ته راودانګل او خپله

لومړنۍ دنده مې دا وبلله چې له پښتو څانګې څخه نور د زړې ژبښودنې ټغر وبلېږدوم...)).

پر دې اثر باندې د استاد زیار تر یادښت وروسته په ۳ مخونو کې د پوهاند محمد رحیم الهام یوه کتنه راغلې ده چې وایي:

((پښتو پښوییه (ګرامر) د پښتو په تشریحي ژبپوهنه کې یو نوی د پام وړ او ګټور اثر دی. له دې ګرامر نه رومبی د پښتو ځینې ګرامرونه د بهرنیو ژبپوهانو او کورنیو څېړونکو له خوا لیکل شوي دي، خو زیاتره یې عنعنوي څېړندود لري او معاصر علمي څېړندود په کې نه دی کارول شوی او ځینې یې چې علمي څېړندود لري، مکمل او مشرح نه دي. نوموړی زیاتوي: ((دغه کتاب اوس د ازموینې له ډګر څخه په هسکه غاړه راوتلی دی او بله دا چې په دې کتاب کې د ژبپوهنې معاصر بین المللي اصطلاحات ټول پر پښتو اړول شوي دي)).

د محمد رحیم الهام تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د پوهنمل محمد صابر خویشکي له خوا یوه کتنه شوې ده، چې نوموړی په یوه برخه کې وایي:

((ددې کتاب په تالیف کې چې د لیکوال د اوږدو مودو د څېړنې او مطالعاتو نتیجه ده، له ډېرو سترو معتبرو کورنیو او بهرنیو اثارو څخه استفاده شوې او په ډېر دقت او د یوه منظم پلان له مخې او زموږ د زمانې د علمي مقتضیاتو په پام کې نیولو

سره لیکل شوی دی او د محصلانو او نورو څېړونکو لپاره یو ارزښتناک او ګټور اثر دی...)).

په پښتو پښویه (ګرامر) اثر کې په درو څپرکو کې تر دغو لاندې سرلیکونو لاندې بېلابېل ژبني مسایل څېړل شوي دي:

ـ ژبه

ـ غږ او لیک

ـ ژبه او ګړهار

ـ نومونې

ـ ځنځیري واحدونه

- اواز

ـ د اواز ډولونه

ـ بلغږ- فشار

ـ څپه

ـ ګړ

ـ ویی- غونډله

ـ نومونه

ـ کړ

ـ وییکي

ـ ژبوهنه

ـ ګړدود پوهه- پښویه

ـ غږ پوهه

- مورفولوژیکي اوښتنې
- وینایيز غړي
- ویند غړي
- زېږ ډولونه
- پوروېي
- زیرځي- وتوځي
- پښتو اواز پوهه
- تم بېواک
- د خپلواکو لښتلیک
- نیمواک غږونه
- غبرګغږونه
- د بېواکو لښتلیک
- کوچنۍ ترینه جوړه
- پښتو ګړپوهه (صرف)
- نوم ګړپوهه
- د نوم اوړون اړخونه
- نرینه نوم- ښځینه نوم
- د ګڼې نښې
- پېر (حالت)
- ناوښتوني نومونه
- ځیز نوم

- ستاينوم
- شمېر نوم
- نومځری (ضمير)
- ځانګړنومځري
- تولنومځري
- پوښتنومځري
- پلوي نومځري
- اړيکنومځري
- غبرګون- ناټيکنومځري
- ګډ ټولنومځري
- ټول- ځانګړي نومځري
- کړ ګړپوهه
- د مصدر جوړښت او دنده
- کړ اوړون توکونه
- کم اوړوني (حکمي متعدي)
- اوړونونه- تېرمهال
- لنډ تېرمهال
- لر تېر مهال
- ګوماني تېر مهال
- ارماني تېر مهال
- اړوتی تېر مهال

ـ تواني او ټينګاري تېر مهال
ـ نالېږند کړ- خبري
ـ لنډ او لر تېر مهال
ـ روږدني او ارماني تېر مهال
ـ تواني تېر مهال
ـ ټينګاري تېر مهال
ـ ګوماني تېر مهال
ـ پوښتني تېر مهال
ـ هيښني او اړوتی تېر مهال
ـ د اوسمهال کړاوون- لېږند
ـ اړوتی، ارماني او پوښتني...
ـ هېښني او تاني
ـ امري- ټينګاري اوغوښتنې
ـ نالېږند- بشپړ وسمهال
ـ د اوستر مهال کړاوون
ـ د کړ رغاونې ډولونه
ـ ناوړېدني ګړونه
ـ وييکي
ـ سربلونه او اوستربلونه
ـ وينا وابنتي
ـ د پښتو ګړونو انځور ليک

ـ غونډله پوهه- غونډله
ـ د غونډلې رغنده ټوکونه
ـ اوډون
ـ د ایښې او ایښونې سمون
ـ نوموالـه او کړوالـه غونډله
ـ یوه ستوې غونډله
ـ غبرګغونډله
ـ ګډه غونډله
ـ ګډلې غونډله
ـ ګړنې یا اصطلاحات
ـ غونډله پوهیزه شننه.

همدارنګه د کتاب په پای کې له ۲۵۷-۲۷۳ مخونو پورې د هغو نویو نومونو (اصطلاحاتو) او وییونو مانا راغلې ده چې په نوموړي اثر کې کارول شوي دي.

ددې کتاب د چاپ یا د ټوکونو شمېر ناڅرګند دی، خو د استاد زیار په وینا ۱۰۰۰ ټوکه چاپ شوی دی.

پښتو ګړدودونه:

پښتو ګړدودونه د استاد زیار یو بل ژبنی اثر دی، چې څه دپاسه ۷۰ مخونه لري. دا اثر یو ځل د ((پښتو څېړنې)) د ۱۳۵۲ کال په غونډ کې خپور شوی. همدارنګه د وړمې مجلې په ځینو

ګڼو کې یې ځینې برخې خپرې شوې دي په دې اثر کې د بېلابېلو پښتو ګړدودونو په باب معلومات ورکړل شوي دي.

پښتو آر پوهه:

پښتو آر پوهه د استاد زیار یو بل ژبنی اثر دی، چې د وږمې مجلې په ځینو ګڼو کې یې ځینې برخې خپرې شوي، خو د ځانګړي اثر په توګه لا تراوسه نه دی چاپ شوی.

دري- پښتو فرهنګ:

دري پښتو فرهنګ د استاد زیار یو بل ژبنی اثر دی، چې تراوسه نه دی خپور شوی.

ژباړونکی زیار

ژباړه سره له دې چې په خپله هغې ژبې ته چې ژباړه پرې کېږي، ګټوره نه پرېوزي، بلکې ژبې ته لا ډېر زیان او تاوان پېښوي. په خپله د استاد زیار خبره «ژباړه د پښتو پښتی ماتوي» او له همدې کبله پر پردو بهرنیو ژبو له لاسبري سره سره ژباړې ته زړه نه ښه کوي او پرځای یې څېړنې او پنځونې ته زیات ارزښت ورکوي. خو بیا هم د ژباړې له لارې کېدی شي، موږ له نړیوالې پوهې او فرهنګ سره اړیکي ټینګ کړو، نور له خپل فرهنګ څخه خبر کړو او د نورو له هغه څخه خپل ځان. بیا هم استاد زیار د ژباړنې په برخه کې د کتنې وړ کار کړی دی، خو د ده ژباړه هسې ژباړه نه ده چې ګڼې زموږ د ژبې پښتی به ماتې کړي. ده چې له هرې ژبې څخه پښتو ته څه راژباړلي دي، ښه یې ژباړلي دي، په ښه پښتو یې ژباړلي دي، په معیاري پښتو او سوچه پښتو. دا ځکه چې ژبه د ده رسمي ښانګه ده، دی په ژبه کې استاد دی. د هېواد پر لرغونو او اوسنیو څوارلسو ژوندیو او نیم ژوندیو ژبو یې څېړنې کړې دي او په علمي ډول پر الماني، روسي، انګلیسي، عربي او نورو بهرنیو ژبو پوهېږي او باید هم د ده په ژباړنه کې د «خو» ځای نه وي.

په ژباړه کې هر ګوره له هغو کسانو څخه زیاته تېروتنه کېږي، چې په پردۍ او بیا په ځانګړي ډول پر خپله ژبه علمي لاسبرى ونه لري. دا دی، دلته د استاد زیار پر ژباړیزو فعالیتونو رڼا اچوم:

پوهاند زیار له خپل ژورنالیستیک فعالیت سره سم په ژباړنه لاس پورې کړی دی، چې له ۱۳۳۵ څخه تر ۱۳۳۷ پورې یې له دري څخه او بیا راوروسته له انګریزي او الماني څخه راز راز موضوعګانې د مقالو او کتابو په بڼه په پښتو ژباړلې دي.

دلته د استاد د ژباړو یو لنډیز راوړم، خو بیا هم یادونه کوم، چې د ده د ټولو ژباړو موندل او سمهال یو ناشونی کار دی، ځکه چې ده له ډېر پخوا څخه په ژباړو لاس پورې کړی دی او لکه څنګه چې د ژورنالیستیک فعالیت په برخه کې یې یادونه شوې ده، دمخکې کلونو د جریدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسیونونه په کتابتونونو کې نیمګړي دي. د ده د خپلې وینا له مخې له دري ژبې څخه یې لومړنۍ ژباړې پر ۱۳۳۵ ل کال په انیس ورځپاڼه کې خپرې شوې دي.

له انګلیسي څخه یې لومړنۍ ژباړه پر ۱۳۳۷ل کال د هېواد په ورځپاڼه کې خپره شوې ده، چې د دغو کلونو د یادو شویو ورځپاڼو کلکسیونونه اوس په کتابتونونو کې نه پیدا کېږي.

دا یې هم د لاسته راغلو ژباړو لنډیز:

طب او حکمت په اسلام کې:

((طب او حکمت په اسلام کې)) د هغه اثر نوم دی، چې استاد زیار پر ۱۳۳۲ل کال کله چې د ښوونځي د یوولسم ټولګي زده کوونکی و ، له پارسي ژبې څخه ژباړلی دی او پر ۱۳۳۷ل کال د ښوونې او روزنې موسسې له خوا د خپلواکې رسالې په توګه افسیت شوی دی، د مخونو شمېر یې څه دپاسه ۲۰ ته رسېږي.

د سره کوتل ډبر لیک:

د سره کوتل ډبر لیک یوه بله ژباړه ده، چې استاد زیار له الماني ژبې څخه کړې ده. دا ژباړیز اثر د علومو اکاډمۍ له خوا د ۱۰۰۰ ټوکو په تیراژ پر ۱۳۶۹ کال له چاپه راوتلی دی، چې د مخونو شمېر یې ۱۰۰ ته رسېږي.

پښتانه او وروڼه ملیتونه:

پښتانه او وروڼه ملیتونه د دیموکراتیک المان د یوه ختیځپوهاند ((بورخارد)) اثر دی چې استاد زیار هغه په پښتو ژباړلی دی. دا اثر پر ۱۳۶۲ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا په ښکلې کچه او سکښت له انځورونو او عکسونو سره د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ په دولتي چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د نومورې اثر متن ۹۲ مخونه لري او څه دپاسه ۲۰۰ عکسونه، انځورونه او نقشې لري. له دې پرته یې په ۱۷ مخونو

کې ویې پانګه راغلې، یو مخ یې د ټېروتنو سمونلیک او یو مخ یې نیولیک(فهرست) نیولی دی. د کتاب سرته په دوو مخونو کې په خپله د ژباړن یادښت راغلی دی. دلته د ده د پېژندګلوۍ لپاره د دغه اثر نیولیک راوړم:

مخنۍ خبرې		مخګڼه
لومړی څپرکی:	د اسیا ناسپړلې غوټې	۳
دویم څپرکی:	پښتانه، تاجک او نورستانیان	۱۳
درېیم څپرکی:	د غرنیو هېوادونو لرغونی مهال	۲۳
څلورم څپرکی:	د زرتشت په هېواد کې	۴۸
پنځم څپرکی:	د اسلام په څپان کې	۶۷
شپږم څپرکی:	د افغانستان پر لوري لار	۸۲
اووم څپرکی:	یوه ګرانه پاتمړې (میراث)	۹۲

دلته به د استاد له ژباړې سره د پېژندګلوۍ په موخه د دغه اثر له اووم څپرکي څخه **۹۵** مخ راواخلو:

((یوه ګرانه پاتمړې (میراث):

کله چې ((وسپنیز امیر)) پر ۱۹۰۱م کال ومړ، افغانستان تر بخارا هم وروسته پاتې و، دلته د راپاتې دودیزې (عنعنې) ښوونې ترڅنګه اروپایي فرهنګ او پوهې پښې هومره ټینګې کړې وې. انګرېزانو هم د کرګري فیوډالي ټبرینو ډلو ټپلو په کچه (سطح) د

خپل ((سرحدي ولایت)) پښتانه او د سویل بلوڅان له ځان سره وساتل.

د رنګېدونکې قاجاري واکمنۍ ختیځ چې بلوڅو او پښتنو په کې ژوند کاوه، له هر راز پرمختګه لرې پاتې و. په دې توګه منځنۍ اسیا په یوه بد اکر (حالت) په شلمه پېړۍ کې پل کېښود، چې تاریخ یې په کې د نړیوال تاریخ هغه برخه راخیسته چې د جنګ جګړو او اړپېچونو له لاسه ځیرې ویرې وه، دا هغه برخه ده چې سپړنه یې زمونږ ددغه کتاب له موخو (هدفو) څخه تېرې کوي او هغه زمونږ د شپو ورځو د جنګ جګړو دمخه تاریخ انځورول وو او دا دی زمونږ د پېړۍ په پای کې د خوشال خان هغه ارمان رښتیاینه مومي چې درې سوه کاله مخکې یې داسې انځورلی و:

تر مغولو پښتانه په توره ښه دي
که په پوهه پښتانه وای څه هوښیار

ولسونه چې سندوبله وکا
پادشاهان ورته سجود کاندي اختیار

که نفاق که اتفاق که جهل پوهه
د هر چا د خدای په لاس ده هره چار

دا چې نن سبا د هندوکش پرګنو له شاهانو سره نوره شلولې ده، نو دا هیله غځوني کوي چې دوی به یوځل بیا د خوشال خان شعرونه په نوې مانا راواخلي...)).

بلنه:

بلنه د انګلیسي شاعر الفرید د شعر پښتو ژباړه ده، چې د شعر په نیم ازاد کالب کې اچول شوې او دوه درې کاله وروسته د کابل مجلې د ۱۳۴۳ل کال په ۳ ګڼه کې خپره شوې ده او په ((ګلکځونه)) نومي شعري غونډ کې یې هم راغلې ده. داسې ښکاري چې دا د استاد زیار د ازاد شعر لومړۍ ازمېښتي بېلګه ده. دلته یې بشپړ متن وړاندې کېږي، چې د کابل مجلې د یادې شوې ګڼې ۴۷-۴۸ مخونه یې نیولي دي.

بلنه

پربېږدئ
پربېږدئ
زوړ جرس د نهیلو مه کړنګوئ نور
راشئ یه د نړۍ خلکو
دا نغمې مه غږوئ نور
پربېږدئ

پرېږدئ
بدمرغۍ او ناخوالې چې تېرېږي
وروستۍ شپه د زاړه کال ده
ورته ګورئ سبا کېږي

❃ ❃ ❃

په ناوړه فکر مه ځئ
نوي نوي شیان واخلئ
د خوښۍ په شورو زوږ کې
نور په سر دا جهان واخلئ

❃ ❃ ❃

پرېږدئ
ځئ پر خپله مخه
کال زوړ شوی اوس تېرېږي
رښتیا مل کړئ د خپل ځان
چې:
په درواغ کلي ورانېږي

❃ ❃ ❃

پرېږدئ، پرېږدئ
چې تېر شوي
زاړه شوي
او ترې نه وینو هېڅ اوس
آ چې غل و پرېږدئ درومي

چې اوس خلاص شو له هغه اوس

❋ ❋ ❋

نور یې هېر کړئ
اخ و ډب د نیستمنانو ، بې شتو پرېږدئ
پر ناسورو پرهرونو د همځېلو ملهم کېږدئ

❋ ❋ ❋

راشئ بس کړئ
د مړ ژواندي حال څه فکر مه کوئ نور
پرېږدئ پرېږدئ
زوړ جرس د نهیلو مه کړنګوئ نور

❋ ❋ ❋

مه کړئ
مه کړئ
یو د بل مخ ته ګوزار
خپلو منځو کې
راشئ وکړئ تل لپاره
ښه روزګار خپلو منځو کې

❋ ❋ ❋

په ښه خوی او ښو کړو وړو او
په خوږو پښتو خبرو
شئ راپورته په جګړه
د تورو تبو سره لړو

تنگ نظر کړئ لږ پراخه
له بېځای خوشې کارونو
نور مو ژوند په هوسایۍ کړئ
په زرو زرو کلونو

✵ ✵ ✵

د زرګونو کلو جنګ او
هم نفاق مه یادوئ نور
پربږدئ پربږدئ
زوړ جرس د نهیلو مه کړنګوئ نور
راشئ
یه دنړۍ خلکو
دا نغمې مه غږوئ نور

(ګلکخونه، ۳۴-۳۷مخونه.

د کنښکا د سره کوتل ډبرلیک:

دا د استاد زیار بل ژباړیز اثر دی، چې پر ۱۳۲۹ل کال د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په ښکلې قطع او صحافت د پوهنې په چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د افغـان شـوروي فرهنګـي اړيکـي (د ورزش پـه برخه کې):

لـه روسي منابعو څخه د استاد زيار ژباړه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۷ ګڼې پـه **۴۳-۵۲** مخونو کې خپره شوې ده.

د افغـان شـوروي فرهنګـي اړيکـي (د ورزش پـه برخه کې):

د استاد يوه ژباړه ده چې لـه روسي منابعو څخه شوې ده او د دوستۍ مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۲ ګڼې پـه **۵۲-۵۸** مخونـو کې خپره شوې ده.

لـه انګليسي ژبې څخه چې استاد کومې ژباړې کړي دي، د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۳۷ او ۱۳۳۸ کلو پـه ګڼو کې خپرې شوې دي، خو د يادو شويو کلونو ګڼې اوس په کتابتونو کې نه شته.

د استاد بله ژباړه يو چيني داستان دی، چې يې د چيني اخځونو لـه انګليسي متن څخه پـه پښتو ژباړلی دی، چې د اصلاح ورځپاڼې د ۱۳۳۹ او يا د ۱۳۴۰ کال په څو ګڼو کې خپور شوی، خو ما د اړتيا وړ دا ګڼې پيدا نه کړای شوې.

د واخي ژبې ټولنيز دريځ:

دا د فرانسي افغانپوهاند (شارل کيفر) د هغې وينا پښتو ژباړه ده، چې په الماني ژبه يې د ۱۳۵۷ل کال د تلې پر څلورمه د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې اورولې وه. په دې لکينه کې د واخي ژبې پېژندګلوي، له نورو ژبو سره د هغې اړيکي او همدارنګه د ژبې د جوړښت او څرنګوالي په باب معلومات ورکړل شوي دي. دغه ژباړه د وږمې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ ګڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

د هنري تندې د ماتولو لپاره چوپړ وهل:

دا د هغې ژباړې نوم دی، چې پوهاند زيار له يوې امريکايي خپرونې ((ريډر ډايجست)) څخه په پښتو کړې ده او د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لومړۍ ګڼې په ۳۳-۳۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د ساو ژبه په ختيځ افغانستان کې:

دا يوه ژبنۍ څېړنيزه ليکنه ده، چې د الماني افغانپوهاند ګيورګ بودروس له خوا کښل شوې او استاد هغه په پښتو ژباړلې ده. دا ژباړه د کابل مجلې د ۱۳۵۳ل کال د ۲ ګڼې په ۱۰-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

په زړه پورې خبرونه:

په زړه پورې خبرونه د پوهاند زیار هغه ژباړې دي، چې له الماني ژبې څخه په پښتو ژباړل شوي دي او د کابل پوهنتون (پوهنتو کابل) اوونیزې د ۱۳۲۲-۱۳۲۷ کلونو په ځینو ګڼو کې خپرې شوې دي.

دغه راز د پوهنې مجلې د ۱۳۳۸-۱۳۴۰ کلونو په ځینو ګڼو کې هم له بهرنیو سرچینو څخه د استاد زیار ځینې ژباړې خپرې شوې دي.

همدارنګه یې د (ګوند) لپاره له الماني او انګلیسي څخه ځینې ځانګړې لیکنې په پښتو ژباړلي دي، په تېره بیا د ۱۳۵۵-۱۳۵۷ل کلونو ترمنځ د ګوند ((د ژباړې بورډ)) د غړي په توګه ((تاریخي ماتریالیزم)) په پښتو ژباړلی، چې یو نقل یې د ((انقلاب)) له راتګ سره له منځه تللی او بل یې له ځانه سره ساتلی دی او همدا ډول یې د ګوند په سپارښتنه وخت ناوخت له ((واشنګټن پوست)) او ((زویددا یجلند ځایتونګ)) څخه یو لړ مطالب په پښتو او دري را اړولي دي. دغه راز یې یوه بله ژباړه د زېري جریدې د ۱۳۶۴ل او یا ۱۳۶۵ل کال په یوه ګڼه کې خپره شوې ده.

یادښت (سریزه) لیکونکی زیار

د غرونو څوکې:

دغرونو څوکې کتاب د عبدالکریم پتنګ له خوا اوډل شوی او پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د هغه وخت د ژبو او ادبیاتو بشري علومو د پوهنځي له خوا خپور شوی دی چې په دریو مخونو کې یې د کتاب د ارزښت او د لیکوال د هڅې په باب د استاد زیار یو یادښت راغلی دی.

نومورکي مؤرخین:

نومورکي مؤرخین د لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبي اثر دی، چې پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او په دوو مخونو کې پرې د استاد زیار یو یادښت راغلی دی.

د میا فقیرالله جلال ابادي فواید فقیرالله:

دا کتاب د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد په سریزه، تعلیقاتو او لغتنامې پر ۱۳۵۹ل کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

د پښتو خزانې فرهنګ:

د پښتو خزانې فرهنګ د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد یو ژبنی اثر دی، چې په هغه کې د پښتو خزانې د ځینو لغتونو څرنګوالی ښوول شوی دی. دا اثر پر ۱۳۲۲ل کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی دی او د استاد زیار له خوا پرې په دوو مخونو کې یو یادښت کښل شوی دی.

د میا فقیرالله پېژند لیک:

دمیا فقیرالله پېژند لیک د پوهاند عبدالحی حبیبي اثر دی چې پر ۱۳۵۹ کا د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د پوهاند زیار له خوا په درېو مخونو کې یو یادښت کښل شوی دی.

د احمد شاه بابا د دېوان غورچاڼ:

دا د هغه کتاب نوم دی، چې د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد له خوا ترتیب شوی دی. په دې کتاب کې د احمدشاه بابا د دېوان د ځینو شعرونو انتخاب راغلی دی. دا کتاب پر ۱۳۵۷ل کال د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی او د پوهاند زیار له خوا پرې په دوو مخونو کې یادښت راغلی دی.

د چینیانو یونلیکونه:

دا کتاب د عبدالکریم محب له خوا ژباړل شوی دی او د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی. په دې کتاب کې په دوو مخونو کې د پوهاند زیار یو یادښت راغلی دی.

دا لیکوال دا خبرې:

((دا لیکوال دا خبرې)) د هېواد د شاعرانو او لیکوالو تذکره ده، چې د ځوان شاعر او لیکوال افضل ټکور له خوا ترتیب شوې ده. دا اثر د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو د ریاست له خوا پر ۱۳۶۶ل کال خپور شوی او د استاد له خوا پرې په څلورو مخونو کې یو یادښت راغلی دی.

مقدمه یی بر زبانشناسی:

د پروفیسور دوکتور عبدالظهور او پوهنمل عین الدین نصر له خوا لیکل شوی او د کابل پوهنتون له خوا پر ۱۳۶۳ل کال چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زیار له خوا په ۴ مخونو کې یوه پارسي سریزه کښل شوې ده.

زړه پانګه:

د دوست شینواري اثر دی، چې پر ۱۳۶۳ل کال خپور شوی دی او د استاد له خوا پرې په ۴ مخونو کې د (زړه پانګه د نوې پانګې د یوه بشپړاند ټوک په توګه) په نوم یوه سریزه کښل شوې ده.

د خوشال خټک فراقنامه:

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا پر ۱۳۲۳ل کال خپره شوې ده او د استاد له خوا پرې په ۲ مخونو کې يو يادښت کښل شوی دی.

د کوشنيانو ژبه:

د پروفيسور سيال کاکړ يو اثر دی، چې پر ۱۹۷۹م کال په کوټه کې خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۲ مخونو کې د «کوچنيانو ژبه» تر سرليک لاندې د استاد يو يادښت راغلی دی.

ټولنپوهنه:

دا اثر له الماني څخه د عبدالروف خپلواک له خوا په پښتو ژباړل شوی او پر ۱۳۵۲ل کال د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا يو تقريظ کښل شوی دی.

مينه نه مري:

د باقي بريال د شعرونو دويم غونډ دی، چې پر ۱۳۲۷ل کال خپور شوی دی. پر دې شعري غونډ باندې د «تلپاتې بريال او شعر يې» په نوم په ۷ مخونو کې د استاد سريزه راغلې ده.

پوځ د پېړيو په پوړيو کې:

دا د محبوب سنګر اثر دی، چې پر ۱۳۲۵ل کال خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زيار له خوا يو يادښت کښل شوی و، خو له چاپه پاتې شوی دی.

پښتو روزنه:

د استاد عبدالروف بېنوا اثر دی، چې پر ۱۳۵۷ل کال د پښتو څېړنو د نړۍ وال مرکز له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۲ مخونو کې د استاد زيار له خوا يو يادښت کښل شوی دی.

د غلام محی الدين افغان افکار او اثار:

د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپور شوی او په ۴ مخونو کې پرې د استاد زيار يادښت راغلی دی.

ستا د چم ګلونه:

((ستا د چم ګلونه)) د ښاغلي نصرالله حافظ د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا خپره شوې ده. پر دې مجموعه باندې د استاد له خوا په ۵ مخونو کې د (حافظ او د ده نظم او غزل) په نوم سريزه کښل شوې ده.

د افغان یاد:

د محی الدین افغان د شپېتم تلین د سیمینار د لیکنو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپره شوې ده او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

شګې او ګلونه:

دا د صدیق کاوون د یوه شعري غونډ نوم دی، چې پر ۱۳۶۸ل کال د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا خپور شوی او استاد پرې یو اته مخیزه سریزه (ازمېښتونه او نوښتونه) کښلې ده.

د پښتني قبایلو اصطلاحي قاموس:

د ابراهیم عطایي اثر دی، چې د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

دکوزې پښتونخوا په معاصر شعر کې دملي او مترقي افکارو انعکاس:

دا د بریالي باجوړي اثر دی، چې د ماسترۍ د پوهنلیک (تیزس) لپاره یې کښلی و، چې د استاد له خوا پرې یوه ارزونه کښل شوې ده. دا اثر تراوسه پورې ناچاپ دی.

ادبي ژانرونه او مکتبونه:

دا د دوکتور محمد گل نورزي اثر دی، چې پر ۱۳۶۲ل کال یې کښلی او پر ۱۳۷۰کال د کابل پوهنتون له خوا افسیتي چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا یوه اوږده ارزونه کښل شوې ده.

(A Camparison of Tani dialect with the standard Pashto)

دا د تڼیو د ګړدود په برخه کې په انګریزي ژبه د سید کریم شاه نېکمل دماسټرۍ او پوهنملۍ تېزس دی، چې په ۱۳۶۷ل کال کې پرې دلاربښود استاد په توګه د استاد له خوا یو یادښت کښل شوی دی. همدا رنګه یې د نوموړي د ترفیع لپاره یوه جلا ارزونه هم کښلې ده.

گیتا نجلي:

دا د بنګالي لیکوال رابندرانات ټاګور د اثر پښتو ژباړه ده چې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا ترسره شوې ده. دا اثر پر ۱۳۳۲ل کال د راډیو د نشراتو د څانګې له خوا خپور شوی او استاد زیار پرې یو یادښت کښلی دی.

د لمر شغلو ته:

د لمر شغلو ته د کمال الدین مستان د شعرونو غونډ دی، چې پر ۱۳۶۷ل کال خپور شوی او د استاد زیار له خوا پرې یو ارزونه کښل شوې ده.

ارمانونه:

ارمانونه د حبيب الله زړه سواند د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۲۷کال خپره شوې ده. پر دې غونډ باندې د استاد زيار له خوا يوه سريزه کښل شوې وه، خو په مجموعه کې چاپ شوې نه ده.

نوي څنډونه:

نوي څنډونه د فاروق فردا د شعرونو غونډ دی چې لا تراوسه چاپ شوی نه دی. پر دې غونډ باندې د استاد زيار له خوا يوه سريزه کښل شوې ده.

په انګليسي ژبه د حبيب الله تږي ګرامري اثر:

په انګليسي ژبه د حبيب الله تږي ګرامري اثر دی، چې پر ۱۳۵۲کال د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا چاپ شوی او استاد زيار پرې په انګليسي ژبه يو يادښت کښلی دی.

تلوسې:

د برکت الله کمين د شعرونو غونډ دی، چې استاد زيار پرې يوه وړه سريزه کښلې ده. دا اثر پر ۱۳۵۲ل کال خپور شوی دی.

خاوره:

د امين افغانپور داستاني غونډ دی، چې استاد پرې يوه وړه سريزه کښلې، که څه هم دغه کتاب پر ۱۳۲۷ل کال چاپ شوی، خو سريزه له آره پر ۱۳۵۳کال هغه مهال کښل شوې وه چې

افغانپور غوښتل، دغه داستاني غونډ چاپ ته وسپاري. لکه ځنګه چې په خپله په غونډ کې کمی زياتی راغلی، نو پر سريزه کې هم وړنده بدلون او سمون راوړل شوی دی.

ډولۍ:

دا د پوهنمل خالق رشيد داستاني غونډ دی چې پر ۱۳۲۸ل کال د افغانستان د ليکوالو انجمن له خوا خپور شوی دی. استاد زيار پر دغه اثر يوه هر اړخيزه سريزه کښلې ده چې په هغه کې د پښتو پر اوسني داستاني بهير هم يوه لنډه کتنه شوې ده.

همدارنګه استاد د عزيز رويش پر شعري غونډ په دري ژبه يوه وړه سريزه کښلې ده. دغه غونډ پر ۱۳۲۸ل کال د کورنيو چارو وزارت د خپرونو په لړ کې له چاپه راوتلی دی. دغه راز استاد زيار يو ګڼ شمېر تقريظونه د (کتنه، ارزکتنه، ارزونه، يوه لنډه ارزونه...) په نومونو د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي، اقتصاد پوهنځي، انجنيري پوهنځي، د ننګرهار د بايزيد روښان پوهنتون د ښوونې او روزنې او پښتو ادبياتو پوهنځي د لوستليکيو (درسي کتابونو)، علمي ترفيعاتو او د ماسترۍ پر اثارو کښلي دي، چې يو شمېر يې په کې په دري ژبه هم دي.

پر دغو ټولو ليکنو سربېره يې يو ګڼ شمېر ازادې او ليکلې راډيويي مرکې او ويناوې کړې، چې زياتره يې چاپ شوي نه دي، چې زه يې دلته د څو بېلګو لنډه يادونه کوم.

راډیویي مرکې:

لـه ۱۳۵۱- ۱۳۵۳ کـال پـورې یـې پـه «مـوږ او اورېـدونکي» پروګرام کې هره اوونۍ یو ځل د ژبنیو مسـالو پـه بـاب رسېدلو پوښتنو ته ځوابونه ویلي دي.

همدا ډول یې له ۱۳۵۱ل کال راهیسې تراوسه پـه «کـره کتنـه»، بـوډۍ تـال، ولولـو او داسې نـورو پـروګرامونـو کـې لـږ و ډېـره پـه لیکنۍ یا ګړنۍ توګه برخه اخیستې ده.

پـه تلویزیـوني پروګرامونـو کې یې د ۱۳۵۸ل کـال لـه مرغـومي څخـه تراوسـه پـورې پـه ځینـو ادبـي او سیاسـي مرکـو او «ګـرد مېزونو» کې برخه اخیستې ده.

د کابـل پوهنتـون، د علومـو اکـاډمۍ او د اطلاعـاتو او کلتـور وزارت، د لیکوالو انجمن او ژورنالیستانو ټولنې پـه یو لـړ علمي کنفرانسـونو، سـیمینارونو او سـمپوزیمونو کـې یـې د لیکنـو ترڅنګه ځینې ازادې ویناوې هم کړې دي.

همدا راز د ژوندون او هنر مجلو، هېـواد، انیس او کابـل ټـایمز ورځپاڼو او ځینو نورو مهالنیو خپرونو پـه ګردیـو مېزونـو او مرکـو کې یې برخه اخیستې ده. د «یـوې یـوازینۍ، بشـپړې، نګـه او کـره لیکنۍ پښتو» په برخه کې یې له ۱۳۵۱ کال څخه تراوسه پورې د مخامخ خبرو اترو، لکچرونو او وینـاوو لـه لارې د بـاختر اژانـس،

راډيـو، تلويزيـون او د هېـواد د زيـاترو مهـالنيو چـاپي خپرونـو پښتو ليکونکو او ژباړونکو ته وخت پر وخت لاربښوونې کړې دي.

پر ۱۳۲۲کال يې د اساسي قـانون، ملي سولې او پخلاينې پـه تبليغ کې کارنده ونډه اخيستې او په کابل او ننګرهار کې يې پـه يو لړ کولکتيفونو، فرهنګي، علمي او ټولنيزو سازمانونو کې وېناوې کړې دي.

همـدا راز يـې د افغانسـتان د سـولې، پيوسـتون او د دوسـتۍ سازمان د رئيس او مرستيال او د ليکوالـو د ټولنې د استازي پـه توګـه پـه بېلابېلـو سياسي ادبي او ټولنيزو غونډو کې وينـاوې اورولې دي.

تر هېواده د باندې:

۱- پـر ۱۳۴۹ کـال چې پـه سـويس کـې يـې د لـوړو زده کـړو وروستۍ شپې ورځې تېرولې او پـه خپـل هېـواد (افغانسـتان) کې يې د وچکالۍ له کبله سخته ولږه رامنځته شوې وه، د سويسيانو د انساني مرستو او خواخوږيو د هڅونو لپاره يې د برن ښار پـه يو کليسا کې ګڼو لمونځغـاړو تـه پـه الماني ژبه ليکلې او ازاده وينا کړې ده.

۲- د ۱۳۵۹ل کـال د غبرګـولي پـر دربيمـه يـې د افغانسـتان د سـولې او پيوستون د سازمان د مشر او فـوق العـاده استازي پـه توګه په هغه نړۍ واله غونډه کې په انګليسي ليکلې وينا اورولې

ده چې د ناپییلو هېوادونو د غورځنګ د پنځه ویشتمې کالیزې د نمانځنې لپاره د سریلانکا په مرکز کولمبو کې جوړه شوې وه.

۳- د ۱۳۵۹ کال د تلې پر اتلسمه یې د افغانستان د سولې او پیوستون د سازمان د پنځه کسیز هئیت د مشر په توګه د مجارستان په مرکز بوداپست کې د صنفي اتحادې یوې غونډې ته دوه ساعته اوږده وینا کړې ده.

۴- د ۱۳۶۰ل کال دوري له پنځمې تر اتلسمې یې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د رئیس په توګه د هند د اتلس ورځني سفر په ترڅ کې د ډیلي پوهنتون، جواهر لال نهرو پوهنتون، پنجاب پوهنتون، حیدراباد پوهنتون او ممبیي پوهنتون او ځینو فرهنګي موسسو او سازمانونو د کتنې پر وخت ویناوې او مرکې کړې دي. ددغه سفر یو ګزارش یې هماغه مهال په هېواد ورځپاڼه کې هم خپور شوی دی.

۵- پر ۱۳۶۵ او ۱۳۶۰ کال یې د شوروي اتحاد د علمي او فرهنګي سفرونو په ترڅ کې د اذربایجان په راډیو او د ازبکستان په تلویزیون کې خبرې اترې او مرکې کړې دي او دغه راز یې د «شوروي ادبیات» او «نوویستي» له خبریالانو سره یو لړ مرکې کړې دي.

۶- د ۱۳۶۵ کال د زمري میاشتې پر شلمه یې په برلین کې د المان دیموکراتیک جمهوریت د متحد سوسیالیست ګوند

خپرني اورګان ((نوايزدداېچلند)) پازوالو ته د افغانستان د وخت د بدلونونو په باب په الماني ژبه يونيم ساعته لکچر ورکړی دی.

۷- د المان متحد سوسياليستي ګوند په يوولسمه کنګره کې يې ((دثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې)) د افتخاري خبريال په توګه ګډون کړی دی، چې د ۱۹۸۶م د اپريل له ۱۸-۲۰ د برلين په جمهوري ماڼۍ کې جوړه شوې وه.

یادونه

لکه څنګه چې ښکاره ده او موږ هم دمخه ورته ګوته ونیوله، د پوهاند زیار د لیکنو شمېر پرته له ځانګړو اثارو (۱۱۰۰) ټوټو ته رسېږي او کېدی شي له دغو څخه لا زیاتې وي. استاد زیار خپلې دا لیکنې له ۳۰-۳۵ کلونو راهیسې په هېواد او بهر کې په پښتو، دري، انګلیسي او الماني ژبو د بېلابېلو مهالنیو (چاپي، راډیویي او تلویزیوني) خپرونو له لارې خپرې کړې دي. د دغو لیکنو یو شمېر مې د خپلو نژدې ملګرو او په خپله د استاد په مرسته پیدا کړې، هغه هم په ډېره ستونزه، هغه جریدې، مجلې او ورځپاڼې چې د علومو اکاډمۍ، عامه کتابتون او د کابل پوهنتون په مرکزي کتابتون کې موجودې وې، پوره پوره مې ورڅخه ګټه واخیسته، چې یو اوږد زماني واټن یې ونیو، خو بیا هم زه په دې بریالی نه شوم، چې د استاد زیار یو لړ چاپي لیکنې له اخځلیک سره دلته راوړم دا ځکه چې په کتابتونونو کې د ډېرشمو کلونو د جریدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسیونونه نیمګړې دي او په تېره بیا د هېواد ورځپاڼه چې ۳۷-۴۳ کلونو پورې په کې د خبریال په توګه د استاد ډېرې لیکنې او راپورتاژونه خپاره شوي دي او د ځینو خو لا هېڅ نه شته. استاد زیار د خپلو چاپي لیکنو یو اخبار هم له ځانه سره نه دی ساتلی. زه له ځینو نورو

لیکوالو سره چې ځانګړي کتابتونونه لري هم په تماس کې شوم، له هغوی سره هم زما د اړتیا وړ مواد نه وو. نو په دې وجه مې ونه شو کړای، چې د پوهاند زیار ټولې چاپي لیکنې دلته راوړم.

دا دی دلته د هغوجریدو، مجلو او ورځپاڼو یادونه کوم چې د استاد د لیکنو یوه زیاته برخه په کې خپره شوې ده، خو په کتابتونونو کې نه پیدا کېږي او په یوځایي ډول یې موندل ډېر زیات زماني واټن غواړي او ځینې بیا هم ښایي هېڅ پیدا نه شي:

۱- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې ځینې اړتیا وړ ګڼې.

۲- د (هېواد) ورځپاڼې د ۴۰-۴۱ او ۴۲ ځنې اړتیا وړ ګڼې.

۳- د اصلاح ورځپاڼې د ۳۵-۴۳ کلونو ګڼې.

۵- د ننګرهار ورځپاڼې د ۴۳ او ۴۴ کلونو د حمل او ثور د میاشتو ګڼې.

۶- د (پکتیا وړانګه) ورځپاڼې د ۴۲ کال ګڼې.

۷- د (پلوشه) مجلې د ۵۲-۵۷ کلونو ګڼې.

۸- د زېرې جریده د ۳۵ کال ګڼې او ځینې نورې اړتیا وړ ګڼې.

۹- د مېرمن مجلې ځینې اړتیا وړ ګڼې.

۱۰- د (پوهنتون کابل) اوونیزې د ۱۳۲۶ کال ځینې اړتیا وړ ګڼې.

۱۱- د کابل پوهنتون خبرونه د ۱۳۳۸-۱۳۴۱ کال ګڼې.

۱۲- د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۴۱ کال ګڼې.

۱۳- د کهول مجلې ځینې اړتیا وړ ګڼې.

۱۴- درفش جوانان اوونیزې ځینې اړتیا وړ ګڼې.
۱۵- د حقیقت سرباز جریدې ځینې اړتیا وړ ګڼې.
۱۶- د ((ننداره)) مجلې ځینې اړتیا وړ ګڼې.

ما په خپله دغه څېړنیزه لیکنه کې له خپل واک و وس سره سم هڅه وکړه، چې د استاد زیار پر اند وژوند او فرهنګي شخصیت، د لاسته راغلو اخځونو او توکونو له مخې رڼا واچوم، خو بیا هم هاغسې چې ما غوښتل او ښایي نور یې هم وغواړي، ونه شو کړای او ډېر څه نا سپړلي او ناجوت پاتې شول. له دې کبله مې غوره وګڼله، په خپله له استاد زیار سره هم یو لړ خبرې اترې او مرکې وکړم، چې ګوندې له دغې لارې زما د څېړنې پاتې تشې او نیمګړتیاوې څه ناڅه بشپړوالی او کره والی ومومي. دا هم زما پوښتنې او د ده غبرګونې:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما څو ځایه ستا د ژوند لیکونو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شویو کتابونو پر دوتنو ((پښتیو)) او ژوندون مجلې د ۱۳۶۷ل کال په ۴ ګڼه کې خپاره شوي دي، ستا د خپلواکو څېړنیزو، ژباړیزو او زېږندویزو ((تخلیقي)) اثارو شمېر ۱۳۰ او د لیکنو ((مقالو)) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوی دی، خو زما د لږو ډېرو پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېری کوي، مګر ستا د بېلابېلو لیکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د کلکسیونو د نشتوالي او نیمګړتیا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرګون څه دی؟

ځواب: څنګه چې زما د بېلابېلو لیکنو(مقالو) شمېر هم زیاتره په ژورنالستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې له ۱۳۳۸ څخه مې تر ۱۳۴۵ پورې د هېواد ورځپاڼې د خبریال په توګه زښتې ډېرې لیکنې خپرې شوې، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسینونو نشتوالی او نیمګړوالی یې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسینونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د منني سرخوځاوه، ځکه ښه مې په یاد دي چې د ۱۳۳۸ کال له ژمي بیا د ۱۳۴۱ کال تر پایه د هېواد ورځپاڼې یوه ګڼه هم بې زما له لیکنې خپره شوې نه ده. ان داسې وخت راغلی چې په بېلابېلو پورنومو (لکه مزینه وال، اخترخېل...) مې په کې تر درو لیکنو هم خپرې شوې دي: یو راپورتاژ، یوه مرکه او یا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه یو ښاري خبر خو به مې بې نومه هم په کې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوې وي، نو یوازې مې په نوموړو درو کلونو کې د ژورنالیستیکو لیکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسرباري شوې دي او دغه راز ژورنالستیک فعالیت مې لږ و ډېر تر دې دمه رارسېږي.

زه دا باټې نه وهم چې ګوندې زما ټولې ۱۱۰۰ لیکنې دې یو مخیزه علمي او څېړنیزې وي، دغه راز په پورتني شمېر کې زما

ځینو هغو لیکنو هم غبرګون (دوبلکیت) موندلی چې په علمي سیمینارونو او غونډو کې مې اورولي او بیا وروسته په اړوندو غونډونو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او یا لکه ژبنۍ هغه چې یوه زیاته برخه یې په (لیکلار) او (ویې پوهنه) کې راغلې ده.

نور واړه واړه مطلبونه لکه سریزې، یادښتونه، کتنې، ارزونې یا تقریظونه هم په پورتني شمېر کې راځي چې پر ځینو علمي تیزسونو، څېړنیزو اثارو، پوهنتوني لوستلیکیو (درسي کتابونو) او یا شعري او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم باید ووایم چې زما د لیکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې لیکنې مې همداسې رواني دي.

هوګوره، زما ادبي زېږندویې (تخلیقات) تر نوموړي شمېر د باندې دي چې تا هم ورته ځانته جلا څپرکی ورکړ ی دی.

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ریکارډ)) خبره ښایي پر ځینو کسانو دومره ښه ونه لګي، په دغه باب مو څه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېږه نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبیبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د یوه افغاني لیکوال او پوهاند په توګه په ټول افغاني فرهنګي تاریخ کې نه یوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه یو ملي ریکارډ ټینګ کړی و، بلکې په ځینو علمي څانګو، لکه تاریخ لیکنه او متن پوهنه کې یې څرنګوالی (کیفیت) هم په برخه و. خو تر ده وروسته په ټوله پازوالی (مسوولیت)، په نورو مړو او ژوندیو

لیکوالو او څېړنوالو کې په څه دپاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالو سره ځان د ((ملي ریکارډ)) څښتن بولم، که څوک یې نه مني، ((دا ګز او دا میدان))، ((که شپه تیاره ده، منې په شمار دي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ ټوکه هغه ډګر څېړنې (فیلډ ریسرچونه) هم راځي چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ ګړدودونو مې ترسره کړې دي او د چا خبره یوازې څېړنیزه او دیتایي بڼه لري، همداسې مې ځرمه (ضمیمي) فولکوریکي څېړنې هم درواخله! خو بیا هم دا په زغرده ویلای شم چې ما د دغو اومو توکونو د علمي اوډون په لومړنې پړاو کې هم هغه مهال کارنده برخه اخیستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړیزې استوګنې په ترخ کې مې له خپل استاد پروفیسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کیفر سره پرځای کړې ده او هر ټوک به یې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راووځي(د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې په خپل ځای کې ځرګندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنیو لیکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنیو دیتاوو څخه تل ګټه اخیستې او زما د ژبنیو او فولکوریکو څېړنو یوه غوره سرچینه بلل کېږي.

که ځینې راسره رخه لري او د ((ملي ریکارډ)) خبره پرې بده لګي، نه یې ته خوله ترلای شې او نه زه. دغه رخه یوازې له دې سرچینه نه اخلي چې ګوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور

ورکوي، بلکې له هغه نابانديوالي تومنه اخلي چې دوی يې زما لـه خـوا د ((پښتـو ليکنـي معيـار)) او ((ازاد شـعر)) لـه راپيـل کـړي غورځنګ او بيا نـه ايليدونکې انتقادي لوښې سره يې لـري. لـه اروانباد استاد حبيبي سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: لـه ډېرو ښاغلو مې اوريدلي دي، چې تـه د ځانګړي سياسي او فرهنګي تګلارې لـه کبلـه تـل ((چپـی)) پـاتې شوی يې او همدا ناړامه او نـه ايليدونکی چپي دريځ دې د لوړو دولتي څوکيو لپاره خنډ ګرځېدلی دی، ايا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زياته کړم، کله چې پـه ناڅاپي توګه يوې لوړې څوکۍ تـه رسېدلی هم يم، د همدغـه دريځ لـه کبلـه تـرې نـه يوازې بېرته ژر لرې شوی يم، بلکې جزا مې هم ليدلې ده، يا زندان ته تللی يم او يا بهر ته. د خپلې ګروهې او دريځ، يا پـه بلـه وينا لـه ټاکلو ژوند آرونو (پرنسيپونو) د څوکۍ، بلکې د ژوند پـروا مـې هم ساتلې نه ده. زه به هېڅکله داسې شرايطو تـه سر کښـته نـه کړم چې زما د ځانګړې سياسي او فرهنګي تګلارې او ټاکلي دريځ پـه بيه پرېوځي. ښايي ډېر فرهنګيالان لرو ډېر دغه راز نه ايلېدونکی دريځ ولري، مګر ما په کړن کې زباته کړې ده او چاتـه مـې شک او خرخشـه پـرې اينبـي نـه دي. لـه بلې خوا پـه ټولـه مانـا د ټولنې او ژونـد د ربنـتيني څېـرې پـه ځلونـه کـې زمـا ناړامـه او بـې پـروا

((زړورتيا او رښتينتيا)) بس دي چې د وخت واکمنان رابانـدې کومه پوړۍ او څوکۍ ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنګه چې تا ويلي دي ((ليکوالي زما د ژوند يو نه جلاکېدونکی ټوک دی)) همدا اوس زما د منګ په انډول ستا روغتيايي حالت ښه برېښي، ايا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پايه پورې پر ځان ومنئ!؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هيله لري، په پوره روغتيا سره يو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نيمګړې هيلې او ارمانونه د برې تر بريده ورسوي، مګر له ما سره د روغتيا او ژوند اوږدتيا هيله د همدې لپاره ملګرې ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ ساه پورې لږ تر لږه نوموړی شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بيا يې د جهاني فرهنګ تاريخ ته وسپارم.

هو ګوره، له دې سره به زما ټوله کازمني (ازمندي) خوږبتيا ونه مومي او غواړم د دغه اوډوني (تدويني) کار تر څنګه په درو ګونو (څېړنيزو، ژباړيزو او زيږندويزو) ډګرونو کې هم خپل نه ستړې کېدونکي کار و زيار پرمخ يوسم. په ځانګړې ډول په ناپيلې (منثورې) زېږندويزې برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او يادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستې سره ورته د لنډ، منځنې او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتاينه وبښم، هغه هم په دې آړ (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو ليکنې معيار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنګ يو غوڅ بشپړتيايي

پړاو ته رسولی وي، د اګاهانه او نا اګاهانه ((مخالفینو)) غوږونه دې کاڼه وي.

۵- پوښتنه: ځینې کسان وایي: ((استاد زیار په خپله علمي- ادبي او همدارنګه سیاسي تګلاره کې له ښندې (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وایې؟

ځواب: په یوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنیز او فرهنګي بدلون او غورځنګ هرومرو له ناباندې سره مخامخېږي او ذهنیتونه راپاروي که به څه هم د دغې ناباندې او پارونې آر لاملونه (اصلي عوامل) ساده او نالوستې پرګنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي ګټو په پار د دغو پرګنو له ساده ګۍ او نالوستۍ ناوړه ګټه اخلي. د ساري په توګه د ثور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز شاتګ پالو او ځانساتو ((روښاندانو)) څخه سرچینه اخلي او فرهنګي بدلون یا اوښتون خو چې د ټولنیز اوښتون یو نه جلاکېدونکی ټوک بلل کېږي، بیا په ځانګړي او سیده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډو ځنډ سره مخامخېږي. له کلو راهیسې چې ما د ((پښتو لیکني معیار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته راګومارلې دي، د وخت د پښتو ټولنې ټیکه والو راپسې د مخالفت بیرغ راپورته کړی او هماغومره پلویان یې د ځان ملګري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملګري کړي دي. نو دا څرګنده وه، چې هغوی دغه غورځنګ د

خپلې ټيکې لپاره خطر انګېره او څه يې چې له لاسه کېدل، ډډه يې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاګند بس و، چې د ((ژبني معيار)) جاج له ((ژبني تصفيې (پيوريزم))) سره په سپسته يې توګه ګډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اګاهانه يا نااګاهانه زما او زما د لارويو پر ضد راوپاروي. (ددغې ربړې په باب زما اړوندي ليکنې او کتابونه هم په پام کې ونيسئ، همداسې د نوي او ازاد پښتو شعر هاندو هڅې هم درواخله چې په را وروستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته يې ګورې چې تر پايه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملګرتيا کوي او يوازې څو زوړ خوښي مې مخې ته درېږي. د پښتو ټولنې د وخت ټيکه وال چې له لږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په ميراث پاتې دي، سره له دې چې له شعر او شاعرۍ سره دومره سرو کار هم نه لري، خو بيا هم له دغو زوړ خوښيو سره خپل پخواني ګرومونه (کمپلکسونه) ګډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وايي، نور به راته څه ووايي. په سياسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بيا هم تر بل هر چا زيات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی ببلابېلې سياسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ما سره او خپله د ((اپولوتيستانو)) په توګه د خير پر غونډۍ کېني. پاچاخان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سياسي غورځنګ

کې د «عدم تشدد» لار نیولې وه، بیا هم ګوډاګیانو ورته همدغه ټکی پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه یم چې نږدې شل کاله «د افغانستان د خلکو دیموکراتیک ګوند» غړی پاتې شوی یم او د دوران سازې ایډیولوژۍ یو سخت پلوی، مګر کله چې دغه ګوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې یې په بېلاریو پیل وکړ او زه یې هم په زندان وسپارلم. تر شل میاشتني زندیو او زندانونو وروسته چې د ګوند شړل شوې څانګه «پرچم» ډګر ته راغله او له «خلق» څانګې سره یې په سمه سمیا (فیفټي- فیفټي) کې درېیم ځلې نیم بند یووالی وکړ، زما پر سترګو هم یو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخیسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې یوه نیمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچمیانو د «امینیانو- تره کیانو» ضد سیاست د ټولو پښتنو پر وړاندې راواخیست او د انتهي پشتونیزم او پرو تاجکیزم بازار یې تود کړ. ما ولیدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، «نه اشه ښه ده نه ګله، دوی دې وخوري یو تر بله» او په برلین کې مې د استادۍ په پلمه خپله استوګه غوره وګڼله. پر ۱۳۷۵ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجیب د ګوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بیا هم په ګوند کې خپل غړیتوب وساته، خو کومه ورته څپه چې د مخه راپیل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسته د شتو ټولونې سیالي د بډو او

چور، غلا او خيانت، جاسوسي، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان په خپله د مشرتابه د غړيو له خوا شورو زور وموند ، نور راته په ګوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمونو کې شريکېدل وبرېښېدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مګر د ((ايډيولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوی به مې د ژوند ترپايه کومه وټه ونه مومي.

له دې کبله بې سياسته ژوند ، په ژوند کې نه شمېرم او هنر و ادب هم د ژوند د يوه ټوک په توګه په سياست پورې تړلی بولم.

۲- پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی چې ستا ليکلار ډېره ګرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ايا دا انتقاد تر کوم ځايه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وويل، ما په خپله د ((يوې، يوازينۍ، نګه، بشپړه، کره ليکنۍ پښتو)) يا په لنډ ډول ((معياري پښتو)) غورځنګ راپيل کړی دی، نو بايد زما ليکلار د همدا سې پښتو يوه ځرګندويه بېلګه وي او جوته ده چې زما ليکنۍ پښتو د نورو غوندې يوه لنډه تنګه سيمه ييزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سيمو، تاريخي متنونو او نويو رغاونو استازي کوي او يوازې په سلو کې پنځه ويشت پورويپونه (دخيل لغات) را اخلي. ځکه د نورو سترو نړيوالو ژبو غوندې د معياري پښتو ليکلار هم بايد پر جوړښتي (ګرامري) يووالي او لغوي رنګارنګوالي ولاړه وي. دا هم بايد ووايم چې ددغه انتقاد آره

چېرې ده ((که ملحد يم د ښنه يم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سربېره فکري او بديعي پېچلتيا هم کېدی شي، د انتقاد لپاره پلمه شي خو دا پلمه هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له ګزارش سره همدا توپير لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځينې پسي شا او ځينې لا مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زمونږ ادب ته زيان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنګه مې چې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرګون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عيني پلوه هېڅ رښتينی پرمختللی غورځنګ بې ګټې نه وي او جوته ده چې هر راز ناباندي يې بې ځايه او بې ګټې وي. دلته له دې پرته چې دغه متل رايادکړم، بل ورځ ځواب ورته نه ګورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غپېږي.)) هيله ده چې زما دغه غبرګون ته په خپله ((افراط)) ونه بولې.

۸- پوښتنه: ستا په نظر د يوه ليکوال هغه هم ستا غوندې د يوه ستر ليکوال لپاره په سياست کې سيده ګډون ښه برېښي او که څه ډول؟

ځواب: که يو ليکوال او بيا اديب غواړي، پرګنو ته لار پيدا کړي او ټولنيز ګرانښت او منښت يې په برخه شي، بايد د خپلې ټولنې په پرمختللې مبارزه کې کارنده ګډون ولري او لا هڅه يې تل دا وي چې په مخکښانو کې يې ځای ونيسي. ((ادب د ادب

لپاره» نن سبا هېڅ ارزښت نه لري او «ادب د ژوند لپاره» په خپله سیاست دی. دا خبره چې ځینې لیکوال وایي «له سیاست سره کار نه لرو یا مو سیاست نه خوښېږي» په خپله یوه سیاسي خبره ده. داسې کسان هم له سیاسي ګروهې ځان پاکولای نه شي، هرومرو یوه سیاسي لار او تګلار لري او په کړن کې لیدل شوي دي، چې تل د پرمختللي سیاست او مبارزې په مخالف سنګر کې ټیکاو لري او د دې لپاره چې د خپل ارتجاعي سیاسي دریځ د پټولو هڅه یې کړې وي، سیاست او ادب سره نه پخلاکېدونکی بولي او له دې انګروزې سره سوچ کوي، نور به وغولوي،له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی یا داستان، ننداریک دی، که فلملیک، هرومرو یو سیاسي، یا په بله وینا یو ټولنیز ارمان او پیغام لري، خو که دغه ارمان او پیغام یو خوا له له هنري ارمان سره اخښلی را اخښلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختګ او پرمختیایي بهیر سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولې له پلوه له یوه ښکلا ییز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره یې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتینولي نغښتې وي، هغه زېږندې به په رښتیا سره منښت او ګرانښت ولري او له دې سره به یې زېږندوی هم له دغه ویاړ څخه برخمن وي.

د نرۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنګيالي وي. دلته د سيده او ناسيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه ګوندي غړيتوب وي، نو ((شنې په غلا نه چيچل کېږي))، د يوه تش ((اپولوتيست)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريځ ليد توګې او نرۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختګ ورشو ډېره لنډه تنګه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر ليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندې يې منډه تر مړوې پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځينې کسان وايي چې ((د استاد زيار د پښتو پالنې روحيه د ده له سياسي تګلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې له کوم ناپښتو مليت يا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنګي پرمختګ په ګټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تګلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لګوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا ګونديانو او ناګونديانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور يا اکثريت په سترګه نه ګوري، کاشکې دوی له ما سره، نه يوازې د مارکسيستي- لينيستي آرونو (اصولو) له مخې، بللکې لږ تر لږه د ټولمنليو نړيوالو آرونو

پر بنسټ استدلال کولای، هسې بې آرو بې دليله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنګه چې څرګنده ده، ته د نورو ټولو مخينه والو او ازمېښتکارو ليکوالو په انډول له ځوانو شاعرانو او ليکوالو سره زيات نږدېوالی او لوربينه لرې او له همدې کبله در نه ډېر ګڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (نوي- زوړ) د مبارزې سختې شېبې ليدلې او تر اوسه يې لا ګورم، له دې کبله زه نه غواړم زوړ خوښی پاتې شم او د ((زوړ)) د خوشالونې په بيه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زړو)) څخه ستر لوست اخيستی، چې تل يې پر خپلو ((زړو)) ټينګار کړی او د نوي پېښت د نوښتونو پر ضد درېدلي، يا په بله وينا د نوي او ځوان استعداد په غوړېدا کې خپله نيستي ويني. دا سې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان يې ورته بايد وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پايلې ته رسېدلی يم چې نه يوازې ځوانانو ته په کمه سترګه ونه ګورم، بلکې د استعداد د غوړېدا او هڅونې مرسته يې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زړو)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زياته ده، ليکنې ورسموم او سمه لارښوونه يې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې ګران يم، لکه څومره چې دوی پر ما ګران دي. زه که هرڅومره زوړ شم، فکرو خيال، هيله او ارمان به

مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرګه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند وهڅه د همدې لوښې ښکارندوی دي. زه ددې څه پروا نه ساتم چې زوړ خوښې زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د ګور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې ګټې اندونه او ازمېښتونه هم یوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویړه راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنګیالانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنګه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر پر اوس وخت څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره بو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړیو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وویلای شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه ، بلکې د فرانسیانو لیاره خوښوم، لکه چې وایي: ((المانیان ددې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان ددې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنګه چې برېښي، ستا روغتیایي حالت ډېر ښه دی او لا تراوسه ځوان ښکارې او د همدغې روغتیا په برکت دې په **۳۵-۳۶** کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همدا سې روغ پاتې شې او یو اوږد ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي، چې په لیکوالۍ کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شې؟

ځواب: لکه چې وايي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنګي بري او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنګ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیايي اوږده ژوند پلوی یم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تر ډېرو همزولو ځوان پاتې یم. زه د بې خرته دماغي کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوسایيز پروګرام او بیا سم او ارام خوب او ورڼده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د ځرخي زندان یو کلن بند راته بېرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او اندېښنو زغم مې د

رواني تلقين له لارې تل لوړ ساتلی او د ((خوږو)) په پرتله ((ترخه)) ژر ژر هېروم. زما زيات شعرونه له همدغه تلقين څخه رنګ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپايه رنځ او کړاو، درد او ځړيکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په ناز لوی شي په زيار زړېږي))

زه پــه زيــار لـوی شوم، په ناز زړېږم

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايي، د لوړ استعداد او ذکاوت خاوندان، يا په بله وينا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زياتره نارمل نه وي، يا په ډاګه ووايم له نبوغ سره يو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لرې، ايا لومړی ستا دا دومره فرهنګي او علمي برياوې د همدا سې لوړ استعداد يا ((نبوغ)) ښکارندويي نه کوي او دويم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځينې ناراميۍ او نه سازښتونه يو ډول (لېونتوب) نه ګڼل کېږي او باور لرې چې ته هېڅ راز جسمي او رواني يا دماغي ناروغي نه لرې؟

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت يا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچ و مېچ يا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې ووړلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت يا نبوغ تر بريده ورسي. زه د نژدې دېرش کلنو رسمي او نا رسمي زده کړو په

اوږدو کې هماغه مهال د لوړې درجې یا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی یم چې زیاته خواري او زیار مې ګاللی دی، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېړۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره ګې بایللې چې لا بېخي په منځنۍ او ټیټه درجه کامیاب شوی یم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی یم (د پوهاند سید بهاوالدین مجروح د شننې له مخې) او له همدې کبله چې له هرخومره ګرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې سره مخامخ شوی یم، د پوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توګه حل کړم او هرو مرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلې ژوند زېږنده ده. یوه نیمه روغتیایي ستونزه به هرومرو ولرم چې یا خو به مور زېږې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپېښه شوې وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدویت سره ملګري وو. زه له څو کلو راهیسې پوه شوی یم چې ښې غوږ او کینه سترګه مې کمزوري دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېدم چې دا دومره عمر او بیا د زده کړو په بهیر کې هرومرو زیانمن شوی یم او ډېر څه مې چې باید لاسته راوړي وای او ژر مې لاسته راوړي وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پیاوړې نه ده او د

ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې یو څه کږوالی هم تل زما د ناپامۍ او نه ځیرتیا سبب شوی دی. زما نه ژبورتیا هم ښايي د پاسنیو طبیعي او کسبي روغتیايي نیمګړتیاوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په ګړنیو ازموینو کې تل پوره نومرې نه دي اخیستې او په لیکنیو (تحریري) هغو کې مې بیا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تر وینا په لیکنه کې ځان ډېر پیاوړی ننګیرم که دا خبره سمه وي چې د هر چا د استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرګ ویاړ زه هم ولرم. خو رښتیا رښتیا دا ده چې زه ټول فرهنګي او علمي بري او بریاوې د خپل لوړ استعداد زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تویونو ییبره بولم، زه دلته د نومیالي مخترع اډیسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب یې د یوې پوښتنې په ځواب کې کړې وه:

«نبوغ په سلو کې ۹۹ په خولې توینه اړه لري او یوازې یو په الهام».

ځانپېژندنې

(Autobiography)

د ځانپېژندنو ثبت د لیکوال د ځاني، ټولنیز، سیاسي او فرهنګي ژوندانه په څېړنه او سپړنه کې ډېر رول لري، په تېره بیا دا چې دا پېژندنې په خپله د لیکوال په قلم ثبت شوي وي. دا لیکنه یا ځانپېژندنې، چې دلته یې لولئ، پوهاند استاد زیار په خپل قلم لیکلي، نو ځکه دده د ژوند په تشریح کې ډېره مرسته کوي.

کله چې سړی د همېشه بهار ننګرهار له منځي جلال اباد څخه مخ پر سویل یو دېرش څلوېښت کیلومتره د مزینې په ښکلې او سمسوره دره کې پورته ولاړ شي او د سپین غر شنې لمنې ته ورنژدې کېږي، په هر نیم کیلومتري واټن کې یوې لویې ویالې ته رسي چې لوی لوی کلي او لوړې برجورې کلاوې، شنې کروندې، بڼې دېرې او ښېرازې باغچې ورباندې لکه د مرغلرو لړ پرله پسې پرتې دي. دغه ویالې له پسرلي نیولې، د اوړي تر وروستیو شپو

ورځو لـه مست ځپانـد ((مزينـې)) رود څخه د لويـو لويـو دوديـزو بندونو له لارې اوبه را اخلي او ډکې بهېږي او بيا وروستـه يې د چينو او کارېزونو نرۍ نرۍ اوبه ځای نيسي؛ لـه همدې کبلـه يې د لرنيـو (وروستي ورځو) برخو منګنـي کښـتونه د برنيـو (سـر ورځو) هغـو هـومره ګڼ سمسـور او ښـېرازه نـه وي- مزينـې رود لـه خپلـې ښـکلې او اوږدې درې سره د سـپين غـر لـه هغـو سـويلي سـر درو څخه سرچينه اخلي، چې د شينوارو او خوګيـاڼو تـرمنځ ټېرنـي او اداري بريد جوړوي او شمالي هغه يې د کورمې سيند سرچينه؛ د مزينې رود پر نويو اوبو (باريکاب) باندې پر کابل سـيند پـای تـه رسي.

دغـه رود لـه کـوټ او چپرهـار هغـو سره د ((روداتـو ولسـوالۍ)) رغـوي چې لـومړی تـرې پـه ((تـور راغـه)) او دويـم تـرې پـه ((سـپين راغه)) جلا کېږي.

د همداسې يوې ويالې له سر ورخ څخه پر شمال د ((اخون کلی)) د کلاوو لړۍ رانښلي چې څلورمه يې د ملک ميرسيد کلا نومېږي او ځينې يې د ملا رحمت الله کلا هم بولي، ځکه د دواړو مخورو ترمنځ سمه پر دوو برخو وېشل شوې او دواړه يو برابر اړوندان او ګاونډيان لري. دغه کلا تر ټولو هملړو کلاوو ډېره لوړه او برجوره ده او مخه يې د تلبهاندې ويالې لـه کبلـه تـل پـه شـنو کرونـدو، بڼو دېرو او بڼکيو ښکلې او ښېرازه برېښي. د مزينـې رود مـنځ لار چې اوس سړک شوی دی، د دغې کلا له سويلي اړخه تېرېږي.

زما مـور و پـلار تـر یـوه لانجمـن واده دولـس- دیـارلس کالـه وروسته له یو زوی لور سره لـه پاسني حصارک، میدانک او بیا روغـانیو څخـه دغـې کلا تـه رالېږدېدلي وو او د ملک میرسید د ګاونډي په توګه یې په یو خونیز کور کې استوګنه غـوره کړې وه، چي له څارویو سره په کې یوځای اوسېدو. زه د خپلې مـور د وینا له مخې په همدغه کورګي کې د ۱۳۱۵ل کال پر دویمـه یا درېیمـه میاشت زېږېدلی یم، چې د صفرې له میاشتې او د مندتو (زردالـو) له موسم سره یې سمون درلود؛ دا ځکه چې دغـه تازه راوتې مېوه یـې رابانـدې وېشـلې وه دا هغـه شـپې ورځـې وې چـې زمـا د دوو خویندو ترمنځ یـوازینی اووه- اتـه کلن ورور د کوي د نـاروغۍ لـه کبلـه لـه نړۍ څخـه تـازه سترګې پټې کړې وې. لـه دې لاملـه زمـا زېږېـدنې دغـې کـوچنۍ کـورنۍ تـه نـوې رڼـا وبښـله او لـه ټـولې ببوزلۍ سره سره یې د ناز او هوسایۍ په غېږ کې رالوییـدلم او پـه مینـه مینـه یـې پـاللم او روزلـم. پـلار بـه مـې پـه هـر اختـر کـې پـه ښایسـته کـالیو پټـولم او پـه کـال کـې بـه یـې د سیالۍ پـه توګـه د ولسوالۍ بازار (شیرشاهي) ته پر شـا لېږدولم او یـوه ښکلې چرمـه یـې ټټـرۍ (سـدرۍ) بـه یـې راتـه پـر درزي بانـدې ګنډلـه. د پـلار د ځوانۍ د ځواکمنو متو او نه ستومانېدونکي کـارو زیـار پـه برکت مو یو شډل، مګر څه ناڅه هوسا او بسیا ژوند درلود. له کرګرۍ او جولاګرۍ سره یې د غوا خوسي او مېږې وزې ساتنه پالنه هم کوله.

له همدې کبله مو د شودو، شړومبو کوچو او غوړیو کمی نه و او هېڅ ژمی مو بې لاندي نه تېراوه.

له فرهنګي پلوه میرسید کلا تر نورو کلاوو پوره دمخه وه، هسې خو ټول اخون کلي، لکه څنګه یې چې له نامه ښکاره وه، یو دیني- فرهنګي کلی و او د سیمې د یوه مخور او ستر ځمکوال اخون په نامه نومول شوی و چې شاهي دربار ته یې هم لار درلوده او امیر حبیب الله خان ورته د ورځې تر اوو وژنو (قتلونو) فرمان ورکړی و. خو کله چې وربانديې د اوبخرې (حقابې) د بلوسنې له کبله یو سر تېر بزګر غلیلاک راوړ او له غټو زامنو سره یې یوځای بلې نړۍ ته ولېږه او ساتندوی امیر یې هم همههال د خپلو چړچو بلهاري شو، نو یوې نوې را لېږدېدلې فرهنګي ((قاضي امین جان)) کورنۍ یې ځای ونیو. دغې کورنۍ هم نژدې شل کاله پر اسکیرلي ولس باندې د یوه ځبېښاکګر په توګه خپله واکمني وچلوله، تر څو یې د جاسوسۍ په تور له چوچو پوچو سره د کابل دهمزنګ ځای شو او ترې راپاتې سمسور باغ او دېره یې د یوه لومړني ښوونځي د پرانیستنې لپاره په زړه پورې انګېزه شوه چې د مزینې حصارک ښوونځي په نامه یې د تېر فرهنګي برم یوازینی پاتوړی او ځای ناستی وګرځېد.

زموږ کوچنۍ کورنۍ د نورو دوه درو ګاونډیو کورنیو غوندې د کلا د دواړو ځمکوالو دیني فرهنګي کورنیو له اغېز سره سره زما نورو خویندو ورونو له لیک لوست سره کومه لېوالتیا نه

درلوده. خو کله چې زه تر شپږ کلنۍ واوښتم او د کال مخکې جوړ شوي ښوونځي پلټونکي راپسې راغلل، نو پلار مې له ټولو هلو ځلو سره ونه شو کړای، ما ترې د کلا د یوازیني ښوونځي منګي هلک په توګه وژغوري. له دې سره یوه اندېښنه دا وه چې زه نه چېرې د یوه نارامه هلک په توګه کوم سرکاري کتاب څیرې کړم او ده ته خطره پېښه شي. یوه همداسې ورته اندېښنه ورته بله هغه مهال پیدا شوه چې ما ترې د سرښوونکي په سپارښتنه د یوې بغدادۍ سیپارې د رانیونې غوښتنه وکړه. دا یې بیا داسې انګېرله، ګوندې چې هغه راڅخه څیرې یا تر پښو لاندې شي، غاړه به یې راسره بنده شي، خو مور مې دغه کار یو ستر ثواب ګاڼه، سیپاره یې راته پیدا کړه. د هغې له پای ته رسولو سره یې راته (عم) سپیاره او بیا یې په هغې پسې قران شریف هم د ملا او ملک له کورنیو څخه راته په سوال وغوښتل او د هماغو کورنیو له ښځمنو سره مې لوستل. پلار مې له دغه کار څخه متې هماغه مهال خبر شو چې زما تربور استاد ترې د مبارکۍ ویلو په ترڅ کې د پګړۍ غوښتنه وکړه، بیا یې نو په هسکه غاړه هغه ته پګړۍ ورکړه او زه یې ونازولم. مګر تر څو چې ژوندی و، د ښوونځي د یوې سلیټ تختې اخیستنه یې را باندې ونه لوروله. دریم ټولګي ته نوی بریالی شوی وم چې د پلار سیوری مې له سره پرېوت او ما ددې لپاره چې متې راته مور سلیټ تخته واخیسته، مړینې یې دومره اندېښمن نه کړم. له دې ناخبره چې یوازینی رزمنه وال (نفقه

رسان) مو له لاسه ورکړ او د مشروټې نرينه غړي په توګه د درو نورو غړو (مور او دوو کشرانو ورونو) کالخوايي همدا زما تر غاړې شوه. زه اړوم چې په هماغه نه کلنۍ کې تر ژرندې او لو و لور پورې ټولې بهرنۍ چارې پرمخ يوسم. له پلاره راته دومره پانګه پاتې وه چې متې مو پرې يوه وزه واخيسته، نور نو د خدای اسرې ته کېناستو. له بده مرغه هماغه ژمی له سختو واورو سره ملګری و او بل کال ته ورپسې پر ټوله سيمه د يوې بېسارې وچکالۍ او قحطۍ ناتار راخپور شو. ځواني جانې کونډې مور مې نوره اړووته چې د کور ځلور د ېوالي پرېږدي، تور ټيکری پر سر کړي او له مونږ درو سرو زامنو سره په کوچياني ژوند پيل وکړي؛ دواړې مشرې خويندې مو خو لا د پلار پر ژوند په خپل بخت پسې تللې وې. مور به مې د لو و لور او مزدورۍ لپاره کشروټې درې کلن ورور په غېږ کې ونيو او مونږ دوه لږ شان غوټکي (نه کلن او شپږ کلن) ورونه به يې له لاسه ونيوو او د کامې، جلال اباد او نورو لريو نژديو سيمو په تکل به مو خپل ((عاريتي)) کورو کلی پرېښوول. يا به مو د غنمو وږي ټولول، يا کودي، يا به مو د جوارو وږي سپينول، يا به مو پومبه اوڼله او يا خو به مو له چا سره په يوه خېټه مزدوري کوله.

ما له دغو ټولو خواريو مزدوريو او لولنګريو سره سره بيا هم د زده کړې لړۍ نه پرېښووه او له ځلورم ټولګې څخه مې تر شپږمه څه پر مزينه او څه پر کامه د يوه او بل په مزدورۍ پرمخ بوتله. دغه

مهال ۱۳۲۸مو له میرسید کلا څخه خپل پلرني کلي حصارک ته کډه وکړه. هلته مو د خپل پخواني ځای ځایګي او پولې پټې څه نښه نښانه او قباله پاتې نه وه او تر کلونو کلونو ګاونډیتوب وروسته مو متې په خپلو مټو ځانته کلاګۍ جوړه کړه او جریب نیم ځمکه مو ورسره هم وپېرله. د ښوونځیوالې زده کړې ترڅنګه مې هر سهار او مازیګر دیني هغه هم پرې نه ښووه او تر شپږم ټولګي وروسته راته د همدې مزدکي زده کړې کېدون راترلاسه شو او د چړې په توګه مې پوره څلور کاله د ننګرهار په بېلابېلو لریو نژدیو سیمو کې عربي او پارسي زده کړې پرمخ یووړې، ترڅو راباندې د کوم زړه سواند فرهنګیالي زړه وسوه او په جلال اباد کې یې تر ازموینې وروسته د ۱۳۳۲ تعلیمي کال لپاره د کابل لیلیه ښوونځي ((دارالمعلمین)) ته راواستولم. دا زما په ژوند کې لومړی اوړون ټکی و چې هم یې له بېوزلۍ او لولنګرۍ وژغورلم او هم یې له ناپوهۍ او بې لیک لوستۍ.

کابل د هېواد د یوازینۍ غورې فرهنګي منځۍ په توګه زما د هر اړخیزې روحي او ذهني ودې او غړېدا لپاره لیاره اواره کړه او زما پرمخ یې د پراخو علمي- فرهنګي پرمختیاوو روښانه څنډونه او لرلیدونه پرانیستل. په ابن سینا ښوونځي او دارالمعلمین کې زما شپږ کلنې زده کړې له ډېرو بریو او بریاوو سره ملګرې وې. له اتم ټولګي څخه مې د شاعرۍ او لیکوالۍ وړتیا غځونې وکړې او زه یې دېته وهڅولم چې په ټولو پوهنتوني څانګو کې له چانس

درلودنې سره سره ژبې او ادب ته مخه وکړم او همدا مې تر پايه د ژوند يو نه بېلېدونکى ټوک وګرځي. له دې سره سره مې له لسم ټولګي څخه تر دولسمه د ژمنۍ رخصتۍ له خوا د هلمند ناوې په پروژه کې له امريکايانو سره لومړى کال د ډيزاينر او پر دويم کال د افيس انجنير په توګه کار کاوه چې پر جيب خرڅ سربېره مې خپله انګليسي زده کړه هم پراخواله د تعليمي کال په اوږدو کې مې هر ګوره ادبي او ژورناليستي لړۍ هم پرمخ وړه او د باسکټبال د ټيم د غړي او مشر په توګه مې وزګار وخت هم هسې وزګار نه تېراوه. پر ورځپاڼو، مهالنيو او اوونيزو سربېره مې سر له دولسم ټولګي ۱۳۳۷ څخه له راډيو افغانستان سره د همکارۍ لړۍ هم رانښلولې وه او په پوهنتوني دوره کې مې پرې د څو ورځپاڼو او مجلو پرله پسې خبريالي هم ور زياته شوه.

پر ۱۳۴۱ل کال له پوهنځي څخه له وتلو سره سم له سموني په علمي کدر کې ونيول شوم او د ژبپوهنې د نوې پرانيستل شوې څانګې (موسسې) په چوکاټ کې راته ((د افغانستان د ژبپوهنې اتلس)) لپاره د ژبنيو څېړنو کار را تر غاړې شو چې پر ۱۹۲۰م کال په ويانا کې د يونسکو د ختيځپوهنې د څليرويشتمې کانګرې له خوا يې سپارښت شوى و او د اروپايي ژبپوهانو په علمي تخنيکي او مالي مرسته د يوې اوږد مهالې پروژې په توګه پرمخ وړل کېده. ما نژدې پنځه کاله د هېواد په غرو رغو او کليو باندو کې د هېواد د څوارلسو ژبو څه دپاسه سل ګړدوده د جلا

جلا اثارو په ښه وځېړل او وکښل. دغه ډګر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) چې د هېواد او سيمې په کچه يې مخينه نه درلوده، زما د راټلونکو لورو څانګيزو زده کړو په بريالۍ پرمخوړنه او علمي فرهنګي بشپړتيا کې يو بېساری غوره نقش ولوباوه.

ما په دغه ترڅ کې د نورو دوه درو ملګرو په توپير يوازې د ګرد ودو پر څېړنه، کښنه او ټولونه بسنه نه کوله، بلکې ورسره ورسره مې د هرې اړوندې ژبې او سيمې فولکور او دودونه جالونه هم کښل او راټولول. له دې سره سره مې ژورناليستي هڅې هم پرمخ وړې او د بېلابېلو خپرونو د همکار او په تېره د هېواد ورځپاڼې د لومړني او همېشني خبريال په توګه مې د هر څېړنيز سفر يو اوږد انځوريز راپورتاژ هم را برابراوه. د علمي او فولکوريکو څېړنو يوه برخه مې علمي خپرونو لکه کابل مجلې او وږمې مجلې ته سپارله او بله مې له ځان سره په ځانګړو څرمه کتابچو کې راخوندي کوله؛ ثبت کړې هغه خو مې له ژبنيو څېړنو سره يوځای د پروژې د امانت په توګه د اړوندو څانګو په واک کې ورکوله چې آر (اصل) يې سويس ته استول کېده او کاپي يې د پوهنځي د ژبپوهنې په موسسه کې خوندي کېدله.

زما د علمي- فرهنګي بشپړتيا دويم اوږون ټکی د لوړو څانګيزو زده کړو لپاره هغه بورس و چې د نوموړو پنځه کلنو څېړنو د پاداش په توګه د سويس ملي فونډ راپه برخه کړ. ما ددغه هېواد د پايتخت برن په دولتي پوهنتون کې شپږ کاله د ټوليزې

‹عمومي› ژبپوهنې هندو اروپايي او هندو ارياني فيلولوژۍ او په ژرمه توګه د وګړ پوهنې ‹اتنولوژۍ› او ادبپوهنې زده کړې پرمخ بوتلې. چې لومړي درې کاله مې د الماني او انګليسي ژبو زده کړې او پياوړتيا او ماسټرۍ ونيول او درې وروستي مې د يفل دوکتورا. ما د سويس په ښکلي هېواد کې له شپږ کلنې استوګنې څخه نه يوازې د خپلې ځانګيزې پرمختيا او بشپړتيا لپاره ګټه واخيسته چې لا تر څنګه مې له خپل استاد پروفيسور ژارژردار سره د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د تيارونې په بهير کې هم خپله مرسته ونه سپموله، په تېره د خپلو څيرليو او کښليو ګړدودو په برخه کې. پروفيسور ژاردار د سويس د ناسيونال فونډ درې- څلور ټوکه چاپ ته چمتو کړي او پاتې کار ته له کور ناستې سره سره دوام ورکوي. له هېواد سره مې پرله پيپلي ژورناليستي او ادبي اړيکي دپخوا په څير پالل. د شعر په برخه کې مې ښځي يوه نوې لياره ونيوله او دا نه يوازې له دې لامله چې د اروپايي ادبي او شعري بهير تر اغېزې لاندې راغلی وم، هغه هم زياتره له جوليز ‹فورمال› پلوه، بلکې نوي طبيعي، ټولنيز او فرهنګي چاپېريال راباندې نوې اغېزې وښندلې، په تېره د سويس ښساري ښکلي او الهام ښښونکي پنځ زما پر شاعرانه ولولو يو نه اټکلېدونکی اثر واچاوه. ما په وزګار او ازادو ورځو کې له غر ګرځيو اوسکي لوبغاړو سره يوځای پر واورينو الپونو او ښېرازو ځنګلونو، سيندګيو او سيندونو او ټولو جنتي منظرو ګرځېدم او د ايشيا د

جنت ((افغانستان)) په یاد به مې ترې شاعرانه الهامونه اخیستل، په سویس او نورو اروپایي هېوادو کې زما د شعرونو ببلګې په بېلابېلو غونډونو کې له ځای او نېټې سره راخوندي شوي دي. ما د سویس له دیموکراسۍ څخه په ګټه اخیستنه د خپل یوه شعر الماني ژباړه د پوهنتون په یوه کېنې لاسې اوونیزه ((برنرسټوډنټ)) کې خپره کړه چې ډېره هنګامه او انګازه یې پیدا کړه او د اړوندو زده کړیالو (محصلینو) د ټولنې ((فوروم پولیتیکوم)) له تاوده هر کلي سره سره راباندې په وروستیو دوو کلو کې یو نیم زریز بورس پر پنځه سویز بدل شو. هماغه وو چې له سیاسي شعرونو سره مې هغه پخوانۍ لېوالتیا کمه شوه او له ټولنوال ریالیزم سره مې د روماتنتیسیزم او سمبولیزم راګډولو ته هڅه ډېره شوه، یا د چا خبره د ((شعریت)) په هڅه کې شوم. که څه هم زما دغه هڅه هېواد ته له راستنېدو او ګوندي فعالیت سره نیمزالي غوندې پاتې شوه او متې یې د شپېتمو کلونو له پیل سره بېرته ساه واخیسته. هسې خو سیاست زما له شعر سره نه بېلېدونکی پیوند لري. ځکه زه شعر او هر هنر په ژوند پورې تړلی بولم او سیاست ور پورې د ژوند د یوه واقعیت په توګه اړوند ګڼم خو دومره نه چې هغه د شعار تر بریده ورسوي. ما د همدې وروستۍ لسیزې په سر کې پاسني آر ته خپله پاملرنه زباته کړه او په پای کې مې هم کره کتونکو ته زباته کړه چې نور مې وچ او سپېره شعار ته پای ټکی ایښی دی او دا دی د همدې لړۍ تر دوه ګونو غونډونو (اور او

وينې- ګلولې) پسې مې درېيم غونډ چاپ ته چمتو دی چې په يو مهال کې د ازاد پښتو شعر لومړنۍ بشپړې بېلګې هم ګڼل کېږي او له دې سره سره زما د شل کلن ازاد شعر غورځنګ له عملي او لارښودو بېلګو څخه شمېرل کېدای شي. د ۱۳۵۱ په درشل کې مې له سويس څخه له راستنېدو سره د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې د ژبپوهنې د استاد په توګه خپله رسمي او مسلکي دنده له سره پيل کړه او د تدريس ترڅنګه مې د څېړنو او ليکنو او له دې سره د ژورناليستي فعاليت لړۍ هم په نوي دود او سبک راونښلوله. د پوهنځي د دوې مياشتنۍ مهالنۍ (وږمې) را تر غاړه کېدل مې د دوو غبرګو غورځنګونو د سيستماتيکولو او رښتيا ينې لپاره ښه فال وګاڼه چې لومړی مې د « يوې يوازينۍ ګڼې نړه بشپړې کره ليکنۍ پښتو» او دويم مې د «نوي ازاد پښتو شعر» په نامه ان د سويس د استوګنې په وروستيو کلو کې د کابل مجلې او څانګړو ليکونو له لارې اعلام کړی و. په دغه (وږمې) مجله کې مې ټولې رارسېدلې ليکنې له پورتني آرو معيار سره سمې کره کولې او بيا مې چاپ ته سپارلې او همداسې يې د ازادو او نيم ازادو شعري بېلګو خپرول درواخله. له هماغې لومړۍ ګڼې څخه مې پر وړاندې ټينګار (مقاومت) پيل شو، خو ما خپله درسته پر ځمکه ونه غورځوله، کټونکې ډله او همکاران مې په منطق او استدلال له ځان سره ملګري کړل او د پښتو ټولنې

رسمي او نيم رسمي ګواښونه مې د پوهنتوني اتاريتۍ او علمي ځوابيه ليکنو سره شنډ کړل.

هغه مهال چې لومړی ډله ييز تکر مې پر ۱۳۵۴ کال د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز په پرانيستونکي نړيوال علمي سيمينار کې له دوديزو پښتو پوهانو او ټيکه والو سره پېښ شو او ځوان زده کړوال پښت او د اروابښاد ناروېژي استاد پروفيسور مورګن ستيرن تر مشرۍ لاندې مې ټول مېلمانه اروپايي ژبپوهان او ختيځپوهان پر خوا ودرېدل او د چا خبره هغو ته مې علمي او رواني ماته ورکړه. نور مې زوړ اندو بډانو له ډاګيزې (علني) مخامختيا څخه لاس واخيست او له هغې ورځې راهيسې يې چې له سرکاري واک وويسا څخه په ګټه اخيستنه زما مخې ته هر څومره کرکندې راغورځولې، له پښو يې غورځولای نه شوم، که څه هم توکيز او مانيز زيانونه يې ډېر راورسول، نه مې کوم اثر جايزه وړای شوه او نه يې د چاپ کابو پيدا کوله، مګر يو مخيزه يې زما د علمي او ژورناليستي هلو ځلو مخه نيولای نه شوه. هغه ټول څېړلي او ليکلي اثار مې پرله پسې زېرمه کول او متې مې د ثور اوښتون له دويم پړاو راهيسې د هغو د چاپ لړۍ راونښلوله چې اوس يې شمېر ۱۲ ته رسېږي. دا زما د ګوند يتوب يوازينۍ ګټه وه چې د نورو ليکوالو او پوهانو غوندې زما اثارو ته هم د چاپ لاره اواره شوه. نور خو يې تر اوښتونه پوره اووه کاله د سر په کاسه اوبه راکړې او را وروسته مې هم يو کلن څرخي زندان د

همدغه ګونډ پر سر وګاله چې په جنتي سویس کې یې زما د ربښتیني ژوند شپږ کاله ببرته له صفر سره برابر کړل او دا باید اعتراف وکړم چې ګونډیتوب زما د ((معیاري پښتو)) او ((ازاد پښتو شعر)) د غبرګو غورځنګونو د خنډ و ځنډ تل یو غوره لامل بلل شوی دی. په علمي، ژورنالیستي او زېږندویي (ایجادي) ډګر کې هر ګوره زه ډېر لږ د ګونډ د دیکتې او دوکتورین اړوند شوی یم او که په یوه لیکه کې ورسره راغلی یم، هغه مې ورسره له ښه یا بدمرغه اند پوهیز (ایډیولوژیکي) ګډوالی و. اوس چې مې د واکمن ګونډ له لیکو څخه د وتو دوه کاله تېر شوي هم دي، د خپل پاڅکیز رغښت او د افغان ولس د وروسته پاتېوالي په غوښتنه له خپلې اند پوهې او نړۍ لید څخه تېرېدونکی نه یم. زه د یوه نړیوال سیستم په توګه د ستالیني سوسیالیزم د راپرځېدنې هر کلی کوم، خو کپیټالیزم یې هېڅکله یوازینی الترناتیف او ځایناستی نه بولم او د یوه منځګړي هومانیستي ژغورنده نړیوال غورځنګ منځته راتګ ته سترګې پر لار یم له دې سره په زېږندویي ډګر کې هم د سوسیالیستي ریالیزم پر ځای د یوه ربښتیني هومانیزم لاروي خوښوم او د هېڅ بېلارې کوونکي پانګوالي (ایزم) لاره به ونه نیسم.

زه ځان پوره بریالی ننګیرم چې زما شل کلنو غبرګو غورځنګونو نن سبا خپلې ییبرې او اغېزې ښندلې له یوې یوازینۍ کره پښتو سره په لره بره پښتونخوا کې ((ازاد)) یا په بله

وینا ((نوي ازاد پښتو شعر) نور له هغې کړغېړنتیا (ابتذاله) را ژغورل شوی دی چې تر شپېتمو کلونو دمخه ورسره لاس و ګرېوان و. دا کومه پوچه او بې سرو بوله ادعا نه ده، بلکې د زبات لپاره یې عیني لاسوندونه لرم. د ساري په توګه د نوي او نوي ازاد شعر او ان نوي داستان هېڅ یو ځوان نوښتګر زما له سیده او ناسیده شاګردۍ او لارښوونې څخه انکار نه شي کړای. دا ماته نور کوم ارزښت نه لري چې څوک مې د شاګردۍ یا لارښوونې پاسلنه مني یا نه مني مګر د غورځنګ ویاړ راځنې هېڅکله اخیستلای نه شي.

زما ټولې لیکنې، څېړنې، علمي، ژورنالیستیکي او زېړندویي کارونه په لومړي سر کې په خپله مورنۍ ژبه دي او کله نا کله مې په کې له پارسي، انګلیسي او الماني څخه هم کار اخیستی. لومړی شعري ازمېښت مې هم په پارسي ژبه و چې د اتم ټولګي په پای کې مې ویلی و او د ۱۳۳۴ل کال د ابن سینا ښوونځي په پسرلنۍ غونډه کې مې اورولی و. همدارنګه له پارسي څخه زما لومړۍ پښتو ژباړه له لسم ټولګي، له انګلیسي څخه له دولسم ټولګي او له الماني څخه له ماسترۍ مهاله راپیلېږي دا چې پارسي شعر مې دومره نه دی پاللی، ښایي چې چا به ورهڅولی نه یم، خو هڅه مې کړې چې په هر شعري غونډه کې یې یوه نیمه شعر ډوله بېلګه را واخلم. په کتابي بڼه زما لومړۍ ژباړه هم له دري څخه په پښتو وه چې د ((طب او حکمت په اسلام کې)) تر سرلیک

لاندې مې په يوولسم ټولګي کې پر ۱۳۳۲ل کال تر سره کړی او پر ۱۳۳۷ل کال د وخت د ښوونې او روزنې د موسسې له خوا په افسيټ چاپ خپره شوې ده.

زما ادبي ژباړې له انګليسي څخه پر ۱۳۳۹ کال د الفردو موسس د يوه شعر او د يوه چيني ليکوال د داستان له پښتو کولو سره پيل کېږي او له الماني څخه پر ۱۳۴۸کال د سويسي ګتهيلف، الماني ګويټې، برتولت برېښت او داسې نورو شاعرانو د شعرونو له ژباړې سره. د پارسي شعر را اړونه مې خو ټيک له هماغه شپږم ټولګي څخه رانښلي چې په جومات کې مې د سعدي ګلستان او بوستان، د جامي يوسف و زليخا، د نظامي سکندر نامه او د داسې نورو کلاسيکو شاعرانو او ناثرانو اړوند اثار د يوه ټاکلي دوديز کريکولم په چوکاټ کې له عربي هغو سره يوځای يو بل پسې لوستل او ورسره ورسره مې پارسي ليک زده کاوه. د همدغه کار له برکته مې وکړای شول، کابل ته له رسېدو او د اووم ټولګي له پيلونې سره مې پر پارسي باندې د لاسبري بهير تر نورو پښتو ژبيو ډېر ګړندی و، تر دې کچې چې دوه کاله وروسته مې په کې خپل لومړی شعر هم وکښه.

زه دا خپله ستره نېکمرغي ګڼم، تر هغې مخکې چې له بهرنيو ژبو سره مې پېژندويي پيدا شي، د مورنۍ ژبې «پښتو» تر څنګه دغې دويمې غورې هېوادنۍ ژبې زما په علمي- فرهنګي بشپړتيا کې يوه نه هېرېدونکې اغېزمنه ونډه اخيستې ده او پر دې ډېر

ویاړم او ښاځم چې د ناپلیون له خبرې سره سم دغې دویمې زده کړې ژبې ماته دویم شخصیت رابښلی دی.

ما په ۲۹ کلنۍ کې د یوې اوږدې سوځنده مینې تر بریالنۍ پایلې وروسته واده کړی او د همدغه بریالیتوب له کبله یې راته د ((پښتیان)) او ((پښتیانا)) په نومونو دوه غبرګ نښانونه د مینه وړي برخلیک پر تټر راځړولي دي.

دا دی، په څرمه ډول خپل ژوند لیک له یوې لنډې کرونولوژۍ سره د خپلو لیکنو څېړنو، ژباړو او ادبي زېږونو بشپړ لیکلو ستاسې مخ ته ږدم چې په لنډ ډول زما له پېچلي، مګر ویاړلي اندو ژوند سره پېژندګلوي پیدا کړئ.

په تړوله فرهنګي او شاعرانه مینه
پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار
کابل، مرغومی، ۱۳۷۰

اخځونه

ددغه اثر په کښلو کې له دغو لاندې اخځونو او یادښتونو څخه ګټه اخیستل شوې ده:

۱- دوکتور عبدالحکیم طبیبي، تلاشهای سیاسی سید جمال الدین افغاني، ۱۳۵۵ل کال، ۲۰مخ.
۲- د پوهاند زیار پنځوسمه کالیزه، د اکبر کرګر له خوا د استاد زیار اورول شوی ژوند لیک.
۳- ژوندون مجله ۱۳۲۷ل کال، د میزان-عقرب ګڼه، ۷۸-۸۰مخونه او د پښتنې څلورم مخ.
۴- د نورمحمد سهیم مقاله، د استاد زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپه.
۵- وږمې مجله، ۱۳۴۲ل کال، ۹ ګڼه، ۳۵-۴۳ مخونه.
۶- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ل کال، ۹ ګڼه، ۶۷-۷۴ مخونه.
۷- پوهنې مجله، ۱۳۳۹کال، ۱۰ ګڼه، ۵۷-۶۲ مخونه.
۸- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۳۶۴ل کال ۲۵۵ ګڼه، ۵ مخ.
۹- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۳۶۲ل کال د ۷ میاشتې د ۱۴ نېټې ګڼه، لومړی مخ او درېیم مخ.
۱۰- وږمه، ۱۳۵۱ل کال، ۴-۵ ګڼه، ۱-۲مخونه.
۱۱- کابل مجله، ۱۳۴۹ کال، ۴ ګڼه، ۵۷-۵۸ مخونه.

۱۲- وږمه، **۱۳۵۳** ل کال، لومړۍ ګڼه، ۱-۲ مخونه.
۱۳- پوهنتون کابل (اوونیزه)، **۱۳۵۳**ل کال، ۱۲ ګڼه، ۲مخ.
۱۴- درفش جوانان (اوونیزه) ۱۳۶۰ل کال، د ۱۱ میاشتې د ۲۷ نېټې ګڼه.
۱۵- پوهنتون کابل (اوونیزه) ۱۳۶۷ کال د ثور د اوومې نېټې ګڼه.
۱۶- زنان مجله، ۱۳۶۰ کال، ۲ ګڼه، ۱۹ مخ او ۳۳ مخ.
۱۷- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰ کال، ۱۰ میاشت، ۲۳ نېټې ګڼه.
۱۸- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰ کال، ۳ میاشت، ۱۲ نېټې ګڼه.
۱۹- عبدالروف بېنوا، اوسنی لیکوال، ۳ ټوک، ۱۳۴۲ کال، ۱۱۰۸ مخ.
۲۰- د اصف بهاند مقاله، د پوهاند زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپه.
۲۱- وینه او مینه (شعري غونډ) پوهاند زیار، ۱۳۶۰ کال.
۲۲- اور او وینې (شعري غونډ) پوهاند زیار، ۱۳۶۰ کال.
۲۳- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، د ۱۳۶۲ کال، ۳مه میاشت، د ۱۱ نېټې ګڼه، د ن. سیوري یا (اسحق ننګیال) لیکنه.
۲۴- زیار، مجاوراحمد: ګلکځونه (شعري غونډ)، ۱۳۶۷ل کال.
۲۵- پوهاند زیار: زنداني نغمې (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ ل کال.
۲۶- سوزونه او سازونه (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ل کال.

۲۷- پوهاند زيار: اند و ژوند (شعري طرحې او څلوريزې) د سرحدونو چارو وزارت، ۱۳۲۸ل کال.
۲۹- ژوندون مجله، ۱۳۲۷ل کال، ۱ گڼه، ۵-۲۲مخونه.
۳۰- وږمه، ۱۳۵۲ل کال، ۴ گڼه، ۵۰-۵۷ مخونه.
۳۱- د عبدالحميد مومند ياد، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۲۲ ل کال.
۳۲- ژوندون مجله، ۱۳۲۲ل کال، لومړۍ گڼه، ۴۷-۵۴ مخونه.
۳۳- د حمزه ياد، ۱۳۲۲ل کال، ۱۱ گڼه، ۲۹-۲۸ مخونه.
۳۴- کابل مجله، ۱۳۲۲ل کال، ۱۱ گڼه، ۳۴-۴۲ مخونه.
۳۵- د محمد هوتک ياد، ۱۳۲۲ل کال، ۱۴۵-۱۵۲مخونه.
۳۶- کابل مجله، ۱۳۴۲ کال، ۷-۸ گڼه، ۲۳-۳۲ گڼه.
۳۷- کابله مجله، ۱۳۴۲ل کال، ۹ گڼه، ۱۴-۳۲گڼه.
۳۸- کابل مجله، ۱۳۴۳ل کال، ۴ گڼه، ۷-۲۳مخونه
۳۹- کابل مجله، ۱۳۲۲ل کال، ۲ گڼه، ۱۲-۱۳ مخونه
۴۰- کابل مجله، ۱۳۲۳ ل کال، لومړۍ گڼه، ۲۹-۳۹ مخونه
۴۱- کابل مجله، ۱۳۲۲ل کال، ۱۲ گڼه، ۱-۸ مخونه
۴۲- ژوندون مجله، ۱۳۲۲ل کال، لومړۍ گڼه، ۹-۲۱مخونه
۴۳- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۲ گڼه، ۵۵-۲۲ مخونه
۴۴- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۲ گڼه، ۷۲-۸۰مخونه
۴۵- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۳ گڼه، ۵-۹ مخونه.
۴۶- ژوندون، ۱۳۲۲ل کال، ۴ گڼه، ۹-۱۵ مخونه.

۴۷- فولکور مجله، ۱۳۵۵ل کال، ۱۱ ګڼه، ۱۵۷- ۱۶۲ مخونه.
۴۸- فولکور، ۱۳۵۵ ل کال، ۲ ګڼه، ۲۲-۲۹ مخونه
۴۹- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۳ ګڼه، ۳۵-۳۹ مخونه.
۵۰- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۲ ګڼه، ۳۹-۴۲مخونه.
۵۱- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۴ ګڼه، ۳۲-۳۵ مخونه.
۵۲- فولکور، ۱۳۵۶ل کال، ۳ ګڼه، ۲۸-۲۹ مخونه.
۵۳- فولکور، ۱۳۵۵ل کال، ۵ ګڼه، ۲۹-۳۱ مخونه.
۵۴- فرهنګ خلق مجله، ۱۳۵۷ل کال، لومړی ګڼه، ۲۴-۲۵ مخونه.
۵۵- هنر مجله، ۱۳۵۷ل کال، لومړی ګڼه، ۲۴-۲۵ مخونه.
۵۶- هنر، ۱۳۵۹ل کال، لومړی ګڼه، ۵-۶ مخونه.
۵۷- هنر، ۱۳۵۸ل کال، ۴-۵ ګڼه، ۱۸ او ۸۴ مخ.
۵۸- هنر، ۱۳۶۱ل کال، قوس، حوت، ګڼه، ۳-۶مخونه.
۵۹- هنر، ۱۳۵۹ل کال، ۴ ګڼه، ۵-۷ مخونه.
۶۰- هنر، ۱۳۵۹ل کال، ۵-۶ ګڼه، ۱۷-۱۸ مخ.
۶۱- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ل کال، ۴ ګڼه، ۲۳ مخ.
۶۲- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ل کال، ۳ ګڼه، ۲۰-۲۳ مخونه.
۶۳- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ کال، ۳ ګڼه، ۱۸-۱۹ مخونه.
۶۴- بلخ مجله، ۱۳۵۷ ل کال، لومړی ګڼه، ۱۴-۱۵ مخونه.
۶۵- ژوندون مجله، ۱۳۶۲ل کال، ۳ ګڼه، ۵-۹ مخونه.
۶۶- ژوندون، ۱۳۶۱ل کال، لومړی ګڼه، ۱۲-۱۵ مخونه.
۶۷- ژوندون، ۱۳۶۱ل کال، ۳ ګڼه، ۱۱-۱۴ مخونه.

۶۸- ژوندون، ۱۳۲۱ل کال، ۴ گڼه، ۴۴-۴۷ مخونه.
۶۹- اجتماعي علوم مجله، ۱۳۲۱ل کال، ۳ گڼه، ۱۲۳- ۱۷۲ مخونه.
۷۰- تحقیقات کوشاني مجله، ۱۳۵۹ل کال، ۲ گڼه، ۱۱- ۱۱۲ مخونه.
۷۱- دوستي مجله، ۱۳۵۹ل کال، ۲-۳ گڼه، ۴-۳۸ مخونه.
۷۲- بدني روزنه مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۱۲-۱۴ مخونه.
۷۳- بدني روزنه، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۱۱-۱۳ مخونه.
۷۴- مېرمن مجله، ۱۳۴۴کال، د اسد د میاشتې گڼه، ۱۱ او ۱۳ مخونه.
۷۵- مېرمن، ۱۳۴۴کال، د سنبلې- میزان گڼه، ۲۳ او ۵۳ مخ.
۷۶- دوستي مجله، ۱۳۶۲ کال، ۳ گڼه، ۸۰-۸۴ مخونه.
۷۷- دوستي، ۱۳۶۳کال، ۴ گڼه، ۲۷-۲۹ مخونه.
۷۸- دوستي، ۱۳۶۰ کال، ۸ گڼه، ۴۴-۴۸ مخونه.
۷۹- دوستي، ۱۳۶۲کا ، لومړۍ گڼه، ۵۱-۵۷ مخونه.
۸۰- دوستي، ۱۳۶۱ کال، ۱۱ گڼه، ۵۷-۶۳مخونه.
۸۱- ژوندون مجله، ۱۳۶۷کال، میزان-عقرب گڼه، ۵۳-۵۴ مخونه.
۸۲- ژوندون، ۱۳۶۵کال، ۵-۶ گڼه، د پښتنې څلورم مخ.
۸۳- محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ کال، ۵ گڼه، ۸ مخ.
۸۴- محمد صدیق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳کا ، ۵ گڼه، ۱۳ مخ.

۸۵- کابـــل مجلـــه، ۱۳۵۲ کـــال، ۱-۲ گڼــه، ۲۵-۳۷-۱۸۰مخونه.
۸۶- وږمې مجله، ۱۳۵۲کا ، ۱-۲ گڼه، ۱۷۴-۱۸۰ مخونه.
۸۷- کابل مجله، ۱۳۴۹کا ، ۸ گڼه، ۴۴- ۵۱ مخونه.
۸۸- کابل مجله، ۱۳۲۲کال ۸ گڼه، ۴۱-۵۱ مخونه.
۸۹- ننگرهار مجله، ۱۳۵۴کال، د حوت مياشتې گڼه، ۱۰ او ۳۲ مخ.
۹۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۴ کال، د سلواغې گڼه، ۱۵ او ۳۹ مخ.
۹۱- ننگرهار، ۱۳۵۴کال، د مرغومي او سلواغې گڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.
۹۲- پکتيا مجله، ۱۳۵۶کال، ۴ گڼه، ۴ مخونه.
۹۳- پکتيا ، ۱۳۵۶ کال، ۴ گڼه، ۲۲-۲۳ مخ.
۹۴- پکتيا ، ۱۳۵۶کال، ۶ گڼه، ۱۲ مخ.
۹۵- وږمه، مجله ۱۳۵۴ کال، ۳ گڼه، ۱۷۳-۱۷۷ مخونه.
۹۶- پکتيا مجله، ۱۳۵۶ کال، ۷ گڼه، ۸ مخ
۹۷- پکتيا ، ۱۳۵۶ کال، ۸ گڼه، ۱۲ مخ
۹۸- پکتيا ، ۱۳۵۶کال، ۹ گڼه، ۸ مخ.
۹۹- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۱-۲ گڼه، ۱۲ مخ.
۱۰۰- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۳ گڼه، ۲۸ مخ.
۱۰۱- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۷ گڼه، ۲۳ مخ.
۱۰۲- پکتيا مجله، ۱۳۵۷ل کال، ۴ گڼه، ۱۵ مخ.

۱۰۳- پکتیا مجله، ۱۳۵۲ل کال، ۵ گڼه، ۱۵ مخ.

۱۰۴- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، مرغومي-سلواغې گڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.

۱۰۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۳ گڼه، ۱۱-۱۱۲ مخونه.

۱۰۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۴-۵ گڼه، ۱۲۴- ۱۷۸ مخونه.

۱۰۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۶ گڼه، ۱۷۲-۱۷۶ مخونه.

۱۰۸- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۳-۴ گڼه، ۱۵۲-۱۹۴ مخونه.

۱۰۹- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۵ گڼه، ۱۲۱- ۱۲۹ مخونه.

۱۱۰- وږمه مجله، ۱۳۵۲کال، ۶ گڼه.

۱۱۱- سباوون مجله، ۱۳۲۶کال، ۵ گڼه، ۳۵ او ۲۳ مخ.

۱۱۲- زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، لومړۍ گڼه، ۱ مخ.

۱۱۳- سباوون مجله، ۱۳۲۷کال، ۲ گڼې، ۱۸-۱۹- مخونه.

۱۱۴- مېرمن مجله، ۱۳۲۷ کال، ۲ گڼې، ۱۸-۱۹ مخونه.

۱۱۵- کابل مجله، ۱۳۵۵کال، ۷-۸ گه، ۷۱-۷۴ مخونه

۱۱۶- پوهنتون کابل، (اوونیزه)، ۱۳۲۶کال، ۵ میاشت، ۲۷ نېټې گڼه.

۱۱۷- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گڼه، ۶۹-۷۱ مخونه.

۱۱۸- ژبنۍ څېړنې، نوراحمد شاکر، ۱۳۵۲کال.

۱۱۹- وږمه مجله، ۱۳۵۰ کال، ۵-۶ گڼه، ۱۱۲-۱۱۵ مخونه.

۱۲۰- خراسان مجله، ۱۳۶۰-، ۵-۶ گڼه، ۱۵۰-۱۵۳ مخونه.

۱۲۱- وږمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۶ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.

۱۲۲- وږمه، **۱۳۵۲** کال، ۲ ګڼه، **۵۵-۵۲** مخونه.
۱۲۳- پښتو څېړنې، (د مقالو مجموعه) د علومو اکاډمۍ خپرونه، **۱۳۵۲** کال.
۱۲۴- وږمه مجله، **۱۳۵۲**کال، **۵** ګڼهو **۵۷-۵۹** مخونه.
۱۲۵- وږمه مجله، **۱۳۵۲**کال، ۱-۲ ګڼه، **۹۰-۹۱** مخونه.
۱۲۶- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، ۱-۲ ګڼه، **۹۸-۱۰۲** مخونه.
۱۲۷- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، ۲ ګڼه، اته مخیزه.
۱۲۸- وږمه مجله، **۱۳۵۲**کال، ۲ ګڼه، اته مخیزه.
۱۲۹- وږمه مجله، **۱۳۵۲**کال، **۵** ګڼه، **۲۳-۲۷** مخونه.
۱۳۰- وږمه مجله، **۱۳۵۲**کال، ۱-۲ ګڼه، **۱۱۳-۱۲۲** مخونه.
۱۳۱- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، ۱-۲ ګڼه، **۱۳۹-۱۴۰** مخونه.
۱۳۲- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، ۲ ګڼه، **۸۹-۹۲** مخونه.
۱۳۳- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، ۲ ګڼه، **۴۷-۴۸** مخونه.
۱۳۴- وږمه مجله، **۱۳۵۴**کال، **۴** ګڼه، **۸۷-۱۲۰** مخونه.
۱۳۵- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، **۴-۵** ګڼه، **۷۳-۷۶** مخونه.
۱۳۶- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، **۴-۵** ګڼه، **۱۱۷-۱۲۶** مخونه.
۱۳۷- وږمه مجله، **۱۳۵۱**کال، **۳** ګڼه، ۱-۳ مخونه.
۱۳۸- **۳** ګڼه، **۸۲-۸۷** مخونه.
۱۳۹- عرفان مجله، **۱۳۵۷** کال، **۴-۵** ګڼه، **۲۱-۲۷** مخونه.
۱۴۰- د امیر کروړ یاد، د علومو اکاډمۍ خپرونه، **۱۳۲۴** کال، **۳۹۰-۳۹۹** مخونه.

۱۴۱- وږمه، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڼه، ۱۲۵-۱۳۲ مخونه.
۱۴۲- وږمه مجله، ۱۳۵۲کا، ۲ گڼه.
۱۴۳- وږمه، ۱۳۵۲کال، ۳-۴ گڼه، ۶۹- ۷۰ مخونه.
۱۴۴- کابل مجله، ۱۳۴۲کال، ۹ گڼه، ۲۰- ۳۰ مخونه.
۱۴۵- کابل مجله، ۱۳۵۷کال، ۲ گڼه، ۱۰۲-۱۰۷ مخونه.
۱۴۶- کابل مجله، ۱۳۵۹کال، ۲ گڼه، ۱۹-۳۵ مخونه.
۱۴۷- کابل مجله، ۱۳۵۹کال، ۳ گڼه، ۱۳-۱۸ مخونه.
۱۴۸- کابل مجله، ۱۳۶۱کال، ۲ گڼه، ۵۴-۸۲ مخونه.
۱۴۹- خراسان مجله، ۱۳۶۲کال، ۱۲ گڼه، ۵۴-۸۲ مخونه.
۱۵۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گڼه، ۳۰ مخ.
۱۵۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د ثور میاشتې گڼه، ۲۸ مخ.
۱۵۲- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د غبرگولي میاشتې گڼه، ۳۷-۳۸ مخونه.
۱۵۳- ننگرهار مجله، ۱۳۵۵کال، د وږي میاشتې گڼه، ۱۵ مخ.
۱۵۴- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳کال، د وږي میاشتې گڼه، ۳۴ مخ.
۱۵۵- ننگرهار مجله، ۱۳۵۵ کال، د لړم میاشتې گڼه، ۲۹ او ۳۶ مخ.
۱۵۶- ننگرهار مجله، ۱۳۵۶کال، د لیندۍ میاشتې گڼه، ۱۳ مخ.
۱۵۷- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳کال، د لیندۍ میاشتې گڼه، ۲۳ مخ.
۱۵۸- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳کال، د مرغومي او سلواغې میاشتو گڼه، ۴۸ مخ.

۱۵۹- عرفان مجله (میاشتنۍ)، ۱۳۵۲کال، لومړۍ ګڼه، ۱۴۱-۱۴۲ مخونه.

۱۲۰- عرفان مجله، ۱۳۵۵ کال، ۱۱ ګڼه، ۱۵۷-۱۶۲ مخونه.

۱۲۱- پکتیا مجله (میاشتنۍ)، ۱۳۵۲کال، لومړۍ ګڼه، ۱۲ او ۳۷ مخ.

۱۲۲- پکتیا مجله، ۱۳۵۵ کال، ۲ ګڼه، ۲ مخ.

۱۲۳- پکتیا مجله، ۱۳۵۲ کال، ۲ ګڼه، ۱۸ مخ.

۱۲۴- وږمه مجله (دري میاشتنۍ)، ۱۳۵۴کال، ۴ ګڼه، ۸۷-۱۰۸ مخونه.

۱۲۵- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۲ ګڼه، ۳۷-۴۲ مخونه.

۱۲۶- وږمه مجله، ۱۳۵۱کال، ۲ ګڼه، ۸۵-۹۲مخونه.

۱۲۷- ننګرهار مجله (میاشتنۍ)، ۱۳۵۲ کال، د وږي میاشتنۍ ګڼه، ۳۷-۳۹ مخونه.

۱۲۸- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۲ ګڼه، ۲۲ مخ.

۱۲۹- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۴ ګڼه، ۲۲ مخ.

۱۷۰- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۱-۲ ګڼه، ۱۵ او ۴۹ مخ.

۱۷۱- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۳ ګڼه، ۱۳ او ۲۸ مخ.

۱۷۲- ننګرهار مجله، ۱۳۵۷کال، ۵ ګڼه، ۱۳ مخ.

۱۷۳- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۰۴-۱۰۲ مخونه.

۱۷۴- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۲۲-۱۲۴ مخونه.

۱۷۵- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ ګڼه، ۱۳۱-۱۴۰ مخونه.

۱۷۶- وږمه مجله، **۱۳۵۳** کال، **۳** گڼه، **۱۲۹-۱۳۱** مخونه.

۱۷۷- وږمه مجله، **۱۳۵۳** کال، **۴** گڼه، **۱۵۹- ۱۲۲** مخونه.

۱۷۸- وږمه مجله، **۱۳۵۳** کال ۱۲۱- **۱۳۵** مخونه.

۱۷۹- پښتو څېړنې، د علومو اکاډمۍ خپرونه، **۱۳۲۷**کال، **۴۱۲-۴۵۹** مخونه.

۱۸۰ کابل مجله، **۱۳۴۷** کال، ۱۱-۱۲ گڼه، **۱۰۹** مخ.

۱۸۱- ننگرهار مجله، **۱۳۵۳**کال، د وږي میاشتې گڼه، **۲۳** او **۳۳** مخ.

۱۸۲- بیاض، فارسي هندوستاني خپرني اورگان، **۱۹۸۳**م کال، لومړۍ گڼه،

۱۸۳- هېواد ورځپاڼه، **۱۳۵۹**کال، وږی، **۱۳۱** نېټې گڼه.

۱۸۴- پوهاند زیار: ویي پوهنه، کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.

۱۸۵- پوهاند زیار: ویي رغاونه، د کابل پوهنتون گستنر چاپ، **۱۳۵۵** کال.

۱۸۶- پوهاند زیار: د ژبپوهنې بنسټونه، د کابل پوهنتون گستنرچاپ، **۱۳۵۳** کال.

۱۸۷- پوهاند زیار: نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستنر چاپ، **۱۳۵۲** کال.

۱۸۸- پوهاند زیار: پښتو لیکلار، ننگرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.

۱۸۹- پوهاند زيار: پښتو نومترڼگونه، د سويس د برن پوهنتون خپرونه، ۱۹۷۴م کال.

۱۹۰- وږمه مجله، ۱۳۵۷کال، ۳ گڼه، ۱۱۸-۱۳۰ مخونه.

۱۹۱- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۲۳-۳۲ مخونه.

۱۹۲- کابل مجله، ۱۳۵۳ کال، ۲ گڼه، ۱۰-۱۵ مخونه.

۱۹۳- پوهاند زيار: پښتانه او ورونه مليتونه،ژباړه، ۱۳۶۲ کال.

۱۹۴- کابل مجله، ۱۳۴۳ کال، ۳ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.

۱۹۵- دوستي مجله، ۱۳۶۰ کال، ۷ گڼه، ۴۳-۵۲ مخونه.

۱۹۶- دوستي مجله، ۱۳۶۲کال، ۲ گڼه، ۵۲-۵۸ مخونه.

۱۹۷- عبدالکريم پتنگ: د غرونو څوکې، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۵۹ کال.

۱۹۸- عبدالحی حبيبي: نوموړکي مورخين، د ژبو او ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹کال.

۱۹۹- ميا فقير الله جلال ابادي: فوايد فقيرالله، د ژبو او ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.

۲۰۰- عبدالشکور رشاد: د پټې خزانې فرهنگ، د ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۶۲ کال.

۲۰۱- عبدالحی حبيبي، د ميا فقيرالله پېژند ليک، د ادبياتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹کال.

۲۰۲- عبدالشکور رشاد: د احمدشاه بابا د دېوان غورچاڼ، ۱۳۵۷ کال.

۲۰۳- عبدالکريم محب: د چينيانو يونليکونه، ژباړه، د علومو اکاډمي خپرونه، ۱۳۵۷کال.

۲۰۴- افضل ټکور: دا ليکوال دا ښځې، د قومونو او قبايلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنگي چارو د رياست خپرونه، ۱۳۶۶کال.

۲۰۵- عبدالروف خپلواک: ټولنپوهنه، ژباړه، ۱۳۵۲کال.

۲۰۶- پروفيسور دوکتورعبدالظهور او پوهنمل عين الدين نصر: مقدمه بر زبانشناسى، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳کال.

۲۰۷- دوست شينواری، زړه پانگه، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۳ کال.

۲۰۸- پروفيسور سيال کاکړ: د کوشنيانو ژبه، د کوټې چاپ، ۱۹۷۹م کال.

۲۰۹- باقي بريال: مينه نه مري، شعري غونډ، ۱۳۶۷ کال.

۲۱۰- عبدالروف بېنوا: پښتو روزنه، د پښتو ښځو د نړيوال مرکز خپرونه، ۱۳۵۷ کال.

۲۱۱- د غلام محى الدين افغان افکار او اثار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.

۲۱۲- نصر الله حافظ: ستا د چم گلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کوميټې خپرونه، ۱۳۶۵ کال.

۲۱۳- کاوون توپاني: شگې او گلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کوميټې خپرونه، ۱۳۶۶ کال.

۲۱۴- ابراهیم عطایي: د پښتني قبایلو اصطلاحي قاموس، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز خپرونه، ۱۳۵۷ کال.

۲۱۵- دوکتور ګل محمد نورزی: ادبي ژانرونه او مکتبونه، ۱۳۷۰ کال.

۲۱۶-پوهاند زیار: ګلکڅونه، د لیکوالو انجمن خپرونه، ۱۳۶۷کال.

۲۱۷- کابل مجله، ۱۳۴۳ کال، ۳ ګڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.

۲۱۸- د خوشال ختک فراق نامه، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳ کال.

۲۱۹- د راحت یاد، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳ کال، ۵۷-۶۵ مخونه.

۲۲۰- پښتو پښویه (ګرامر)، پوهاند زیار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۲ کال.

۲۲۱- مېرمن مجله، ۱۳۶۴ کال، ۵ ګڼه.

۲۲۲- څارندوی مجله، ۱۳۶۷کال، ۱۰ ګڼه.

۲۲۳- پوهنتون کابل اوونیزه، ۲۱-۵-۱۳۶۲ نېټې ګڼه.

۲۲۴- وږمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ ګڼه، ۶۹- ۷۱ مخونه.

۲۲۵- پښتو مجله، ۱۳۶۰ کال، لومړۍ ګڼه، ۴۵-۴۷ مخونه.

۲۲۶- پښتو مجله، ۱۳۵۹کال، ۴ ګڼه، ۱۱۸- ۱۳۰ مخونه.

۲۲۷- پښتو مجله، ۱۳۵۹کال، لومړۍ ګڼه، ۹۲- ۱۰۵ مخونه.

۲۲۸- پښتو مجله، ۱۳۶۰ کال، ۳ ګڼه، ۶۵- ۷۰ مخونه.

۲۲۹- پښتو مجله، ۱۳۶۲کال، ۳ گڼه، ۴۵-۵۰ مخونه.
۲۳۰- کابل مجله، ۱۳۵۷کال، ۲ گڼه، ۱۰۲-۱۰۷ مخونه.
۲۳۱- کابل مجله، ۱۳۵۹کال، ۳ گڼه، ۱۳-۱۸ مخونه.
۲۳۲- پلوشه مجله، ۱۳۵۷کال، ۱-۲ گڼه، ۲۴-۲۲ مخونه.
۲۳۳- پلوشه مجله، ۱۳۵۷کال، ۳گڼه، ۳۴-۳۵مخونه.
۳۳۴- پلوشه مجله، ۱۳۵۶کال، ۴ گڼه، ۲۵- ۳۲ مخونه.
۲۳۵- پلوشه مجله، ۱۳۵۵کال، ۲ گڼه، ۲۳-۲۸ مخونه.
۲۳۶- برکت الله کمین: تلوسې، شعري غونډ ، ۱۳۵۲کال،
۲۳۷- کابل مجله، ۱۳۶۷کال، ۵ گڼه، ۳۵-۵۴ مخونه.
۲۳۸- زیار: د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (ژباړه)، ۱۳۶۹ کال.
۲۳۹- خاوره، امین افغانپور، ۱۳۶۷ کال.

یادښت: ما په پورتنیو یاد شویو اخځونو کې د هغوی ټول یاد شوي مخونه نه دي را اخیستي، یوازې مې د لیکنو ځرنگوالی او د هغوی سرلیکونه را اخیستي دي او په ځینو ځایو کې مې د هغوی ټول مخونه هم را اخیستي دي. د پوره مخونو راوړنه مې په دې خاطر کړې ده، چې شمېر او ځومره والی یې ځرگند شي.

وروستۍ بشپړونه

د کتاب د چاپ چمتو کېدنې په وروستیو شېبو کې د استاد زیار د تازه زېږونو او خپرونو دا لنډیز برابر کړای شو:

۱- په ادبي برخه کې یې څلور شعري غونډونه (د سبرونو نڅا، ګلوییونه، رزم و بزم، څڅواکي) او یو داستاني اثر (مینه د زړه په وینه) له چاپه راووتل. همدارنګه یې یو ننداریک (ډرامه) چې پر ۱۳۵۷ کال یې کښلې وه او چاپ و ننداري ته لا نه ده وړاندې شوې، دلته د یاد وړ ده.

۲- په څېړنیزه برخه کې یې یوه نوې څېړنه ((د پټې خزانې لیکزیکي شننه)) چې برخه برخه د ((وفا)) په اوونیزه کې خپره شوې ده، په همدغه روان کال کې په کتابي بڼه چاپ ته سترګې پر لار ده. د پېښور پوهنتون پښتو څانګې او پښتو اکېډمۍ د باړه ګلۍ د تېر او سږ کال په غبرګو سیمینارونو کې یې اوږدې اوږدې څېړنې وړاندې کړې دي. همدا راز یې د بېلابېلو غونډو او خپرونو لپاره یو لړ لیکنې څېړنې، کره کتنې او سریزې کښلې دي او د لوی احمد شاه بابا د ۲۲۰ تلین په نمانځنه کې یې یوه لیکنه په وفا اوونیزه او بله د خلیل ولسي ادبي جرګې د اړوند سیمینار په غونډه کې چاپ شوې ده.

۳- پـه ژبـاړيزه برخـه کـې يـې «د هنـد و اروپـايي ژبـو لرغـونی تاريخ» د يادونې وړ دی چې له الماني سرچينو څخه يې را ژباړلې او د کابل مجلې د ۱۳۷۰ کال د درېيمې ګڼې برابر ۳۴ مخه يې پرې نيولي دي.

د فرانسـې افغانپوهانـد کيفـر لپـاره يـې «د پښتـې خزانـې المـاني ژباړه او ګرامري شننه» خو تراوسه کورټه هېره وه، همداسې يې پـه څلورو ژبو ليکلې « ځانپېښې» هم درواخله.

يون، ۱۳۷۲ل کال، مرغومی